

IVONIS CARNOTENSIS EPISCOPI DECRETUM

This is a simple transcript of the Prologue as it appears in some Decretum manuscripts. It is not intended to replace the edition, from a much wider manuscript base and with detailed annotation, provided in Brasington, Ways of Mercy. The Decretum is there represented by P; for reasons outlined in the Foreword to this collection, P is here treated with some reserve. The base ms is C, fully collated with PRVM, and much less fully with H and D

Incipit prologus domni Ivonis Carnotensis episcopi ante collectiones ecclesiasticarum
regularium de coniventia et dispensatione eraundem¹ (CRF)

Exceptiones ecclesiasticarum regularum partim ex epistolis² Romanorum pontificum, partim ex gestis conciliorum catholicorum episcoporum, partim ex tractatibus orthodoxorum patrum, partim ex institutionibus catholicorum regum, nonnullo labore in unum corpus³ adunare curavi, ut qui scripta illa⁴, ex quibus ista excepta sunt ad manum habere non poterit, hinc saltem accipiat quod ad commodum cause sue valere perspexerit. A fundamento itaque Christiane religionis, id est fide inchoantes, sic ea que ad sacramenta ecclesiastica, sic ea que ad instruendos⁵ vel corrigendos mores, sic ea que ad queque negotia discutienda vel definienda pertinent, sub generalibus titulis distincta congegimus, ut non sit querenti necesse totum volumen evolvere, sed tantum titulum generalem sue questioni congruentem notare, et ei subiecta capitula sine interpolatione transcurrere. In quo prudentem lectorem premonere congruum duximus ut, si forte que legerit non ad plenum intellexerit, vel sibi invicem adversari existimaverit, non statim reprehendat; sed quid secundum rigorem, quid secundum moderationem, quid secundum iudicium, quid secundum misericordiam dicatur, diligenter attendat. Que inter se dissentire non sentiebat qui dicebat: Misericordiam et iudicium cantabo tibi, Domine, et alibi: Universe vie Domini, misericordia et veritas. Habet enim omnis ecclesiastica disciplina principaliter hanc intentionem, vel omnem edificationem adversus scientiam Christi se erigentem destruere, vel edificationem Dei [C: fo. 1rb], fidei veritate et morum honestate constantem construere, vel eandem si contaminata fuerit penitentie remediis emundare. Huius edificationis magistra est caritas, que saluti proximorum consulens id precipit aliis fieri quod sibi quisque vult ab aliis impendi. Quicumque ergo ecclesiasticus doctor ecclesiasticas regulas ita interpretatur aut moderatur ut ad regnum caritatis cuncta que docuerit vel exposuerit referat, nec peccat nec errat, cum saluti proximorum consulens ad finem sacris institutionibus debitum pervenire intendat. Unde dicit beatus Augustinus de disciplina ecclesiastica tractans: Habe caritatem, et fac quicquid vis. Si

¹ Incipit – dispensatione earundem CRF; *no rubric* P; ...ormia Ivonis Carnotensis episcopi collecta ...bris autenticis decretorum, canonum, legum Romanorum et de libris orthodoxorum patrum B; Incipit liber extractionum sive excertarum ecclesiasticarum rerum partim ex epistolis Romanorum pontificum, partim ex gestis conciliorum catholicorum episcoporum et regum et continet xvii partes V²; Prefatio [] Karnotensis [] in collectionibus [] regularum H (*which is badly stained here*); Prologus D. Ivonis Carnotensis episcopi in Decretum a se concinnatum et partibus seu libris septem ac decem digestum M

² Except. – ep. CPVM; R *leaves a large lacuna for capital and first line*

³ [opus] *add.* M.

⁴ ista V (illa P)

⁵ instruendos CRVHM; instituendos P; [instituendos] *add.* M

corripis, corripe cum caritate. Si parcis, parce cum caritate. Sed in his adhibenda est summa diligentia et mundandus oculus cordis, quatinus in puniendo vel parcendo sanandis morbis caritas sincera subveniat, et nemo ibi venalium medicorum more quod suum est querat et propheticam illam reprehensionem incurrat: Mortificabant animas que non moriebantur, et vivificabant animas que non vivebant. ⁶Sicut enim ratio corporalis medicine vel depellere morbos vel curare vulnera salutem servare vel augere intendit, nec medicus contrarius sibi videtur esse⁷, cum pro qualitate vel quantitate egritudinis vel egrotantis nunc mordentia, nunc mollientia egrotanti medicamina apponit, et nunc ferro secatur cui fomento subvenire non poterat, et econverso ei nunc subvenit fomento quem ferro secare non audebat, ita spirituales medici, doctores videlicet sancte ecclesie, nec a se nec inter se dissentiant cum illicita prohibent, necessaria iubent, summa suadent, venialia indulgent; cum secundum duriciam cordis delinquentium pro correctione eorum vel cautela ceterorum severas penitentiae leges imponunt; vel cum secundum devotionem dolentium et resurgere volentium, considerata fragilitate vasis quod portant, indulgentie malagma superponunt. Nam qui indulgent maioribus morbis amoven[C: fo. 1va]dis provident, et qui illicita prohibent, a morte deterrent. Qui vero necessaria iubent, salutem cupiunt conservare; qui autem summa suadent, salutem student augere. Hoc attendens diligens lector intelliget unam faciem esse eloquiorum sacrorum, cum distincte considerabit quid sit admonitio, quid sit preceptum, quid prohibitio, quid remissio; et hec nec se invicem impugnare nec a seipsis distare, sed omnibus sanitatis remedium pro sua moderatione dispensare. Sed hec singula quid ponderis habeant, quibusve convenient, que sint remissibilia, que irremissibilia, et quando vel quibus de causis sint remittenda, paulo latius est distinguendum.

⁸Et prima quidem admonitio penam non intentat si quis post eam non eat, sed premium sibi acquiescentibus pollicetur. Unde Dominus dicit in evangelio: Si vis esse perfectus, vade, vende omnia que habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in celo. Ecce⁹ lectio ista evangelica in voluntate hominis perfectionem ponens non cogit, non minas intentat, sicut nec illa que spadones laudans, qui se castraverunt propter regnum celorum, subinfert: Qui potest capere, capiat. ¹⁰At tamen cum ad perfectionem voto se quis astrinxerit, vel gradum quem nullus absque continentie virtute ascendere debet ascenderit, iam sit penale et necessarium¹¹ si non teneatur, quod ante hanc ascensionem fuerat voluntarium. Unde et Dominus dicit: Nemo mittens manum suam¹² ad aratrum, et retro aspiciens, aptus est regno Dei. Poterat enim ante ascensionem esse inferior, non tamen deterior. Post ascensionem vero inferior est et deterior. Hec de admonitione.

¹³Indulgentia vero, quantum nobis videtur, quia meliora non eligit¹⁴ remedium quidem habet, non premium, sed ab hoc si quis declinaverit, meretur exitiale iudicium. Verbi gratia: Scimus, sicut ab apostolo didicimus, humano generi propter vitandam

⁶ Quod corporalis medicina simulachrum sit spiriualis *in mg.* V²

⁷ videtur esse CRM; esse videtur V videtur esse P

⁸ Admonitio *add. in mg.* M; De admonitione *in mg.* V²

⁹ *in mg.* P

¹⁰ Quod post votum sit necessarium quod ante erat voluntarium *in mg.* V²

¹¹ pen. et nec. C²P; pen. nec. C; et pen. nec. RH; nec. et pen. P²VM

¹² suam CRHM; *om.* PV

¹³ Indulgentia *add. in mg.* M; Nota. De indulgentia *in mg.* V²

¹⁴ eligit CRPM; elegit V

fornicationem indultum esse coniugium, cuius violator meretur eternum eodem apostolo testante supplicium. Dicit enim: Fornicatores et adulteros iudicabit Deus. Et hic gradus, sicut de admo[C: fo. 1vb]nitione¹⁵ diximus, nullum cogit nisi eum qui se ei primitus alligaverit. Voluntarius enim est, non necessarius. Alioquin transgressor esset quicumque uxorem non duceret. Postquam vero se alligaverit audiat apostolum dicentem: Alligatus es uxori? Noli querere solutionem. Idem quoque apostolus cum de nuptiis loqueretur, non dixit, mulier si nupserit premium meretur; sed tantum dixit, non peccat si nubat. Ita quoque si quis aliquem ad cotidiana ieiunia invitet, rem quidem remuneratione dignam adquiescenti et perseveranti suadet. Sed qui non adquieverit non fit seipso melior, sed licet maneat faciente inferior, non fit tamen seipso peior. Sed si a voto ceciderit¹⁶, fit seipso inferior et peior. Si vero infra¹⁷ metas sobrietatis et mense frugalis se cohibuerit, summorum premia non assequitur. Sed si ad comessationes et ebrietates prolapsus fuerit, rem reprehensione¹⁸ et confusione dignam fecisse perhibetur. Isti itaque duo status, unus superior, alter inferior, qui ante votum sunt voluntarii, post votum vero necessarii, habent modos et institutiones suas, que observate, sicut iam dictum est, aliis remedium, aliis adquirunt premium, non observate vero eternum merentur supplicium. In his itaque ante susceptionem est deliberandum, post susceptionem vero perseverandum.¹⁹ His ita breviter prelibatis, de preceptione et prohibitione aliqua nobis dicenda sunt.

²⁰Preceptiones itaque et prohibitiones, alie sunt mobiles, alie immobiles.²¹ Preceptiones immobiles sunt quas lex eterna sanxit, que observate salutem conferunt, non observate eandem auferunt. Qualia sunt: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et proximum tuum²² sicut teipsum, et Honora patrem tuum et matrem tuam, et si qua sunt his similia.²³ Mobiles vero sunt quas lex eterna non sanxit, sed posteriorum diligentia ratione utilitatis invenit, non ad salutem principaliter obtinendam sed ad eam tutius muniendam. Quale est illud²⁴ apostoli: Hereticum hominem post primam et secundam correptionem [C: fo. 2ra] devita, non quod eorum colloquium per se saluti obsesset sed quod frequentatum ex obliquo quorundam simplicitatem corrumpere posset. Et multa reperies in canonicis institutionibus in hunc modum.²⁵ Similiter immobiles prohibitiones sunt que adversus vitia loquuntur, qualia sunt, Non occides, Non mechaberis et cetera. Hec sunt illa minima precepta de quibus Dominus dicit: Quia qui ea solverit, et sic docuerit, in regno celorum minimus erit. Qui vero observaverit²⁶ non statim regno Dei dignus erit, quia inchoantia sunt hec, non perficientia.²⁷ Sunt alia interdicta in quibus si interdicta non fuissent, nec mors operaretur, nec salus periclitaretur. Sed ad hoc ea

¹⁵ admonitione *corr. ex* ammonitione V

¹⁶ [exciderit] *add. M*

¹⁷ infra CRPV; intra M

¹⁸ -sione RPVHM; -sibilem C

¹⁹ De preceptione [?] et prohibitionem *in mg. V*²

²⁰ Preceptio immobilis *add. in mg. M*

²¹ De immobilibus preceptionibus *in mg. V*²

²² tuum CRVHM; om. P

²³ Preceptio mobilis *add. in mg. M*

²⁴ est illud CPV; illud est M [R?]

²⁵ De mobilibus prohibitionibus *in mg. V*². Prohibitio immobilis *add. in mg. M*

²⁶ observaverit *corr. ex* observavit P

²⁷ De mobilibus interdictis *in mg. V*². Prohibitio mobilis *add. in mg. M*

sanctorum patrum auctoritas reverenda ita decrevit, ut et presentibus non obesset²⁸, et compescendis maioribus malis vel cavendis caritas sincera provideret, quale est illud, ut²⁹ clericus post actam de crimine dampnabili³⁰ penitentiam clericus non maneat, vel ad clericatum non accedat. Quod, ut ait beatus Augustinus, dictum est rigore discipline, non desperatione indulgentie. Alioquin contra claves ecclesie disputaretur, de quibus dictum est: Que solveritis in terra, soluta erunt et in celo. Sed, ne forsitan spe honoris ecclesiastici³¹ animus intumescens superbe ageret penitentiam, severissime placuit ut post actam penitentiam nemo fiat clericus vel maneat clericus. Que posteriorum non est supervacua³² putanda diligentia, qui ubi saluti nichil detrahebatur, humilitati aliquid addiderunt quo salus tutius muniretur, experti credo aliquorum fictas penitencias per affectatas honorum potentias. Cogunt enim multas inveniri medicinas multorum experimenta morborum. Tale est illud et³³ in evangelio: Sit sermo vester, est, est, non, non. Quod autem amplius est, a malo est, non iurantis sed iurare cogentis. Non quod malum sit in contactibus³⁴ humanis ex necessitate iurare, sed quod longius sit a periurio qui nunquam iurat quam ille qui qualicumque occasione iurat. Nam et de Domino dicitur [C: fo. 2rb]: Iuravit Dominus. Et apostolus dicit: Omnis controversie eorum finis est iuramentum. Et idem apostolus iurans ita dicit: Est veritas Christi in me. Et alibi: Cotidie morior per vestram gloriam³⁵, fratres. ³⁶In his igitur in quibus observatis salus acquiritur vel in quibus neglectis mors indubitata consequitur, nulla est admittenda dispensatio, sed ita sunt omnia mandata vel interdicta servanda, sicut sunt eterna lege sancita. ³⁷In his vero que propter rigorem discipline vel muniendam salutem posteriorum sanxit diligentia, si honesta vel utilis sequatur compensatio, potest precedere auctoritate presidentium diligenter deliberata dispensatio. Multa enim talia in evangelica hystoria, in Actibus apostolorum, in gestis conciliorum et contigisse legimus, et postmodum apostolicorum virorum auctoritate roborata cognovimus. ³⁸Assumamus itaque primum exemplum de evangelio. Dominus quippe mittens discipulos ad predicandum, interdixit eis et peram et sacculum. Et quia vita Domini Iesu in terris disciplina est morum, instante tempore passionis sue et peram reddit et sacculum, in seipso primo dans exemplum quod in huiusmodi traditionibus necessitati temporis sit cedendum. ³⁹Similiter Paulus, cum per Corinthios se⁴⁰ transiturum promississet in Macedoniam, et presensisset hoc eis minime profuturum, mutavit dispositionem⁴¹ suam, non tamen sententiam. ⁴²Unde se ita excusat dicens: Cum ergo hoc voluissem, nunquid levitate usus sum? aut quod⁴³ cogito,

28 -et R²VHM; -ent C (*where essent et co is over an erasure*)

29 ut CRPVH; *om.* M

30 dampnabili R²VH, damnabili C; damnali [damnabili] M

31 *corr. fr.* -ica [?] V

32 non est sup. R²VH; sup. est H [C]

33 illud et CRPV; illud H; et illud M

34 contactibus P²R²H; c'tactibus C; cunctatibus C²; in cont. *over erasure* R; contractibus M

35 gloriam CRPVH; gratiam M

36 In quibus ...la dispensatio admittenda est *in mg.* V². In immobilibus *add. in mg.* M

37 In quibus admittenda est et quomodo *in mg.* V². In mobilibus *add. in mg.* M

38 Exemplum dispensationis de Evangelio *add. in mg.* M

39 De actibus Apostolorum *add. in mg.* M

40 per Cor. se CRPVM; se per Cor. H

41 dispositionem CRPM; dispensationem V

42 Quod mutatur propositio manente sententia *in mg.* V².

43 ss R^{2/3}

secundum carnem cogito ut sit apud me est, et non? Non enim sententiam suam se mutasse intelligebat, qui in veniendo ad eos, et non veniendo, salutem eorum querebat. Unde et in sequentibus⁴⁴ dicit: Ego autem testem Deum invoco in animam meam, quod parcens vobis ultra non veni Corinthum. Secundum carnem quoque dispositionem suam se mutasse non putabat, quoniam qui secundum carnem cogitat, tunc non implet quod disponit, quando personis maioribus defert, aut certe lucris, aut apparatibus⁴⁵ vincitur. Spiritualis autem tunc dispositum non implet, quando consultius aliquid pro salute eorum quibus prodesse vult, provi[C: fo. 2va]det. Per apostolos etiam communi sententia Ierosolimis confirmatum est, et per Paulum et Barnabam fratribus per Asiam destinatum, ne quisquam ad fidem veniens, circumcisioni legis haberetur obnoxius⁴⁶. Ipse etiam apostolus ad Galathas scribens, ita dicit: Si circumcidamini, Christus nichil vobis⁴⁷ proderit. Et idem Paulus cum Petro restitisset in faciem, quod simulationi quorundam Iudeorum consensisset qui circumcisionem saluti putabant esse necessariam, tamen necessitati temporis cedens, Timotheum Listris circuncidit, ut scandalum Iudeorum ibi commorantium devitaret, ostendens actu quod alibi de se testatur: Factus sum⁴⁸ Iudeis tanquam Iudeus, ut Iudeos lucrifacerem. Quod dixisse intelligendum est⁴⁹ non astu⁵⁰ mentientis sed affectu compatiens, cuique ita cupiens subvenire quemadmodum sibi subveniri voluisset, si ita affectus esset.⁵¹ Multa quoque principes ecclesiarum pro tenore canonum districtius iudicant, multa pro temporum⁵² necessitate tolerant, multa pro personarum utilitate vel strage populorum vitanda dispensant. Multa etiam a sanctis patribus imminuta scripturarum testimoniis comprobantur. Sicut sancte Romane⁵³ ecclesie sanctus pontifex Leo neophitos ad summum sacerdotium permisit ascendere, quos Paulus publica predicatione ab eodem officio studuit remove, sicut etiam Arrianos, postquam conversi fuerunt, legimus in suis officiis fuisse⁵⁴ susceptos. Inde etiam pretaxatus papa Leo de⁵⁵ stabilitate non mutandorum, et discretione temperandorum⁵⁶, ita scribit Rustico episcopo Narbonensi: Sicut quedam sunt que nulla possunt ratione⁵⁷ convelli, ita multa sunt que aut pro necessitate temporum aut pro consideratione etatum oportet temperari, illa semper consideratione servata ut in his que dubia fuerint aut obscura, id noverimus sequendum quod nec preceptis evangelicis⁵⁸ contrarium, nec decretis sanctorum patrum inveniatur adversum. Unde et Augustinus in epistola ad Bonifacium: In huiusmodi causis ubi per graves dissensionum⁵⁹ scissuras non huius aut illius hominis est periculum [C: fo. 2vb], sed populorum strages iacent,

⁴⁴ in seq. CRPM; exequentibus V

⁴⁵ *corr. fr.* -arit- R

⁴⁶ obnixius V (obnoxius CP)

⁴⁷ nichil vobis CRPVH; vob. nih. M

⁴⁸ sum CRPM; *om.* V

⁴⁹ -dum est CRHM; -dus est V; -dus <est> P

⁵⁰ astu C²PVM; actu CRH

⁵¹ De institutione patrum *add. in mg.* M

⁵² -orum PVM; -ore CR; -oris H

⁵³ *ss* P

⁵⁴ *in mg.* C²

⁵⁵ *ss* C

⁵⁶ *corr. fr.* -darum P

⁵⁷ possunt rat. CRPVH; rat. possunt M

⁵⁸ -a- *ss* V

⁵⁹ dissensionum P; *corr. fr.* disentionum V

detrahendum est aliquid severitati, ut maioribus malis sanandis caritas sincera subveniat. Idem in eadem adversus hereticos: Si, inquiunt, oportet ut nos extra ecclesiam fuisse peniteat ut salvi esse possimus, quomodo post istam penitentiam apud vos clerici vel etiam episcopi permanemus? Hoc non fieret, quoniam revera, quod fatendum⁶⁰ est, fieri non deberet, nisi pacis ipsius compassione sanaretur. Sed sibi hoc dicant, et multo maxime humiliter doleant, qui in tanta morte precisionis iacent, ut isto quodam vulnere matris catholice reviviscant. Cum enim precisus ramus inseritur, fit aliud⁶¹ vulnus in arbore quo possit recipi ut⁶² vivat, qui sine vita radicis peribat. Sed cum receptus recipienti coaluerit, et vigor consequitur et fructus. Si autem non coaluerit, ille quidem arescit sed vita arboris permanebit. Est enim et tale inserendi genus ut, nullo preciso ramo qui intus est, ille qui foris est inseratur, non tamen nullo sed vel levissimo arboris vulnere. Ita ergo et isti cum ad radicem catholicam veniunt, nec eis quamvis post erroris sui penitentiam honor clericatus aut episcopatus aufertur. Fit quidem aliquid tanquam in cortice arboris matris⁶³, contra integritatem severitatis. Verumtamen quia neque qui plantat est aliquid neque qui rigat, ad Dei misericordiam precibus fuis, coalescente insitorum pace ramorum⁶⁴, caritas cooperit multitudinem peccatorum. De hac eadem dispensatione corripiendorum et temperandorum dicit idem Augustinus in secundo libro contra epistolam Parmeniani, ⁶⁵Cum quisque fratrum et Christianorum intus in ecclesie societate constitutorum in aliquo tali peccato fuerit deprehensus, ut anathemate dignus habeatur, fiat hoc ubi periculum scismatis nullum est. ⁶⁶Infra idem: Quando cuiusquam crimen notum est et omnibus execrabilis apparet ut vel nullos prorsus, vel⁶⁷ non tales habeat defensores per quos possit scisma contingere, non dormiat [C: fo. 3ra] severitas discipline. ⁶⁸Infra: Neque enim potest esse salubris a multis correptio⁶⁹, nisi cum ille corripitur qui non habet sociam multitudinem. Cum vero idem morbus plurimos occupaverit, nihil aliud bonis restat quam dolor et gemitus, ut per illud signum quod Ezechieli sancto revelatur, illesi evadere ab illorum vastatione mereantur. ⁷⁰Infra: Revera cum contagio peccandi multitudinem invaserit, divine discipline severa misericordia necessaria est. Nam consilia separationis et inania sunt et perniciose atque sacrilega, quia et impia et superba fiunt, et plus perturbant infirmos bonos quam corrigant animosos malos. ⁷¹Infra: Turba autem iniquorum, cum facultas est populorum promendi sermonem, generali obiurgatione ferienda est, et maxime si occasionem atque opportunitatem⁷² prebuerit aliquod flagellum desuper Domini, quo⁷³ eos appareat pro suis meritis vapulare.

⁶⁰ fatendum C²P²VM; faciendum CRPH

⁶¹ al *with* ...us ss V

⁶² *over erasure* P

⁶³ arb. mat. CRPV; mat. arb. H [M]

⁶⁴ *corr. fr.* ramamorum P

⁶⁵ Nota. Ubi culpa districte ferienda est *in mg.* V².

⁶⁶ Nota de eodem *in mg.* V².

⁶⁷ ss P

⁶⁸ Nota de eodem *in mg.* V².

⁶⁹ -eptio CRPVH; -ectio M

⁷⁰ Nota de eodem *in mg.* V².

⁷¹ Nota de eodem *in mg.* V².

⁷² -p- ss C

⁷³ quo CRPVM; quos H

⁷⁴Item in epistola ad Marcellinum: Soleo audire, in potestate esse iudicis mollire sententiam, et mitius vindicare quam leges. Inde Innocentius Rufo et Eusebio et ceteris episcopis Macedonibus: Nostre lex est ecclesie venientibus ab hereticis, qui tamen illic baptizati sunt, per manus impositionem laicam tantum tribuere communionem, nec ex his aliquem in clericatus honorem vel exiguum subrogare. Pervideat ergo dilectio vestra hactenus talia transisse, et advertite⁷⁵ quod utique ut dicitis, necessitas imperavit, in pace iam ecclesias constitutas non presumere. ⁷⁶Sed, ut sepe accidit, quotiens a populis aut a turba peccatur, quia in omnes propter multitudinem non potest vindicari, inultum soleat transire. Idem eisdem: Sacerdotum summa deliberatio⁷⁷ hec fuit, ut quos Bonosus ordinaverat, ne cum eodem remanerent ac fieret non mediocre scandalum⁷⁸, ordinati reciperentur. Vicimus, ut opinor, ambigua. Iam ergo quod pro remedio ac⁷⁹ necessitate temporis statutum est, constat primitus non fuisse, ac fuisse regulas veteres quas ab [C: fo. 3rb] apostolis aut⁸⁰ apostolicis⁸¹ traditas ecclesia Romana custodit, custodiendasque mandat iis⁸² qui eam audire consueverunt⁸³. Sed necessitas temporis id fieri magnopere postulabat. ⁸⁴Ergo quod necessitas pro remedio repperit, cessante necessitate, debet utique cessare pariter quod urgebat. Quia alius est ordo legitimus, alia usurpatio quam ad presens fieri tempus impellit. Sed hoc canones apud Niceam constituti de Novatianis fieri permiserunt. Prius ille canon a patribus institutus ponendus est, ut possimus advertere vel quid vel qualiter ab eisdem sensum sit vel preceptum. De his, inquit, qui nominant seipsos Catharos, id est mundos, et aliquando veniunt ad catholicam ecclesiam, placuit sancte et magne synodo ut, accepta manus impositione, sic maneant in clero. Simili dispensatione beatus papa Gregorius a Nestoriana heresi revertentes in suis gradibus recipi iubet, ita scribens ad episcopos in Hiberia⁸⁵ catholice ecclesie: Igitur veritatem nativitatis Christi quicumque a perverso errore Nestorii revertuntur coram sancta fraternitatis vestre congregatione fateantur, eundem Nestorium cum omnibus suis sequacibus ac reliquis hereses anathematizantes. Venerandas quoque synodos quas universalis ecclesia recipit se recipere et venerari promittant, et absque ulla dubitatione sanctitas vestra eos, servatis eis propriis ordinibus, in suo cetu recipiat: ut dum et per sollicitudinem occulta mentis eorum discutitis, atque eos per scientiam veram recta⁸⁶ que tenere debeant docetis et per mansuetudinem nullam eis contrarietatem vel difficultatem de propriis suis ordinibus facitis, eos ab antiqui hostis ore rapiatis. Habemus simile quid ex epistola⁸⁷ Cirilli missa Maximo diacono Antiocheno: Didici a diligendo mihi Paulo monacho, quia recusat pietas tua usque hodie communionem reverendissimi episcopi

⁷⁴ Nota... *in mg.* V².

⁷⁵ *corr. fr.* advertitate V

⁷⁶ Nota de eodem *in mg.* V².

⁷⁷ *delib.* CRVM; *celebratio* P

⁷⁸ *si add.* R²

⁷⁹ *ac* CRPM; *aut* V

⁸⁰ *ab add.* RM, *om.* CPV

⁸¹ *apostolicis* CPVM; *apostolis* R; [*viris*] *add.* M

⁸² *iis* CM; *his* RPV

⁸³ *consueverunt* CRPVM; *consueverunt* R²Fr

⁸⁴ Nota Quod cessante necessitate debet cessare quod necessitas fierit *in mg.* V².

⁸⁵ Hiberia CRPV; Hibernia M

⁸⁶ *short lacuna follows* R

⁸⁷ *e- ss* C

Iohannis amplecti, pro eo quod quidam in Antiochena ecclesia male adhuc cum Nestorio vel sentiant, vel iam senserint quidem, sed forsitan resipuerint. Probet igitur tua modestia utrum aliquando [C: fo. 3va] colligi nude ac irreverenter cum Nestorio sentiant et invicem colloquantur, licet aliquando cauteriatam habuerint conscientiam. Colligantur autem nunc⁸⁸ acta penitentia super iis⁸⁹ in quibus surrepti sunt, quamvis confiteri fortasse reveantur excessum. Infra: Ut autem non estimemur amare contentionem, amplectamur⁹⁰ episcopi reverendissimi Iohannis communionem, indulgentes ei, et causa dispensationis eius negotium non subtilius vel districtius sive vehementius erga se recognoscentis agatur.⁹¹ Dispensationis enim gratia, sicut dixi, eget negotium multum. Eiusdem ad Gennadium presbiterum et archimandritam: ⁹²Dispensationes⁹³ rerum⁹⁴ nonnunquam cogunt parum quid a debito quosdam foras exire ut maius aliquid lucrifaciant. Sicut enim ii⁹⁵ qui mare navigant, tempestate urgente navique periclitante, anxii⁹⁶ quedam exonerant⁹⁷ ut cetera salva permaneant, ita et nos cum non habemus salvandorum omnium negotiorum penitus certitudinem, despiciamus ex his quedam ne cunctorum patiamur dispendia. Et infra: Et hoc scribo cognoscens quod pietas tua tristetur in sanctissimum et Dei cultorem fratrem et comministrum nostrum Proculum episcopum, eo quod admiserit Heliensium Eguminum, quem quidem ecclesie leges Palestine prepositum non noverunt. Et infra: Igitur ne refugiat pietas tua sanctissimi et Deo amicissimi Proculi episcopi communionem. Una enim fuit cura mihi et sanctitatis⁹⁸ eius, et dispensationis modus nulli sapientium displicuit. Eadem discretionis moderatione Romani pontifices qui translationes episcoporum, que districte apostolicis et canonicis sanctionibus prohibite⁹⁹ ante fuerant, maiori ecclesie utilitati consulentes fieri permiserunt. Alii etiam quosdam episcopos a predecessoribus suis depositos, propter honestatem personarum et necessitatem populorum in suis officiis reconciliaverunt, quorum nomina inferius annotata reperientur. Quidam quoque Romani pontifices decreverunt, ne filii presbiterorum assumerentur ad presbi[C: fo. 3vb]teratum, non quod personarum acceptio¹⁰⁰ apud Deum alicuius sit momenti, vel natura, que omnium par est genitrix, ab aliquo possit reprehendi; vel filii pro iniquitate parentum condemnari, dicente propheta: Filius non portabit iniquitatem patris; et apostolo: Si Deus iustificat, quis est qui condemnet? Et beato Augustino: Undecumque nascantur homines, si vitia parentum non sequantur, honesti et salvi erunt, sed ad reprimendam quorundam presbiterorum incontinentiam vel tutius muniendam aliorum continentiam. Sed quia ex his¹⁰¹ quasdam personas, non tantum religiosas sed etiam ecclesie Dei necessarias esse cognoverunt,

⁸⁸ nunc CRPV; nec M; [melius, nunc, quia in Greco vov] *add. Fr*

⁸⁹ his V [iis CP]

⁹⁰ *corr. fr.* –imur C

⁹¹ Nota De dispensatione *in mg.* V².

⁹² Nota De eodem *in mg.* V².

⁹³ *corr. from* –tionis V

⁹⁴ erum V

⁹⁵ ii CRM; hii P; hi V

⁹⁶ *corr. fr.* anxianti R

⁹⁷ *corr. fr.* exhonerant P; exhonerant V

⁹⁸ -atis CRM; -ati VC²P

⁹⁹ *corr. fr.* –ete R

¹⁰⁰ *corr. fr.* perceptio P

¹⁰¹ his CPV; iis MR

decretum temperaverunt, et ita genitos quorum conversatio in monasteriis vel religiosis ecclesiis probata fuerit, non solum ad presbiteratum sed etiam ad summum sacerdotium promoveri permiserunt.¹⁰² Et ut de nostris temporibus taceamus, sicut legitur in gestis Romanorum pontificum, Felix tertius, natione Romanus, ex patre Felice presbitero fuit a temporibus Odagri¹⁰³ regis usque ad tempora Theodorici regis. Item Agapitus natione Romanus, ex patre Gordiano presbitero summus pontifex fuit. Gelasius, natione Affer, ex patre Valerio episcopo sedit annos III, menses VIII¹⁰⁴, dies XVIII¹⁰⁵. Silverius natione Campanus, ex patre Ormisda Romano episcopo, sedit annum I¹⁰⁶, menses V, dies XXI, Deusdedit natione Romanus ex patre Stephano subdiacono, sedit annos III, dies XXIII. Theodorus natione Grecus, ex patre Theodoro episcopo, sedit annos VI¹⁰⁷, menses V, dies XXIV¹⁰⁸.¹⁰⁹ Quia vero episcoporum plurimi ex aliis civitatibus ad alias propter necessitatem seu utilitatem temporum sunt transmutati, ex subiectis manifestum est. Perigenes in Petris est ordinatus episcopus, sed quoniam cives eius civitatis eum suscipere noluerunt Romane civitatis episcopus iussit eum intronizari in Corintho metropoli, defuncto eius episcopo, eique donec advixit¹¹⁰ ecclesie prefuit. Dosideum Seleutie episcopum Alexander Antiochenus [C: fo. 4ra] episcopus in Tharsum Cilicie transmutavit. Reverentius ab Archis Phenitie in Tyrum transmutatus¹¹¹ est. Iohannes de Gordolinia mutatus est in Prochonixum, et ei presedit ecclesie. Palladius ab Elinopoli¹¹² mutatus est in Asponam. Alexander ab alia Helinopoli, in Adriapolim¹¹³ mutatus est. Gregorius Nazanzenus¹¹⁴ prius civitatis Capadocie fuit episcopus que Sasima dicitur, deinde a beato Basilio et aliorum episcoporum consensu in Anziaco¹¹⁵ constitutus est. Melenus prius Sebastie ecclesie prefuit, et postea Antiochie presul est constitutus. Theusebius ab Apamia Asye transfertur in Eudoxiopolim, que dudum Salambria¹¹⁶ vocabatur¹¹⁷. Policarpus de urbe Antapristena Misie in Nichopolim Tratie mutatus est. Hierophilus de Trapezoboli¹¹⁸ Frisie¹¹⁹ transmutatus¹²⁰ est in Platinopolim¹²¹ Tratie. Optimus ab Agardamia¹²² Frigie in Antiochiam Pisidie transmutatus¹²³ est. Silvanus¹²⁴ a

¹⁰² In his [quibusdam *Fr*] personis decretum temperatum *add. in mg.* M

¹⁰³ Odagri CRPV; Odoacri M

¹⁰⁴ octo CV, VIII P

¹⁰⁵ XVIII CPVM; decem et novem R; XVIII *Fr*

¹⁰⁶ unum CPV

¹⁰⁷ et *add. V. om.* CRPM

¹⁰⁸ XXIII CPV

¹⁰⁹ Qui Episcopi translati *add. in mg.* M

¹¹⁰ *corr. from* adiunxit P

¹¹¹ transmutatus CRPM; transmigratus V

¹¹² Elino- CRPM; Helino- *VFr*

¹¹³ Adriap- CRPM; Adrianop- *VFr*

¹¹⁴ Nazanz- CRPVM; Nazianz- *Fr*

¹¹⁵ Anziaco CRPM; Anziano P²; Anzanico V; Nazianzo *Fr*

¹¹⁶ -ambria CRPV; -abria M

¹¹⁷ *corr. from* -bantur V [vocabatur P]

¹¹⁸ -oboli CRPVM; -opoli *Fr*

¹¹⁹ Frisie CRPV; Phrygie M

¹²⁰ transmigratus V; transmigratus *corr. from* transmutatus P

¹²¹ Plat- CRPM; Palat- V

¹²² Agardamia CRP²V; Agrardamia P; Agadarmia M

¹²³ *corr. fr.* transmigratus V²

¹²⁴ Silvanus CRPV; Sistuanus M

Filipopoli¹²⁵ Tratie mutatus est in Troadam. ¹²⁶Plurimos etiam¹²⁷ episcopos depositos a sede apostolica restitutos exempla subiecta declarant. Iohannes Chrisostomus a duabus synodis orthodoxorum episcoporum fuit diiudicatus, sed iterum fuit restitutus. Marcellus episcopus Anchire Galatie depositus fuit, sed postmodum proprium recepit episcopatum. Asclepeus¹²⁸ diiudicatus¹²⁹ a synodo ecclesiam suam postea recepit. Lucianus episcopus Adrianopolites, damnatus a papa Iulio, recepit ecclesiam sui episcopatus. Cyrillus Ierosolimitanus episcopus depositus fuit, postea reconciliatus est ecclesie sue. Simili modo et Policronium¹³⁰ eiusdem ecclesie Ierosolimitane¹³¹ pontificem Sixtus¹³² papa damnavit et iterum ipse eum reconciliavit. Innocentius papa Fotinum damnavit episcopum, sed ipse postea eum in proprium restituit locum ecclesie sue. Misenum episcopum a Felice papa damnatum, Gelasius papa successor illius et communicavit, et ecclesie sue restituit. Leontius dum esset presbiter¹³³ depositus fuit, sed postea in Antiochia patriarcha extitit. Gre[C: fo. 4rb]gorius vero quartus papa Theodosium, quem Eugenius eius antecessor presbiterii honore privaverat¹³⁴, sancte ecclesie Signine consecravit episcopum. Ybas namque¹³⁵ episcopus diiudicatus fuit, sed sancta synodus canonice suam illi restituit ecclesiam. Rothadum¹³⁶ vero episcopum¹³⁷ sancte Suessionis ecclesie a synodo cui Karolus interfuit rex condemnavit¹³⁸, et Sofrenum Placentinum episcopum merito reprobaturum, Nicholaus papa ambos reconciliavit. Sic Iohannes papa VIII Photium neophitum, a papa Nicholao depositum, interventu augustorum¹³⁹ Basilii, Leonis, Alexandri, in patriarchatu¹⁴⁰ Constantinopolitano restituit, scribens predictis augustis in hec verba: Scripsistis nobis, dilectissimi filii ut, apostolica et compassionis viscera aperientes, omnes qui in ecclesia que apud vos est correptionibus subiacent recipiamus, pacique et unanimitati¹⁴¹ studentes ipsum domnum¹⁴² Photium archiepiscopum communicantem nobis in summam sacerdotum dignitatem et honorem patriarchatus restituamus, ne diutius ecclesia Dei ut scismate et scandalo conturbata¹⁴³ permaneat. Nos ergo petitionem vestram ut iustam et Deo placentem amplexi, et opportunum tempus, quod diu desideravimus, nos invenisse gavisi, misimus apochrisiarios nostros voluntatem vestram complere¹⁴⁴, quamvis pietas vestra antequam

125 Filipopoli CRP²V; Filiopoli M
 126 Qui restituti *add. in mg.* M
 127 *ss* C
 128 Asclepeus CRPV; -ius M
 129 est *add.* M, *om.* CRPV
 130 Polic- CRVM; Ponice- P
 131 eccl. Ier. CRPV; Ier. eccl. M
 132 Sixtus CRPM; Xistus [?] *corr. fr.* episcopus V
 133 *after corr.* V²
 134 *corr. from* privavarit P
 135 namque CRPVM; quoque *Fr*
 136 Rothadum CRPV; Rhotadum M
 137 episc. CPVM; *om.* R
 138 -avit CRP; dampnavit V; -atum M
 139 int. aug. CRPV; aug. int. M
 140 -tu *ss* P
 141 -na- *ss* R
 142 donum V; domnum CRP
 143 cont- CRVM; pert- P
 144 complere CR²PV; implere RM

advenirent, ipsum virum preoccupaverit violenter restituere. Quod tamen et nos libenter recipimus¹⁴⁵. Et quamvis hoc faciendi potestatem habentes, non tamen ex potestate nostra eum restituere volumus, sed ex apostolicis decretis et paternis constitutionibus testimonia proferimus, non leges ecclesie antiquitus datas solventes sed in quibus gratiarum diligentia inconvertibiliter observatis¹⁴⁶, ecclesie corpus evellit ac dissipat, ad utilitatem eius omnia reducere cupientes. Synodus enim Nicena secundo capitulo dicit, quoniam frequenter sive ex necessitate, sive alio¹⁴⁷ quolibet modo transgredi¹⁴⁸ contingit homines ecclesiasticos canones. Et papa Gelasius dicit, quoniam ubi necessitas non est, inconvertibilia maneant sanctorum patrum decreta. Et sanctissimus papa Leo [C: fo. 4va] in eodem spiritu precipit¹⁴⁹ dicens: Ubi necessitas non est, nullo modo violentur sanctorum patrum statuta. Ubi vero necessitas fuerit, ad utilitatem ecclesie qui potestatem habet ea dispenset. Ex necessitate enim fit mutatio legis. Et Felix papa: Contemplari oportet quod¹⁵⁰ ubi occurrit¹⁵¹ necessitas, sepe constitutiones patrum transgredimur. Et Cartaginensis¹⁵² synodus XXXV¹⁵³ capitulo dicit: Precipimus ut clerici rursus in ecclesiam recipiantur, quamvis primum in synodo depositi fuerint.¹⁵⁴ Synodus etiam sinodum solvit propter unitatem et pacem ecclesie. Et Innocentius papa V capitulo dicit: Qui promoti sunt a Bonoso heretico recipiantur iterum, ne scandala in ecclesia pullulent. Non solum autem pro heresi depositis apostolica sedes hec paci ecclesiastice studens adiutorii manum porrexit; sed et orthodoxis sacerdotibus et patriarchis ad eam confugientibus, sicut et nunc Photio¹⁵⁵ fecit, usitata miseratione subvenit. Nostis enim quod magnum Athanasium¹⁵⁶ Alexandrinum episcopum, et Cyrillum, et Policronium¹⁵⁷ Ierosolimitanos, et Iohannem, que^m caritas vestra Crisostomum vocat, et Flavianum a synodo depositos apostolica sedes in pristinum honorem restituit. Si igitur qui¹⁵⁸ a Donatistis et Bonoso ordinati, et a liminibus orthodoxe ecclesie a synodo plenaria sequestrati, ab alia synodo recipiuntur et in cathalogo sacerdotum habentur, ne ecclesia diminutionem vel divisionem patiatur, quanto magis orthodoxe fidei viros, et immaculate vite non oportet contemnere sed ad pristinum honorem revocare? Sicut enim apostolica sedes hec semel accipiens claves regni celorum, a primo et magno pontifice Ihesu nostro¹⁵⁹ per principem apostolorum Petrum, dicente ad eum. Tibi dabo claves regni celorum; et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in celis; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in celis¹⁶⁰, habet potestatem universaliter ligandi et solvendi, et secundum Ieremiam, evellendi et plantandi. [C: fo. 4vb] Et propter hoc et nos

¹⁴⁵ *corr. fr.* –epimus P

¹⁴⁶ –atis CRPV; –ata M

¹⁴⁷ *short lacuna follows* R

¹⁴⁸ *cancelled letters follow in* V

¹⁴⁹ –ipit CRPV; –epit M

¹⁵⁰ *corr. from* quoniam P

¹⁵¹ occurrit CRPM; occu<r>erit V

¹⁵² –iensis C²PVM, –ensis CR

¹⁵³ XXXV CPVM; triginta quinque R; tricesimo quinto R²

¹⁵⁴ Synodus synodum solvit *add. in mg.* M

¹⁵⁵ Photio M; Photium CR; Ph. PV

¹⁵⁶ Athanasium RPVM; Anathasium C

¹⁵⁷ Polic- CRVM; Ponice- P

¹⁵⁸ qui RPVM; *om.* C; *short lacuna* C

¹⁵⁹ nostro CRP; Christo V; *om.* M

¹⁶⁰ celis CRVM; celo P (ligaveris – solutum erit *abbreviated* PV)

eiusdem potestate principis apostolorum Petri utentes, cum omni ecclesia nostra mandamus vobis, et sanctissimis fratribus nostris patriarchis Alexandrie, Antiochie, et Ierosolimorum et ceteris episcopis, et omni plenitudini Constantinopolitane ecclesie¹⁶¹, secundum petitionem vestram Photium patriarcham fratrem et consacerdotem¹⁶² nostrum nos in communionem recipere. Item: Recipite eum sine excusatione; nullus excuset pro sinodis contra eum peractis, nullus sanctorum predecessorum¹⁶³ meorum Nicolai et Adriani sententias contra eum causetur. De ipso enim subreptum est illis, nullus¹⁶⁴ contra eum subscriptiones vestras¹⁶⁵ occasionem scismatis habeat: omnia enim ut infecta et irrita facimus, et quecumque sunt contra eum in manibus principis apostolorum ponimus; et per eum in humeris Iesu Christi agni Dei, qui tollit peccata mundi. Item: Et hoc confirmare vos volumus, ut post mortem Photii fratris nostri, nullus ex dignitate mundana ad pontificalem¹⁶⁶ honorem ascendat; sed ex presbiteris cardinalibus eiusdem ecclesie, vel ex diaconibus, aut ex aliis sacerdotibus, qui sub ecclesia Constantinopolitana consistunt. Item: Et quoniam nos pro pace ecclesie solliciti, Photium fratrem nostrum recipimus, sicut et Adrianus papa Tarasium, nullum¹⁶⁷ computet canonicum usum.¹⁶⁸ Privilegia enim paucorum communem legem non faciunt. Si quis vero tale quid amodo facere presumpserit, sine venia erit.¹⁶⁹ Ita quoque cum esset antiquis regulis prefinitum, ut nullus qui esset in clero extraneorum consortium haberet mulierum; sed earum tantum que omnem suspicionem excluderent, beatus papa Gregorius hunc rigorem ita modificavit clericis Anglorum¹⁷⁰, ut si¹⁷¹ qui essent extra sacros ordines constituti, qui se continere non possent, uxores sortirentur, et stipendia sua foris acciperent, intelligens leviolem esse casum, si ruentes coniugali vinculo exciperentur, quam si vago concubitu interminate libidinis voragine absorberentur.¹⁷² Sic alie dispensationes salubri deliberatione [C: fo. 5ra] admissae¹⁷³ cessante necessitate debent et ipse cessare, nec est pro lege habendum quod aut utilitas suasit aut¹⁷⁴ necessitas imperavit. Unde¹⁷⁵ legitur in epistola beati pape Leonis ad episcopos Africe: Superest, fratres, ut concorditer salubres suscipiatis hortatus, et nichil per contentionem agentes, sed ad omne studium devotionis unanimes, divinis et apostolicis constitutionibus pareatis, et in nullo patiamini providentissima canonum decreta violari. Que enim hactenus certarum remisimus consideratione causarum, antiquis deinceps custodienda sunt regulis, ne quod ad tempus pia lenitate concessimus, iusta post ultione plectamus. Nec tantum¹⁷⁶ in ecclesiasticis observandum est regulis, sed etiam in ipsis legibus. De venerandis legibus legitur

¹⁶¹ ecclesie CRVM; nostre P; vestre P²

¹⁶² cumsac- V

¹⁶³ -ec- ss R²

¹⁶⁴ short erasure follows R

¹⁶⁵ vestras CRM; nostras PV

¹⁶⁶ -lem ss P

¹⁶⁷ nullum C²RPV; nullus C²R²M

¹⁶⁸ Nota Quod paucorum privilegia non sunt pro lege habenda in mg. V².

¹⁶⁹ De clericis ut qui se continere non possunt stipendia foris accipiant add. in mg. M

¹⁷⁰ cl. Angl. in mg. P

¹⁷¹ ss C²

¹⁷² Nota De dispensatione in mg. V²

¹⁷³ corr. fr. amisse P

¹⁷⁴ aut R²PVM; an CR

¹⁷⁵ short lacuna follows C

¹⁷⁶ hoc add. M, om. CRPV

Romanis: Quodcumque imperator per epistolam constituit, vel cognoscens decrevit, vel edicto precepit, legem esse constat. He sunt que constitutiones appellantur. Plane ex his quedam sunt que personales appellantur, que nec ad exemplum trahuntur, quoniam nec hoc princeps vult. Nam quod alicui ob merita indulget, vel si cui penam irrogavit, vel si cui sine exemplo subvenit, personam non transgreditur. Possemus de huiusmodi plurimas rationes, plurima exempla colligere, sed prudenti lectori et ei qui novit de paucis plura¹⁷⁷ intelligere, debent predicta sufficere. Quod tamen iam monuimus iterum monemus, ut si quis quod legerit de sanctionibus sive dispensationibus ecclesiasticis ad caritatem, que est plenitudo legis, referat, non errabit, non¹⁷⁸ peccabit, et quando aliqua probabili ratione a summo rigore declinabit, caritas excusabit, si tamen nichil contra evangelium, nichil contra apostolos usurpaverit.¹⁷⁹ Si que vero sententie de forensibus legibus inserte sunt que iudicium sanguinis contineant, non ad hoc inserte sunt ut ecclesiasticus iudex per eas aliquem debeat condemnare, sed ut ex eis assertionem [C: fo. 5rb] canonicorum faciat decretorum. Hinc¹⁸⁰ attendens quanta penitentia puniendum sit facinus illud vel flagitium quod iudicant iudices seculi morte vel membrorum mutilatione multandum. Hanc enim rationem Romani pontifices in assertionem decretorum suorum frequenter interponunt. Nam si¹⁸¹ hoc leges seculi continent, quanto magis divine? Hec hactenus. Deinceps singularum partium¹⁸² totius voluminis intentionem¹⁸³ breviter perstringemus, ut hinc prudens lector advertat, quid in unaquaque parte sibi necessarium querere debeat.¹⁸⁴

¹⁷⁷ plura CRPV; plurima M

¹⁷⁸ *corr. fr.* nec V

¹⁷⁹ Nota. Quod ecclesiasticus iudex per [hec?] ... sed ea decreta *in mg.* V².

¹⁸⁰ *corr. fr.* Hic R

¹⁸¹ si PM; *om.* CRV

¹⁸² *corr. fr.* partius R. titulos *add.* M, *om.* CPV

¹⁸³ continentes *add.* M, *om.* CRPV

¹⁸⁴ querere debeat CRPDF; *om.* B

*Argumenta singularum partium totius voluminis*¹

²Prima pars continet de fide et sacramento fidei, id est baptismo *et ministerio baptizandorum et baptizatorum et*³ *consignandorum et consignatorum* et de observatione singulorum, et quid conferat baptisma, quid confirmatio.

Secunda pars *continet de sacramento corporis et sanguinis Domini, et de perceptione et observatione* de⁴ missa et aliorum sacramentorum sanctitate⁵.

Tertia pars continet de ecclesia et de rebus ecclesiasticis et earundem reverentia et observatione.

Quarta pars continet de observandis festivitibus et ieiuniis legitimis, de scripturis canonicis⁶ et consuetudinibus et⁷ celebratione concilii.

Quinta pars *continet de primatu* Romane ecclesie et de iure *primatum et metropolitanorum* atque episcoporum et de⁸ ordinatione eorum et de sublimitate episcopali⁹.

Sexta pars continet de clericorum conversatione et ordinatione et correptione et causis.

Septima pars continet de monachorum et monacharum singularitate et quiete et *de revocatione*¹⁰ et¹¹ *penitentia eorum* qui continentie *propositum transgrediuntur*. [C: fo. 5va]

Octava pars continet de legitimis coniugiis, *de virginibus et*¹² *viduis non velatis, de raptoribus earum et de separatione*¹³ *eorum*¹⁴, *de concubinis et transgressionem coniugii et penitentia singulorum*.

¹ Arg. - vol. M; Quid in prima parte huius libri contineatur L; *om.* CRPVBDF

² Quid in prima parte huius libri contineatur *add.* L; *Argumenta singularum partium totius voluminis add.* M

³ et CRVP; *om.* M

⁴ et de perc. et obs. de PV; *lacuna* C; et de perc. de R; et de perc. et de obs. et de M

⁵ et de symonia *add.* V. *om.* CRPM

⁶ -ci- ss P

⁷ de *add.* M, *om.* CRPV

⁸ et de CRBDM; atque PV

⁹ et de appellatione *add.* V, *om.* CRPM

¹⁰ revocatione CPVM; *corr. fr.* revelatione to relevatione R

¹¹ de *add.* PV, *om.* CRBDM

¹² de *add.* V, *om.* CRPM

¹³ separatione V

¹⁴ *corr. to earum* R; et *add.* P [et *om.* V]

Nona pars *continet de incesta copulatione et fornicatione diversi generis, et in qua linea fideles coniungi¹⁵ et separari debeant, et de correctione et penitentia singulorum.*

Decima pars *continet de homicidiis spontaneis et non spontaneis, de parricidiis et fratricidiis, et¹⁶ de occisione legitimarum¹⁷ uxorum et seniorum et clericorum et quod non omnis hominem occidens homicida sit, et eorum penitentia.*

Undecima pars *continet de incantatoribus, de auguribus¹⁸, de divinis, de sortilegis¹⁹, de sortiariis et variis illusionibus diaboli et de singulorum penitentia.*

Duodecima pars *continet de mendacio et periurio, de accusatoribus, de iudicibus, de defensoribus, de falsis testibus et de singulorum penitentia.*

Terciadecima pars *continet de raptoribus, de furibus, de venatoribus²⁰, de maledicis²¹ et contentiosis, de commensationibus et ebrietatibus, de furiosis, de Iudeis et eorum correctione.*

Quartadecima pars *continet de excommunicatione iusta vel iniusta et quibus de causis et quo ordine facienda sit excommunicatio.*

Quintadecima pars *continet de penitentia sanorum et infirmorum, qua commutatione levari possit²² penitentia.*

Sextadecima pars *continet de²³ officiis laicorum et²⁴ causis eorundem.*

Septimadecima pars *continet speculativas sanctorum patrum sententias, de fide, caritate et spe.*

Passages in italics are found in the 'Index singulorum librorum' to Burchard (PL 140. 539-42)

-
- 15 coniungi CR; coniugi PV
 16 et CRM; *om.* PV
 17 *corr. fr.* legitimorum P
 18 -bu- ss P
 19 -legis CRPVM; -ogis R²
 20 venatoribus CRPB; D ??
 21 -icis CRVBDM; -ictis P
 22 eorum *add.* M, *om.* CRPV
 23 *repeated* V
 24 *de add.* PVBD, *om.* CRM

1

¹*De speculo Augustini*²

Quis ignorat in scripturis sanctis, id est legitimis, propheticis, evangelicis et apostolicis, auctoritate canonica peditis, quedam sic esse posita, ut tantum scirentur et crederentur, ut est, quod in principio fecit Deus celum et terram. Et quod, in principio erat verbum; et quecumque facta divina vel humana tantummodo cognoscenda narrantur. Quedam vero sic esse iussa, ut observarentur, prohibita ne fierent. Ut est, Honora patrem et matrem; et, Non mechaberis. Horum autem que iubendo et vetando scripta sunt, alia sunt sacramentorum velata misteriis, que multa Veteris Testamenti populo illi facienda mandata sunt; neque a populo Christiano nunc fiunt, sed tantummodo intelligenda requiruntur atque tractantur, sicut est sabbatum ad visibilem vacationem, sicut est azima in pane sine fermento, pascha in ovis occisione; sic tot genera sacrificiorum ciborumque vetandorum, et neomenie, et annue solempnitates, quas observant nuncusque Iudei, et ille iustificationes, que non ad opera iustitie proprie pertinent, sed aliquid significare intelliguntur. Quis enim Christianus septimo anno cogitur servum reddere libertati, et si discedere ille noluerit, eius auriculam subula pertundere ad postem, et cetera huiusmodi? Alia vero etiam nunc facienda sunt, si facienda precepta sunt; nec facienda, si prohibita, qualia sunt illa, que dixi, Honora patrem et matrem; et, Non mechaberis. De his igitur que ita sunt posita in litteris sacris, vel iubendo, vel vetando, vel sinendo, ut etiam nunc, id est tempore Novi Testamenti ad vitam piam exercendam moresque pertineant, hoc opus quod in manus sumpsi, componere aggressus sum, ut quantum me Deus adiuvat, omnia talia de canonicis libris colligam, atque, ut facile inspicere possint, in unum tanquam speculum congeram. Oportuit enim sic ea poni ab auctoribus nostris, quemadmodum posita sunt, ut precepta narrationibus vel disputationibus propriis figurata, et figuratis propria miscerentur, dum rerum gestarum ordo servatur, aut respondetur adversis; aut qui docendi sunt instruuntur, aut occultorum inventionem quodammodo renovantur hi qui prompta et aperta fastidiunt.

Augustine, *Speculum* CSEL 12. 3-5 (collating i.a. Chartres, BM ms 33)

¹ Quedam in scripturis sanctis sic esse posita, ut scirentur et crederentur; quedam sic iussa, ut observarentur; quedam prohibita, ne fierent *add. as rubric* M; Hec prima pars continet - baptizatorum et de observatione – confirmatio *repeated from capitulatio above FH (cf c 3 below)*

² Ipponensis episcopi *add. H, om. F*

2

¹*Que esse propria divine Trinitatis*² *senserint*³ *catholici tractatores*

Omnes quos legere potui, qui ante me scripserunt de Trinitate, que Deus est, divinorum librorum veterum et novorum catholici tractatores hoc intenderunt secundum scripturas docere, quod Pater, et Filius et Spiritus sanctus, unius eiusdemque substantie inseparabili equalitate divinam insinuent unitatem. Ideoque non sint tres dii, sed unus Deus. Quamvis Pater Filium genuerit et ideo Filius non sit qui Pater est; Filiusque a Patre sit genitus, et ideo Pater non sit qui Filius est; Spiritusque sanctus nec Pater sit nec Filius, sed tantummodo Patris et Filii Spiritus et Patri et Filio etiam ipse coequalis, et ad

¹ Idem in libro de Trinitate *add. FH*

² -ati H

³ -erint CPBDF; -erunt HM

Trinitatis pertinens unitatem. Non tamen eamdem Trinitatem natam de virgine Maria, et sub Pontio Pilato crucifixam et sepultam, et tertio die⁴ resurrexisse, et in celum ascendisse, sed tantummodo filium. Nec eamdem Trinitatem descendisse in specie columbe super Iesum baptizatum aut die Pentecostes post Ascensionem Domini sonitu facto de celo, quasi ferretur flatus vehemens, et linguis divisis velut ignis⁵ sed tantummodo Spiritum sanctum. Nec eamdem Trinitatem dixisse de celo, Tu es Filius meus, sive cum baptizatus est a Iohanne, sive in monte quando cum illo erant tres discipuli, aut quando sonuit vox dicens, Et clarificavi, et iterum clarificabo; sed tantummodo Patris vocem fuisse ad Filium factam. Quamvis Pater et Filius et Spiritus sanctus sicut inseparabiles sunt; ita inseparabiliter operentur. Nam, quo intellectu homo Deum capit, qui ipsum intellectum suum, quo eum vult capere, nondum capit? Si autem hunc iam capit, attendat diligenter, nihil in eo esse in sua natura melius, et videat utrum ibi videat ulla lineamenta formarum, nitores colorum, spatiosam granditatem, partium distantiam, molis distensionem, aliquas per locorum intervalla motiones, vel aliquid huiusmodi⁶. Nihil certe istorum invenimus⁷ in eo, quo in natura nostra nihil melius invenimus, id est in nostro intellectu, quo sapientiam capimus, quanto capaces sumus. Quod ergo non invenimus in meliore nostro, non debemus in illo querere quod longe melius est meliore nostro. Ut sic intelligamus Deum, si possumus quantum possumus sine qualitate bonum, sine quantitate magnum, sine indigentia creatorem, sine situ presentem, sine habitu omnia continentem, sine loco ubique totum, sine tempore sempiternum, sine ulla sui mutatione mutabilia facientem, nihilque patientem. Quisquis Deum ita cogitat, et nondum potest omnimodo invenire quid sit, pie tamen cavet quantum potest aliquid de eo sentire quod non sit⁸. Est tamen sine dubitatione substantia, vel si melius hoc appellatur, essentia quam Greci usiam⁹ vocant.

August., l. I De Trin. c. 4, PL 34. 824] Ctp 3.1.1 to inseparabiliter operentur only; IP 1.7; De consecrat. dist. 3, c. Omnes quos

⁴ tertio die CPBH; die tertio D; tertia die M

⁵ sedisse super unumquemque eorum *add.* MH, *om.* CRPBDLF

⁶ huiusmodi CRDHFM; eiusmodi PVB

⁷ certe ist. inv. CPBDH; ist. inv. certe M

⁸ sit CVBDHM; sensit P

⁹ usiam CPBD; ουσΙΑΝ M

¹Hec prima pars continet de fide et sacramento fidei, id est baptismate, et ministerio baptizandorum et baptizatorum consignandorum et consignatorum²; et de observatione singulorum. Et quid conferat baptisma, quid confirmatio.

¹ Hec prima pars continet - confirmatio *here* CRPVDHL; *om.* B(*with lacuna*)M; *before c 1* FFr

² cons. et cons. PVDL; *om.* CRHF

3

Simbolum Ephesini concilii ducentorum¹ episcoporum.

Credimus in unum Deum, Patrem, omnipotentem, omnium visibilium et invisibilium Conditorum, et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre, unigenitum, hoc est de substantia Patris, Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum verum ex Deo vero, natum, non factum, oImouvSION Patri, hoc est, unius cum Patre substantie, per quem omnia facta sunt in celo et in terra, qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit, et incarnatus est, et homo factus passus est, et resurgens tertia die, ascendit in celos, inde venturus est iudicare vivos et mortuos. Et in Spiritum sanctum. Eos autem qui dicunt, erat tempus quando non erat; et antequam nasceretur non erat; et quia ex nullis existentibus factus est, aut ex alia substantia vel essentia esse dicunt, aut treptoún, hoc est convertibilem, seu commutabilem Dei Filium, anathematizat catholica et apostolica ecclesia. Sequentes itaque omnium per omnia sanctorum patrum confessiones, quas loquente in eis sancto Spiritu protulerunt, et intentioni, que est in eorum intellectibus, equis vestigiis inherentes; atque iter ambulantes regium, profitemur quod ipsum unigenitum Dei Verbum, natum ex ipsa Patris essentia, de Deo vero Deus verus; lumen de lumine, per quem omnia facta sunt, sive in celis, sive in terra, salutis nostre causa descendens ad exinanitionem sese dignatus est inclinare. Natus autem et homo factus, id est carnem de Virgine sancta suscipiens, eamque propriam faciens, nativitatem nostram ex vulva sustinuit homo de muliere procedens, non quod erat abiiciens. Nam licet factus sit in assumptione carnis et sanguinis; tamen servavit quod erat. Deus scilicet natura et veritate persistens. Nec carnem itaque dicimus in, naturam Deitatis esse conversam, nec in substantiam carnis ineffabilem Dei Verbi essentiam commutatam. Inconvertibilis enim est incommutabilis, idemque ipse iuxta scripturas iugiter permanens. Visus est autem et parvulus, positus adhuc in cunabulis. Et in sinibus Genitricis virginis constitutus universam creaturam replebat, ut Deus genitori suo indivisus existens. Quod divinum est enim, sine quantitate et sine mole cognoscitur, nec ullis terminis continetur. Unitum ergo carni verbum Dei, secundum substantiam confitentes, unum adoramus Filium et Dominum Iesum Christum, non seorsum ponentes et determinantes hominem et Deum, velut invicem sibi dignitatis et auctoritatis unitate coniunctum. Hoc enim novitas vocis est, et aliud nihil. Nec item Christum specialiter nominantes Deum Verbum quod ex Deo est; nec alterum similiter Christum qui specialiter de muliere natus est, sed unum solummodo Christum Dei Patris Verbum cum propria carne cognoscimus. Tunc enim iuxta nos unctus est, quamvis Spiritum ipse dignis contulerit; et non ad mensuram, sicut beatus evangelista Iohannes asseruit. Sed nec illud dicimus, quod Dei verbum, velut in homine communi, qui de sancta Virgine natus est, habitaverit, ne Deum homo Christus habitatorem possidere credatur. Quamvis enim Verbum habitaverit in nobis, et dictum sit in Christo habitare omnem plenitudinem Deitatis corporaliter, tamen intelligimus Verbum quod caro factum est, non sicut in sanctis habitare dicitur; nec talem in ipso habitationem factam definire tentabimus. Sed unitus iuxta naturam, nec in carnem penitus commutatus, talem sibi fecit habitationem, qualem et anima hominis habere creditur ad proprium corpus. Unus igitur est Christus

¹ ducentorum CRPBDFM; trecentorum H

Filius et Dominus, non velut coniunctionem quamlibet in unitatem. dignitatis et auctoritatis hominis habens ad Deum. Non enim potest unire naturas sola dignitatis equalitas. Denique Petrus et Iohannes equalis sunt ad alterutrum dignitatis, propter quod et apostoli et sancti, discipuli esse monstrantur. Verumtamen uterque non unus est. Nec iuxta collationem vel connexionem, modum coniunctionis advertimus. Hoc enim ad unitatem non sufficit naturalem, nec secundum participationis effectum, sicut nos etiam adherentes Deo, unus cum eo spiritus sumus, immo potius coniunctionis nomen evitamus, tanquam non existens idoneum quod significet unitatis arcanum. Sed neque Deum aut Dominum Christi, verbum Dei Patris asserimus, ne iterum manifestius in duos dividamus unum Christum Filium et Dominum, et in crimen sacrilegii decidamus, Deum illi seipsum facientes et Dominum. Unitus quippe, sicut superius diximus, Deus Verbum carni secundum subsistentiam, Deus quidem est omnium et dominator universitatis, verumtamen nec servus est sibi ipse nec dominus; quia ineptum est, vel potius impium hoc sentire vel dicere. Quamvis enim Deum suum Patrem dixerit, cum Deus sit etiam ipse naturam et de illius essentia, tamen nullatenus ignoramus quod manens Deus homo quoque factus sit, qui sub Deo iuxta debitara legem nature humanitatis existeret. Ipse vero sibi quomodo vel Deus poterit esse, vel Dominus? Ergo sicut homo quantum decenter exinanitionis measure congruit, sub Deo se nobiscum esse asseruit. Hoc etiam modo sub lege factus est, quamvis ipse promulgaverit legem, et legislator ut Deus extiterit. Cavemus² de Christo dicere, Propter assumptem veneror assumptum, et propter invisibilem adoro visibilem. Horrendum vero super hoc etiam illud dicere, Is qui susceptus est cum eo qui suscepit connuncupatur Deus. Qui enim hoc dicit, dividit iterum in duos Christos eum qui unus est, hominem seorsum in parte, et Deum similiter in parte constituens. Evidenter enim denegat unitatem, secundum quam non alter cum altero coadoratur, aut connuncupatur Deus, sed unus intelligitur Christus Iesus Filius Dei unigenitus, una servitute cum propria carne venerandus. Confitemur etiam quod idem ipse qui ex Deo Patre natus est, Filius unigenitus Deus, licet iuxta naturam suam expers omnis passionis extiterit, pro nobis tamen secundum scripturas carne passus sit. Et erat in crucifixo corpore, proprie carnis impassibiliter ad se referens passiones. Gratia enim Dei pro omnibus gustavit mortem³, tradens proprium corpus, quamvis naturaliter ipse vita sit et resurrectio mortuorum. Nam ut mortem ineffabili potentia proculcaret, ac prius in sua carne primogenitus ex mortuis fieret, et primitie dormientium, viamque faceret humane nature ad incorruptionis recursum, gratia Dei, sicut supradictum est, pro omnibus gustavit mortem, et tertia die resurgens expoliavit infernum. Idcirco quamvis dicatur quod per hominem facta sit resurrectio mortuorum, tamen intelligimus hominem factum Verbum quod ex Deo est; et per ipsum mortis imperium fuisse destructum. Veniet autem temporibus prefinitis, sicut est unus Filius, et Dominus in gloria Patris, ut iudicet orbem terrarum in equitate, sicut scriptura testatur. Necessario igitur et hoc adiicimus. Annuntiantes enim secundum carnem mortem unigeniti Filii Dei, id est Iesu Christi et resurrectionem eius, et in celos ascensionem pariter confitentes, incruentam celebramus in ecclesiis sacrificii servitutem. Sic etiam ad mysticas benedictiones accedimus, et sanctificamur participes sancti corporis et pretiosi sanguinis Christi omnium nostrorum redemptoris effecti; non ut communem carnem percipientes, quod absit! nec ut viri

² *corr. fr.* Canemus M^c

³ *corr. fr.* morent M^c

sanctificati et Verbo coniuncti secundum dignitatis unitatem, aut sicut divinam possidentis habitationem; sed vere vivificatricem, et ipsius verbi propriam factam. Vita enim naturaliter ut Deus existens, quia proprie carni unitus est, vivificatricem eam esse professus est. Et ideo quamvis dicat ad nos, Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis eius sanguinem; non tamen eam ut hominis unius ex nobis existimare debemus. Quomodo enim iuxta naturam suam vivificatrix esse caro hominis poterit? Sed ut vere propriam eius factam, qui propter nos Filius hominis est factus et vocatus. Eas autem voces, quas Salvator noster in Evangeliiis protulit, non in duabus subsistentiis, aut personis omnino partimur. Non est enim duplex, unus Christus et solus, quamvis ex duabus diversisque rebus ad unitatem cognoscitur individuum convenisse. Sicut homo quoque ex anima constans et corpore, non duplex potius, sed unus est ex utroque. Humanas ergo et divinas insuper voces ab uno Christo dictas animadvertentes, recte sentimus. Cum enim hec duo dignissime loquitur de seipso. Qui me videt, videt et Patrem; et, Ego et Pater unum sumus, divinam eius intelligimus ineffabilemque naturam, secundum quam unum est cum Patre suo, propter unam, eandemque substantiam, imago et character splendorque eius glorie existens. Cum vero humane nature mensuram nullatenus ignorans, Iudeos alloquitur, Nunc me queritis occidere hominem, qui veritatem vobis locutus sum, item non minus eum qui in similitudinem et equalitatem Patris est, Deum verum etiam in mensuris humanitatis eius agnoscimus. Si enim necessario creditur, quod natura Deus existens factus sit caro, immo potius homo animatus anima rationali, que causa est, ut in eius vocibus quilibet erubescat, si eas homine dignas effatus est? Quod si sermones homini congruentes abiicit, iuxta nos hominem fieri quid coegit? Cum vero se propter nos ad exinanitionem spontaneam misericorditer inclinaverit, quam ob causam dignos exinanitione sermones effugeret? Uni igitur persone cuncta eius in Evangelio ascribimus, uni hipostasi seu subsistentie Verbi scilicet incarnati, quia unus est Dominus Iesus Christus, ut scriptum est. Appellatum vero ab Apostolo pontificem confessionis nostre tanquam sacrificantem Deo et Patri fidei nostre confessionem, que a nobis ipsis per ipsum Deo et Patri incessanter offertur, iterum cum dicimus, qui ex Deo secundum naturam Filius est unigenitus, nec homini preter eum alteri, sacerdotii nomen et officium deputamus. Factus est enim mediator Dei et hominum, et reconciliator ad pacem, semetipsum Deo et Patri pro nobis offerens in odorem suavitatis. Ideoque dicebat, Sacrificium et oblationem noluisti, holocausta pro peccato non tibi placuerunt, corpus autem perfecisti mihi. Tunc dixi, Ecce venio. In capite libri scriptum est de me, ut faciam Deus voluntatem tuam. Obtulit enim proprium corpus non pro se, sed pro nobis, in odorem suavitatis. Nam qua pro se oblatione vel sacrificio indigeret, ab omni peccato liber ut Deus existens, Quod si omnes peccaverunt et egent gratia Dei, secundum hoc quod sumus ad mutabilitatis excessum proniores effecti, peccatis egrotavit humana natura, ipse vero non ita; ideoque nos gloria eius eguimus, cur erit ultra iam dubium quod Agnus verus pro nobis sit immolatus? Qui dicit autem, quia seipsum tam pro se quam pro nobis obtulerit, nullatenus impietatis crimen effugiet, cum nihil prorsus iste deliquerit, nec ullum fecerit omnino peccatum. Qua igitur eguerat oblatione; nullo suo extante facinore, pro quo si esset, satis admodum convenienter offerret. De spiritu quoque cum dicit, Ille me clarificabit, hoc rectissime sentientes, unum Christum et filium, non velut alterius egentem gloria, confitemur a Spiritu sancto gloriam consecutum; quia Spiritus eius nec melior, nec superior ipso est. Sed quia humana opera faciens, ad demonstrationem sue

Deitatis virtute proprii Spiritus utebatur, ab ipso glorificari dicitur, quod virtus sua vel disciplina quolibet unumquemque clarificet. Quamvis enim in sua sit substantia Spiritus eius, et intelligatur in persona proprietas iuxta id quod Spiritus est, et non Filius, attamen alienus non est ab illo. Nam Spiritus appellatus est veritatis, et veritas Christus est. Unde et ab isto similiter, sicut ex Deo Patre procedit. Denique hic ipse Spiritus etiam per sanctorum manus apostolorum miracula gloriosa perficiens, Dominum glorificavit Iesum Christum, postquam ascendit in celum. Nam creditus est Christus natura Deus existens, per suum Spiritum virtutes efficiens. Ideoque dicebat, De meo accipiet, et annuntiabit vobis. Nequaquam vero participatione alterius, idem Spiritus sapiens aut potens dicitur, quia per omnia perfectus est, et nullo prorsus indigens bono. Nam paterne virtutis et sapientie, id est Filii, Spiritus creditur, et ideo ipsa re et subsistentia virtus et sapientia comprobatur. Igitur quia Deum carni unitum iuxta subsistentiam sancta virgo corporaliter peperit, idcirco eam Dei Genitricem esse profiteamur. Non quod Verbi natura existendi principium de carne sortita sit, Erat enim in principio Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum, et ipse est conditor seculorum, Patri coeternus, et universitatis creator. Sed quod, ut⁴ superius diximus, iuxta subsistentiam sibimet uniens humanam naturam, nativitatem sustinuerit ex ipsa vulva corporea. Non quod egerit necessario ea propter suam naturam nativitate que est in extremis seculi facta temporibus, sed ut ipsas benediceret substantie nostre primitias, et dum Deum carni unitum mulier edidisset, illa que adversus omne genus humanum maledictio fuerat prolata desineret, nec iam morti nostra corpora destinaret. Illud quoque quod dictum est, In tristitia paries filios, ipse dissolvens, verum esse monstraret quod prophete voce predixerat, Absorpta est mors in victoria. Et iterum, Abstulit Deus omnem lacrimam ab omni facie. Propter hanc enim causam dicimus eum dispensatorie, et ipsis benedixisse tunc nuptiis, cum in Cana Galilee cum sanctis vocatus apostolis adesse dignatus est. Hec sapere sumus edocti a sanctis apostolis et evangelistis, et ab omni scriptura divinitus inspirata, nec non et a beatis patrum confessionibus veritate subnixis. His omnibus etiam religionem tuam concordare, et preter aliquem dolum consentire iam convenit. Que vero religioni tue anathematizare necesse est, huic epistole nostre⁵ subiecta sunt.⁶

Si quis non confitetur Deum esse veraciter Emmanuel, et propter hoc ipsam Dei Genitricem sanctam virginem (peperit enim secundum carnem, carnem factum Dei Verbum, secundum quod scriptum est, Et Verbum caro factum est anathema sit.

II. Si quis non confitetur carni, secundum substantiam unitum Dei Patris Verbum, unum quoque esse Christum cum propria carne, et eundem ipsum sine dubio Deum simul et hominem, anathema sit.

III. Si quis in uno Christo dividit subsistentias post unionem, sola societate contingens ea, que secundum dignitatem est, vel etiam auctoritatem aut potestatem, et non magis conventu, qui per unitatem factus est naturalem, anathema sit.

IV. Si quis in duabus personis vel subsistentiis dividat eas voces, que tam in Evangelicis, quam Apostolicis litteris continentur; vel etiam eas, que de Christo a sanctis dicuntur, vel ab ipso Christo de seipso; et aliquas quidem ex his tanquam homini, qui preter Dei Verbum specialiter intelligatur, applicandas crediderit; aliquas vero tanquam Deo dignas; soli Verbo Dei Patris deputaverit, anathema sit.

⁴ ut CRHM; *om.* PVBD

⁵ nostre CRPVHFM; vestre BD

⁶ CRPVBDFH *end.* M *continues*

V. Si quis audet dicere Christum hominem quodvforon id est, Deiferum, et non potius Deum esse veraciter dixerit, tanquam unicum Filium per naturam, secundum quod Verbum caro factum est, et participavit nobis similiter carne et sanguine, anathema sit.

VI. Si quis Deum vel Dominum esse Christi Dei Patris Verbum, et non magis eundem ipsum confitetur Deum et hominem simul, propterea quod Verbum caro factum est, secundum scripturas, anathema sit.

VII. Si quis tanquam hominem Iesum, operante Deo Verbo, dicit adiutum, et unigeniti dignitatem, tanquam alteri preter ipsum existenti, tribuit, anathema sit.

VIII. Si quis audet dicere assumptum hominem coadorari cum Deo Verbo oportere, et connuncupari Deum tanquam alterum cum altero, (adiectio enim unius sillabe con, hoc cogit intelligi) et non magis una reverentia veneratur Emmanuelem, unamque ei glorificationem dependit, iuxta quod Verbum caro factum sit, anathema sit.

IX. Si quis unum Dominum Iesum Christum glorificatum dicit a Spiritu sancto, tanquam ab aliena virtute, qua per eum uteretur, et ab eo acceperit efficaciam contra immundos spiritus, et per eum implesse divina signa, et non magis proprium eius esse Spiritum dicit, sicut et Patrem, per quem signa operatus est, anathema sit.

X. Pontificem et apostolum confessionis nostre factum esse Christum, divina scriptura commemorat. Obtulit enim semetipsum pro nobis Deo Patri in odorem suavitatis. Si quis ergo pontificem et apostolum nostrum alium dixerit esse factum, preterquam ipsum Deum Dei Verbum, quando factum est caro, et secundum nos homo, sed quasi alterum preter ipsum specialiter hominem ex muliere; et si quis dicit, quia propter se obtulit seipsum in oblationem, et non magis pro nobis solis (non enim indiguit oblatione qui peccatum nescivit) anathema sit.

XI. Si quis non confitetur carnem Domini vivificatricem esse, tanquam propriam ipsius Verbi Dei Patris, sed quasi alterius cuiuspiam, preter ipsum, coniuncti eidem secundum dignitatem, aut secundum quod solam divinam habitationem habuerit, et non potius, ut diximus, vivificatricem esse, quia facta est propria Verbo Dei, cui omnia vivificare possibile est, anathema sit.

XII. Si quis non confitetur Dei Verbum carne passum esse, et carne crucifixum, et mortem carne gustasse, factumque primogenitum ex mortuis, secundum quod est et vita et vivificator, ut Deus, anathema sit.

4

Augustinus in libro De fide ad Petrum diaconum¹. Unus Deus² i³

Firmissime⁴ tene, et nullatenus dubites, Patrem et Filium et Spiritum sanctum, unum esse naturaliter Deum, in cuius nomine baptizati sumus, cum enim aliud nomen sit Pater, aliud Filius aliud Spiritus sanctus, hoc est utique unum nature nomen horum trium quod dicitur Deus, qui dicit in Deuteronomio, Videte, videte, quoniam ego sum Deus, et non est alius preter me; et de quo dicitur, Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est; et, Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies.

cc 4- 44 are Fulgentius, De fide ad Petrum (CC 91A) 744-60 capp. 47-87a (iv – xlv)

¹ diaconum C; diaconem R; *om.* P; d' B; discipulum D; diaconum [discipulum] M

² Unus Deus *in text* RBDM; *in mg.* CV; *om.* P

³ CRPVB number cc 4-43 as i-xl

⁴ itaque *add.* ss D²

5

Dominus¹ ii

Firmissime tene, et nullatenus dubites Patrem et Filium et Spiritum sanctum, id est sanctam Trinitatem, esse solum naturaliter verum Deum Dominum; quia cum tres deos nobis colere non liceat, nisi unum solum verum Deum, tamen sicut Pater verus Deus dicitur, testante Apostolo, qui ait, Conversi estis ad Deum a simulacris, servire Deo vivo, et vero, et expectare Filium eius de celis, quem suscitavit a mortis Iesum; ita quoque Filium verum Deum Iohannes commendat apostolus, dicens, Scimus quia Filius Dei venit et dedit nobis intellectum ut cognoscamus verum Deum, et scimus in vero Filio eius Iesu Christo, hic est verus Deus, et vita eterna. Qui utique quoniam verus Deus est, etiam veritas est, sicut ipse nos edocet, dicens, Ego sum via, veritas et vita. De Spiritu quoque sancto Iohannes apostolus ait, Quia Spiritus est veritas. Et utique non potest naturaliter verus Deus non esse, qui veritas est. Quem etiam Deum Paulus apostolus confitetur, dicens, Membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo, et non estis vestri. Empti enim estis pretio magno; glorificate et portate Deum in corpore² vestro.

¹ Dominus *in text* RDM; *in mg.* C; Unus Dominus *in text* PVB

² corpore CRDM; corde PBV, Vall.

6

Sempiternus¹ iii

Firmissime tene, et nullatenus dubites Patrem et Filium et Spiritum sanctum, id est sanctam Trinitatem unum verum Deum sine initio sempiternum esse, propter quod scriptum est, In principio erat Verbum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Hec denuo sempiternitas intimatur in psalmo, ubi dicitur, Deus autem rex noster ante secula. Et alio loco, Sempiterna quoque eius virtus et divinitas.

¹ *in mg.* C

7

Incommutabilis¹ iv

Firmissime tene, et nullatenus dubites sanctam Trinitatem, solum verum Deum; sicut eternum, ita solum naturaliter incommutabilem esse. Hoc enim significat, cum dicit famulo suo Moisi, Ego sum qui sum. Huic in psalmo dicitur, In principio, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt celi. Ipsi peribunt, tu autem permanes, et omnia sicut vestimentum veterascent. Et sicut opertorium mutabis eos, et mutabuntur; tu autem idem ipse es.

¹ *in mg.* C

8

Omnium creator¹ v

Firmissime tene, et nullatenus dubites sanctam Trinitatem solum verum Deum, rerum omnium esse visibilium et invisibilium Creatorem. De quo in psalmis dicitur, Beatus, cuius Deus Iacob adiutor eius, spes eius in Domino Deo ipsius, qui fecit celum et terram, mare, et omnia que in eis sunt. De quo etiam Apostolus dicit, Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum.

¹ in mg. C

9

Tres persone¹ vi

Firmissime tene, et nullatenus dubites Patris, et Filii, et Spiritus sancti, unam quidem esse naturam, tres vere esse personas. Patremque solum esse, qui dixit, Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui; et Filium solum esse, super quem illa vox solius Patris sonuit, quando in Iordane secundum hominem baptizatus est, et hunc esse unigenitum, qui carnem solus accepit, et Spiritum sanctum Patris et Filii, solum esse qui in specie columbe super Christum baptizatum, et ascendentem de aqua, descendit, et quinquagesimo die post resurrectionem Christi fideles in uno loco positos, in linguarum ignearum visione adveniens replevit. Illam vero vocem, quam solus locutus est Deus Pater; et illam carnem, qua solus homo factus est, unigenitus Deus; et illam columbam, in cuius specie Spiritus sanctus super Christum descendit; illasque linguas igneas, in quarum visione fideles uno loco constitutos replevit, opera esse totius Trinitatis, id est, unius Dei, qui fecit omnia in celis et in terra, visibilia et invisibilia.

¹ in mg. C

10

Filius solus¹, Spiritus amborum² vii

Firmissime tene, et nullatenus dubites solum Deum Filium, id est unam ex Trinitate personam, solius Dei Patris esse Filium Spiritum vero sanctum, ipsum quoque unam ex Trinitate personam, non solius Patris, sed simul et Patris et Filii esse Spiritum. Ostendens enim Deus Filium solum esse de Patre genitum, ait, Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret; et paulo post, Qui autem non credit, iam iudicatus est, quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei. Spiritum vero sanctum et Patris et Filii esse Spiritum Apostolus docet, qui ait, Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, si tamen Spiritus Dei habitat in vobis. Et secutus ait³, Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius discipulus⁴.

¹ solus CPBD; solius Patris M

² in mg. C

³ sec. ait CPBD; sequitur M

⁴ non est eius discipulus CPB; eius non potest discipulus D; non est eius M

11

Spiritus¹ procedens² ab utroque³ viii

Firmissime tene, et nullatenus dubites eundem Spiritum sanctum qui Patris et Filii unus Spiritus est, de Patre et Filio procedere. Dicit enim Filius, Cum venerit Spiritus veritatis, qui a Patre procedit, ubi suum Spiritum esse docuit, quia ipse est veritas. De Filio quoque procedere Spiritum sanctum, prophetica atque apostolica nobis doctrina commendat. Isaias enim dicit de Filio, Percutiet terram virga oris sui, et Spiritu labiorum suorum interficiet impium. De quo et Apostolus ait, Quem interficiet Dominus Iesus spiritu oris sui. Quem etiam ipse unigenitus Dei Filius spiritum oris sui esse significans, post resurrectionem suam insufflans in discipulos, ait, Accipite Spiritum sanctum. De ore vero Domini Iesu ait Iohannes in Apocalypsi⁴, Quia gladius⁵ de ore eius procedit.

¹ Spiritus CRVBD; Semper PM

² procedens CRM; procedit PBD

³ Semp. - utr. in mg. C

⁴ -si CRDM; -sin PVB

⁵ utraque parte acutus procedebat. Ipse vero Spiritus oris eius, ipse est gladius qui add. M, om. CPBD

12

Deus immensus virtute¹ non mole² viiii

Firmissime tene, et nullatenus dubites Trinitatem Deum, immensum esse, virtute non mole, et omnem creaturam spiritualem atque corporalem virtute eius et presentia contineri. Dicit enim Deus Pater, Celum et terram ego impleo. Dicitur ergo de sapientia Dei, qui Filius eius est, Quia attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter. De Spiritu quoque sancto legimus, Quia Spiritus Domini replevit orbem terrarum. Et David propheta dicit, Quo ibo a Spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam? Si ascendero in celum, tu illic es; et si descendero in infernum, ades.

¹ virtute RV²DM; virtus PVB; in virtute C?

² Deus - mole in mg. C

13

Solus¹ Filius incarnatus² x

Firmissime tene, et nullatenus dubites unam ex Trinitate personam, id est Deum Filium, qui de natura Dei Patris solus natus est; et unius eiusdemque nature cum Patre est, ipsum in Spiritu, in plenitudine temporis secundum susceptionem forme servilis, voluntarie, in virgine conceptum; et de virgine natum; Verbum carnem factum; ipsumque esse, qui essentialiter natus est de Patre, et essentialiter conceptus natusque est de Virgine; ipsumque unum esse, et unius nature cum Patre, et unius nature cum Virgine, qui ait de Deo Patre, Ante secula fundavit me, et ante omnes colles genuit me. De quo etiam dixit Apostolus, Quia cum venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, natum ex muliere, factum sub lege.

¹ Solus CRP²VDLM; Deus PB

² Sol. - inc. in mg. C

14*Verus Deus, verus homo¹ xi*

Firmissime tene, et nullatenus dubites Iesum Christum Filium Dei sicut de Deo Patre, plenum perfectumque Dominum; sic de Maria Virgine, plenum perfectumque hominem genitum, id est Verbum Dominum, habentem scilicet sine peccato veram nostri generis carnem, et animam rationabilem. Quod ipse Dei Filius evidenter ostendit, dicens de carne sua, Palpate, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere. Animam quoque se habere, his verbis ostendit. Propterea me Pater diligit, quia ego pono animam meam, et iterum sumam eam. Intellectum quoque anime se habere ostendit in eo quod dicit, Discite a me quia mitis sum et humilis corde. Et de ipso Deus per prophetam dicit, Ecce intelliget puer meus, et exaltabitur, et elevabitur, et sublimis erit valde. Nam et beatus Petrus secundum sancti David prophetiam in Christo carnem atque animam confitetur. De ipso enim loquens beatus Petrus ait, Propheta igitur cum esset, et sciret quia iureiurando iurasset illi Deus, de fructu lumbi eius sedere super sedem eius, providens locutus est de resurrectione Christi, quia neque derelicta est anima eius in inferno, neque caro eius vidit corruptionem.

¹ Verus - homo *in mg.* C

15*Unum Verbum fecit omnia tempora, dedit legem factus sub lege¹ xii*

Firmissime tene, et nullatenus dubites unum atque ipsum esse Deum verum Verbum, qui cum Patre Deo et Spiritu sancto Deo fecit omnia tempora, et in monte Sina legem dedit Moisi ordinatam per angelos, et ipsum Verbum Deum carnem factum, qui veniente plenitudine temporis missus a Patre et Spiritu sancto, solus factus est ex muliere quam fecit, solus factus est sub lege quam dedit.

¹ Unum - lege C(*in mg.*)PVDM; *om.* B

16*Unus inconfusus et inseparabilis¹ xiii*

Firmissime tene, et nullatenus dubites Dei Verbi² quod caro factum est, duas naturas inconfusibiliter atque inseparabiliter permanere, unam veram divinam quam habet communem cum Patre, secundum quam dicit, Ego et Pater unum sumus; et, Qui videt me, videt et Patrem; et, Ego in Patre, et Pater in me est, secundum quam eum Apostolus dixit, splendorem glorie et figuram substantie Dei, alteram veram humanam, secundum quam ipse Deus incarnatus dicit, Pater maior me est.

¹ Unus - insep. *in mg.* C

² Verbi CRVDM; Verbum PB

17*Una persona¹ xiii*

Firmissime tene, et nullatenus dubites Deum Verbum carnem factum, unam habere divinitatis sue carnisque personam. Deus enim verbum plenam naturam humanam ita sibi veraciter unire dignatus est; et, permanente divinitate sua, ita Verbum caro factum est, ut quamvis naturaliter non hoc sit Verbum quod caro, quia duarum naturarum veritas manet in Christo. secundum unam tamen personam idem Verbum caro ab ipso fieret materne conceptionis initio. Deus enim Verbum, non accepit personam hominis, sed naturam; et in eternam personam divinitatis, accepit temporalem substantiam carnis. Unus est ergo Christus Verbum caro factum; qui et ex patribus secundum carnem, et super omnia Deus benedictus in secula unus est Iesus. Cui et Pater dicit, Ex utero ante luciferum genui te. Ubi significatur ante omne tempus sine initio eterna nativitas. De quo et evangelista dicit, Quia vocatum est nomen eius Iesus quod dictum est ab angelo priusquam in utero conciperetur.

¹ Una pers. in mg. C

18*¹xv*

Firmissime tene, et nullatenus dubites non carnem Christi sine divinitate conceptam in utero Virginis, priusquam susciperetur a verbo; sed ipsum Verbum Deum sua carnis acceptione conceptum, ipsamque carnem Verbi Dei incarnatione conceptam.

¹ Verbum conceptum as rubric here M; before c 19 CPVB

19*Verbum conceptum¹ xvi*

Firmissime tene, et nullatenus dubites, ipsum unigenitum Deum Verbum carnem factum se pro nobis obtulisse sacrificium, et hostiam Deo in odorem suavitatis; cui cum Patre et Spiritu sancto, a patriarchis et prophetis, et sacerdotibus tempore Veteris Testamenti animalia sacrificabantur; et cui nunc, id est tempore Novi Testamenti cum Patre et Spiritu sancto, cum quibus illi est una divinitas, sacrificium et panis et vini in fide et caritate sancta catholica ecclesia per universum orbem terre offerre non cessat. In illis enim carnalibus victimis significatio fuit carnis Christi, quam pro peccatis nostris ipse sine peccato fuerat oblaturus, et sanguinis quem erat effusus in remissionem peccatorum nostrorum. In isto autem sacrificio gratiarum actio atque commemoratio est carnis Christi, quam pro nobis obtulit, et sanguinis, quem pro nobis idem Deus effudit. De quo beatus Paulus dicit in Actibus apostolorum, Attendite vobis, et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos regere ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo. In illis ergo sacrificiis quid nobis esset donandum, figurate significabatur; in hoc sacrificio quid nobis iam donatum sit, evidenter ostenditur. In illis sacrificiis prenuntiabatur Filius Dei, pro impiis occidendus, in hoc autem pro impiis annuntiatur occisus. Testante Apostolo, quia Christus, dum adhuc essemus infirmi secundum tempus,

¹ Verb. conc. C(mg.)PBD; Dei Verbum carnem factum, se pro nobis obtulisse sacrificium M

pro impiis mortuus est. Et, quia cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo, per mortem filii eius.

20

Verbum semper habet¹ veram carnem² xvii

Firmissime tene³ et nullatenus dubites Verbum carnem factum, eandem humanam carnem semper veram habere, qua de Virgine Verbum Deus natus est, qua crucifixus et mortuus est, qua resurrexit, et in celum ascendit, et in dextera Dei sedet, in qua etiam venturus est iudicare vivos et mortuos. Propter quod ab angelis apostoli audierunt, Sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in celum. Et beatus Iohannes ait, Ecce veniet cum nubibus, et videbit eum omnis oculus, et qui cum crucifixerunt, et videbit eum omnis tribus terre.

¹ -bet CRM; -ere PVBD

² Verb. - carn. *in mg.* C

³ tene CVBDM; *om.* P

21

Quod¹ cuncta creatura bona² xviii

Firmissime tene, et nullatenus dubites Trinitatem Deum, id est Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum esse naturaliter summum atque incommutabile bonum, et ab ipso creatas esse omnes naturas. Bonas quidem, quia a summo bono facte sunt; sed mutabiles, quia de nihilo facte sunt. Nullamque esse malam naturam, quia omnis natura, in quantum natura est, bona est. Sed quia in ea bonum et minui et augeri potest, in tantum mala dicitur, in quantum bonum eius minuitur. Malum enim nihil aliud est, nisi privatio boni. Unde constat geminum esse creature rationalis malum, id est unum, quo voluntarie ipsa deficit a summo bono creatore suo; alterum quo invita punietur ignis eterni supplicio. Illud passura iuste, quia hoc admisit iniuste. Et que ordinem in se non servavit divine institutionis, ordinem non effugiet divine ultionis.

¹ Quod CPB; Ad DM

² Quod - bona *in mg.* C

22

Nihil preter Deum eiusdem esse nature¹ xiiii

Firmissime tene, et nullatenus dubites neque angelos, neque quamlibet aliam creaturam eiusdem nature esse, cuius est secundum naturalem divinitatem suam, summa Trinitas, qui est unus naturaliter Deus, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Ne que enim unius nature esse poterant, ille qui fecit, et ea que fecit.

¹ Nihil - nat. C(*in mg.*)PVM; *om.* BD

23*De immutabili et mutabili¹ xx*

Firmissime tene, et nullatenus dubites omnem creaturam naturaliter mutabilem a Deo incommutabili factam; nec tamen posse iam quamlibet angelorum sanctorum creaturam in deterius commutari, quia sic acceperunt eternam beatitudinem, qua Deo stabiliter perfruuntur, ut ea carere non possint. Sed hoc ipsum quod ab illo statu beatitudinis, in quo sunt beati, mutari in deterius nullatenus possunt, non eis naturaliter insitum; sed postquam creati sunt, gratie divine largitate collatum. Si enim angeli naturaliter incommutabiles fierent, nunquam de eorum consortio diabolus et eius angeli cecidissent.

¹ De - mutabili Cmg.RPM; Nil preter Deum eius esse nature D (cf. c 22)

24*De differentia rationalis et irrationalis¹ xxi*

Firmissime tene, et nullatenus dubites, in omni creatura, quam spiritualem atque corpoream summa Trinitas fecit, solos spiritus angelicos et humanos intelligendi facultatem divinitus accepisse. Ceteros vero spiritus brutorum animalium rationalem intelligentiam non accepisse, et ob hoc omnino habere non posse. Propter quod dicitur hominibus, Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus. Et ideo nec animas pecorum in homines, nec animas hominum in pecora posse aliquando transire.

¹ De – irr. C(in mg.)PDM; om. B

25*De libero arbitrio¹ xxii*

Firmissime tene, et nullatenus dubites primos homines, id est Adam et mulierem eius, bonos et rectos, et sine peccato creatos esse cum libero arbitrio, quo possent si vellent, Deo semper humili et bona voluntate servire atque obedire, quo arbitrio etiam possent si vellent, propria voluntate peccare; eosque non necessitate, sed propria voluntate peccasse; illoque peccato sic in deterius mutatam humanam naturam, ut non solum in ipsis primis hominibus per peccatum mors obtineret regnum, sed etiam in omnes homines transiret peccatum, mortisque dominium.

¹ rubr. in mg. C

26*De originali peccato, et remedio eius¹ xxiii²*

Firmissime tene, et nullatenus dubites omnem hominem qui per concubitum viri et mulieris concipitur, cum originali peccato nasci atque³ impietati subditum, mortique

¹ rubr. in mg. C; rem. eius CPBD; eiusque rem. M

² xxxiii V

³ atque CPBD; om. M

subiectum, et ob hoc natura⁴ ire filium nasci, de quo dicit Apostolus, Eramus enim et nos natura filii ire, sicut et ceteri. A qua ira nullus liberatur, nisi fide mediatoris Dei et hominum, hominis Iesu Christi, qui sine peccato conceptus sine peccato natus⁵, sine peccato mortuus, peccatum pro nobis factum est, id est sacrificium factus est pro peccatis nostris. In Veteri quippe Testamento peccata dicebantur sacrificia, que pro peccatis offerebantur. In quibus omnibus fuit significatio Christi, quia ipse est agnus Dei, qui tollit⁶ peccata mundi.

IP 1.8; cf De cons. D 4 c 3a to Iesu Christi

⁴ -ura PVM; -ure CRBD

⁵ qui sine peccato – natus in mg V²

⁶ tollit CPDM; tulit BP²V

27

De baptismo¹ xxiii

Firmissime tene, et nullatenus dubites non solum homines iam ratione utentes, verum etiam parvulos, qui sive in uteris matrum vivere incipiunt, et ibi moriuntur; sive iam de matribus nati, sine sacramento sancti baptismatis, quod datur in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, de hoc seculo transeunt, ignis eterni supplicio sempiterno puniendos, quia, etsi peccatum proprie actionis nullum habuerunt, originalis tamen peccati dampnationem carnali conceptione et nativitate traxerunt.

IP 1.9; (De cons., dist. 4, c. Firmissime) [c 3b]

¹ rubr. in mg. C

28

De iudicio¹ xxv

Firmissime tene, et nullatenus dubites ideo Christum ad iudicandos vivos mortuosque venturum, ut homines quos hic dono gratie sue gratis iustificat per fidem, et eisdem iustificatis in fide et caritate sancte matris ecclesie usque in finem perseverantiam donat, in suo adventu resuscitet, glorificet, et secundum promissionem suam equales sanctis angelis faciat, et ad eum statum perducatur, in quo perfecte, quantum unicuique donat, boni sunt; et ab ipsa perfectione mutari deinceps non possunt; ubi diversa erit sanctorum gloria, sed una erit omnium vita eterna. Diabolum vero et angelos eius in ignem eternum a Christo esse mittendos; ubi nunquam carebunt pena, quam eis preparavit divina iustitia. Cum ipso diabolo impios et iniquos homines, de quibus scriptura dicit, Imitantur autem eum qui sunt ex parte illius, pro eo quod eum in malis operibus imitati sunt, et ante finem presentis vite congruam penitentiam non egerunt, resumptis corporibus supplicio eterne combustionis arduos.

¹ rubr. in mg. C; iudicio PVBDFr; iudeis CRM

29*Ante finem presentis vite penitentiam agendam¹ xxvi*

Firmissime tene, et nullatenus dubites omnibus hominibus, et bonis et malis resurrectionem carnis in adventu Domini futuram esse communem, retributionem vero iustitie Dei esse bonis malisque dissimilem, secundum quod Apostolus ait, Quia omne resurgemus, sed non omnes immutabimur. Mutabuntur autem iusti, qui ibunt in vitam eternam. Quod Apostolus ostendit dicens, Et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur. Et ostendens que erit ipsa immutatio, adiecit, Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem. In eorum corporibus fiet, quod ipse Apostolus ait, Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Seminatur in infirmitate, surget in virtute. Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale². Quod propterea dixit, non quia ipsum corpus spiritus erit, sed quia vivificante Spiritu immortale atque incorruptibile permanebit. Sic autem tunc dicitur spirituale corpus, cum non spiritus sit; sed permaneat corpus, sicut nunc animale dicitur, cum tamen inveniatur anima non esse, sed corpus.

¹ rubr. in mg. C

² [ibidem] add. M

30*De martirio, et de¹ penitentia, et baptismo² xxvii*

Firmissime tene, et nullatenus dubites exceptis illis qui pro nomine Christi suo sanguine baptizantur, nullum accepturum vitam eternam, qui non hic a malis suis fuerit per penitentiam fidemque conversus. Et per sacramentum fidei et penitentie, id est per baptismum liberatus. Et maioribus quidem necessarium est, et penitentiam de malis suis agere, et fidem catholicam secundum regulam veritatis tenere, et sacramentum baptismatis accipere. Parvulis vero qui nec propria voluntate credere, nec penitentiam pro peccato quod originaliter trahunt, agere possunt, sacramentum fidei, quod est sanctum baptisma, quandiu rationis etas eorum capax esse non potest, sufficere ad salutem.

[C 15 q 1 c 3]

¹ de CPB; om. DM

² rubr. in mg. C

31*Ex¹ gratia penitentiae² xxviii*

Firmissime tene, et nullatenus dubites neminem hic hominum posse penitentiam agere, nisi quem Deus illuminaverit, et gratuita miseratione converterit. Apostolus enim dicit, Ne forte det Deus illis penitentiam ad cognoscendam veritatem, et resipiscant a diaboli laqueis.

¹ Ex CPBD; De M

² rubr. in mg. C

32*Ex¹ gratia obedientie² xxviii*

Firmissime tene, et nullatenus dubites posse quidem hominem quem nec ignorantia litterarum, nec aliqua prohibet imbecillitas, vel adversitas, verba sancta legis et Evangelii sive legere, sive ex ore cuiusquam predicatoris audire; sed divinis mandatis obedire neminem posse, nisi quem Deus gratia sua prevenerit; ut quod audit corpore etiam corde percipiat, et accepta divinitus bona voluntate atque virtute, mandata Dei facere et velit et possit. Neque enim qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus; qui³ etiam operatur in nobis et velle, et perficere pro bona voluntate.

¹ Ex CPBD; De M

² obedientie RPBM; obedient' C; obedientum D; *rubr. in mg.* C

³ *corr. fr.* quia M^e

33*Deum incommutabiliter omnia nosse¹ xxx*

Firmissime tene, et nullatenus dubites Deo incommutabili non solum preterita, sed etiam futura omnia incommutabiliter esse notissima, cui dicitur, Qui occultorum es cognitor, qui scis omnia antequam fiant.

¹ *rubr. in mg.* C

34*De scientia¹ xxxi*

Firmissime tene, et nullatenus dubites Trinitatem Deum incommutabilem, rerum omnium atque operum tam suorum quam humanorum certissimum cognitorem; et ante omnia secula scire quibus esset per fidem gratiam largiturus, sine qua nemo potuit ab initio mundi, usque in finem a reatu peccati tam originalis quam actualis absolvi. Quos enim Deus presciit, et predestinavit conformes fieri imaginis Filii eius.

¹ *rubr. in mg.* C

35*De predestinatione¹ xxxii*

Firmissime tene, et nullatenus dubites omnes, quos vasa misericordie gratuita bonitate Deus fecit, ante constitutionem mundi in adoptionem filiorum Dei predestinatos a Deo; neque perire posse aliquem eorum quos Deus predestinavit ad regnum celorum; nec quemquam eorum quos Deus non predestinavit ad vitam ulla posse ratione salvari. Predestinatio enim illa gratuita donationis est preparatio, qua nos Apostolus ait, predestinatos in adoptionem filiorum Dei per Iesum Christum in ipsum.

¹ *rubr. in mg.* C

36

Extra ecclesiam non prodesse baptismum¹ xxxiii

Firmissime tene, et nullatenus dubites sacramentum baptismatis, non solum intra ecclesiam catholicam, sed etiam apud hereticos qui in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti baptizant, esse posse; sed extra ecclesiam catholicam prodesse non posse. Immo, sicut intra ecclesiam recte credentibus per sacramentum baptismi conferri salutem; sic extra ecclesiam baptizatis, si ad ecclesiam non redierint, eodem baptismo cumulari perniciem. Tantum enim valet ecclesiastice societatis unitas ad salutem, ut baptismo non salvetur, cui non ibi datur, ubi oportuit ut detur. Inesse tamen homini baptismum etiam extra ecclesiam baptizato, sed ad iudicium inesse separato. Sed quia manifestum est ubicumque datum fuerit hoc baptisma semel esse dandum, ideo etsi ab hereticis in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti fuerit datum, venerabiliter agnoscendum, et ob hoc nullatenus iterandum. Salvator enim ait, Qui semel lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet.

[C 1 q 1 c 55 has part]

¹ rubr. in mg. C; -ismum BD; -ism' CV; -isma RM; ? P

37

¹xxxiiii

Firmissime tene, et nullatenus dubites omnem extra ecclesiam catholicam baptizatum participem fieri non posse vite eterne, si ante finem vite huius catholice non fuerit redditus atque incorporatus ecclesie. Quia si habeam, inquit Apostolus, omnem fidem, et noverim omnia sacramenta, caritatem autem non habeam, nihil sum. Nam in diebus diluvii, neminem legimus extra arcam posse² salvari.

¹ De eodem *add.* M; *om.* CPBD

² posse CPBD; potuisse M

38

De hereticis et schismaticis¹ xxxv

Firmissime tene, et nullatenus dubites non solum omnes paganos, sed et omnes Iudeos, hereticos atque schismaticos, qui extra ecclesiam catholicam finiunt vitam, in ignem eternum ituros, qui paratus est diabolo et angelis eius.

¹ her. et scism C(*in mg.*)PM; her. scism. B; scism. et her. D

39

Item unde supra¹ xxxvi

Firmissime tene, et nullatenus dubites quemlibet hereticum sive schismaticum, in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti baptizatum, si ecclesie catholice non fuerit aggregatus, quantascumque elemosinas fecerit, etsi pro Christi nomine etiam sanguinem

¹ Item unde supra P; De eod. M; De hereticis et schismaticis *repeated from c 38* B; *om.* CRV; Item de schismaticis et hereticis D

fuderit, nullatenus posse salvari. Omni enim homini, qui ecclesie non tenet unitatem, neque baptismus, neque elemosina quamlibet copiosa, neque mors pro nomine Christi suscepta proficere poterit ad salutem, quando in eo vel heretica vel schismatica pravitas perseverat, que ducit ad mortem.

40

De catholicis et¹ criminosis² xxxvii

Firmissime tene, et nullatenus dubites non omnes qui intra ecclesiam catholicam baptizantur, accepturos esse vitam eternam, sed eos qui percepto baptismo recte vivunt, id est qui se abstinuerunt a vitiis et concupiscentiis carnis. Regnum enim celorum sicut infideles heretici atque schismatici non habebunt; sic catholici criminosi possidere non poterunt.

¹ et CRPB; *om.* DM

² *rubr. in mg.* C

41

De necessitate remissionis¹ xxxviii

Firmissime tene, et nullatenus dubites² iustos atque sanctos homines, exceptis his qui baptizati parvuli mortui sunt, sine peccato hic neminem vivere posse; semperque omni homini esse necessarium, et peccata sua usque in finem vite presentis elemosinis diluere, et remissionem humiliter a Deo ac veraciter postulare.

¹ *rubr. in mg.* C

² etiam *add.* M, *om.* CPBD

42

De escis et nuptiis¹ xxxviii

Firmissime tene, et nullatenus dubites omnem creaturam Dei bonam esse, et nihil reiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Et Dei servos qui a carnibus aut vino se abstinere, non tanquam immunda, quia a Deo facta sunt, respuere, sed a fortiori cibo et potu pro sola castigatione corporis abstinere. Nuptias quoque divinitus institutas et benedictas. Et melius quidem esse, si quisquam sine coniugio sit, ut liberior atque plenius cogitet, que sunt Dei, quomodo placeat Deo. Tamen illis qui continentiam non voverunt, nullum esse peccatum, si vel mulier nubat, vel vir uxorem ducat. ²Nec solas primas nuptias a Deo institutas, sed etiam secundas et tertias pro eorum qui se continere non possunt, infirmitate concessas. Verum qui sive coniugati, sive a coniugio liberi continentiam Deo voverunt, admodum esse dampnabiles, si vel illi coniugale opus voluerint appetere, quo se non accessuros, vel illi repetere a quo se recessuros; illi libera, hi communi professi sunt voluntate.

¹ *rubr. in mg.* C

² NOTA. Non solum primas sed etiam secundas et tertias a Deo institutas *add. in mg.* CR

43

xl¹

Firmissime tene, et nullatenus dubites aream Dei esse catholicam ecclesiam, et inter eam usque in finem seculi frumento mixtas paleas contineri, hoc est, bonos ac malos sub sacramentorum communione misceri, et in omni professione, sive monachorum, clericorum, sive laicorum esse bonos, esse simul malos. Nec pro malis bonos deserendos, sed pro bonis malos, in quantum fides exigit et caritatis ratio, tolerandos; id est, si vel in ecclesia nullius perfidie semen aspergunt, vel fratres ad aliquod malum mortifera imitatione non ducunt. Nec posse aliquem intra ecclesiam catholicam recte credentem, beneque viventem alieno unquam maculari peccato, si cuiusquam peccatis nec consensionem prebeat, nec favorem. Utiliterque malos a bonis intra ecclesiam tolerari, si hoc cum eis bene vivendo, et bene manendo agatur; ut et videntes et audientes que bona sunt, mala sua respuant, et iudicandos se a Deo pro suis malis operibus scientes resipiscant. Atque ita preventi dono gratie de suis iniquitatibus confundantur, et ad bonam vitam per Dei misericordiam convertantur. Bonos vero a malis intra ecclesiam duntaxat catholicam constitutos, non debere nisi operum dissimilitudine separari; ut cum quibus divina communicant sacramenta, non habeant mala opera, quibus illi sunt criminosi, communia. In fine vero seculi bonos a malis etiam corpore separandos, quando veniet Christus habens ventilabrum in manu sua, et permundabit aream suam, et congregabit triticum suum in horreum; paleas autem comburet igni inextinguibili, quando per iudicium iustum segregabit iustos ab iniustis, bonos a malis, rectos a perversis; bonos constituet a dextris, malos a sinistris. Et eius ore iusti eternique iudicii sempiterna atque incommutabili prolata sententia, iniqui omnes ibunt in combustionem eternam; iusti autem in vitam eternam, inique semper arsuri cum diabolo; iusti autem regnaturi cum Christo.

¹ xl RBD; *om.* CPVM; De baptismo *Migne*

44¹

Hec interim quadraginta capitula ad regulam vere fidei firmissime pertinentia fideliter crede, fortiter tene, veraciter patienterque defende². Et si quem contraria his dogmatizare cognoveris, tanquam pestem fuge et tanquam hereticum abiice. Ita enim ista que posuimus fidei catholice congruunt, ut si quis non solum omnibus, sed etiam singulis voluerit contraire, in eo quod singulis horum contumaciter repugnat, et his contraria docere non dubitat, hereticus et fidei Christiane inimicus, atque ex omnibus catholicis anathematizandus appareat.³

¹ Capitula vere fidei firmissime tenenda *add.* M, *om.* CPBD

² Nota dec' *add.* in mg. D

³ Explic' *add.* Vall.

45

*Leo universis episcopis per Siciliam de baptismo*¹

Proprie in morte crucifixi, et in resurrectione ex mortuis potentia baptismatis novam creaturam condit ex vetere, ut in renascentibus et mors Christi operetur et vita, dicente Apostolo, An ignoratis quia quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in morte, ut quomodo surrexit Christus a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vite ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul et resurrectionis erimus. Et cetera que latius magister gentium ad commendandum sacramentum baptismatis disputavit, ut appareret ex huius doctrine spiritu regenerandis filiis hominum, et in Dei Filio adoptandis, illum diem, et illud tempus electum, in quo per similitudinem formamque misterii ea que geruntur in membris iis que in ipso sunt capite gesta, congruerent, dum in baptismatis regula, et mors intervenit interfectione peccati, et sepulturam triduanam imitatur trina dimersio, et ab aquis elevatio resurgentis instar est de sepulcro. Ipsa igitur operis qualitas docet celebrande generaliter gratie diem legitimum eum esse, in quo orta est et virtus muneris, et species actionis. Ad cuius rei confirmationem plurimum valet, quod ipse Dominus Iesus Christus posteaquam resurrexit a mortuis, discipulis suis, in quibus omnes ecclesiarum presules docebantur, et formam et potestatem tradidit baptizandi, dicens, Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. De quo utique eos etiam ante passionem potuisset instruere, nisi proprie voluisset intelligi regenerationis gratiam ex sua resurrectione cepisse. Additur sane huic observantie etiam Pentecostes² ex adventu sancti Spiritus sacrata solempnitas, que de paschalis festi pendet articulo. Et cum ad alios dies alia festa pertineant, hec semper ad eum diem, qui in resurrectione Domini est, insignis occurrit, porrigens quodammodo auxiliantis gratie manum, et eos quos a die Pasche, aut molestia infirmitatis aut longinquitas itineris, aut navigationis difficultas interclusit, invitans ut quibuslibet necessitatibus impediti, desiderii sui effectum dono sancti Spiritus consequantur.

(*epist. 4*). Ctp 1.43.43a]

¹ baptismo CRPVB; baptismi tempore FH

² *corr. fr.* -en M^c

46¹

Hoc autem nos non ex nostra persuasione defendere, sed ex apostolica auctoritate servare, satis idoneo probamus exemplo, sequentes beatum apostolum Petrum, qui in ipso die, quo omnem credentium numerum promissus sancti Spiritus replevit adventus, trium millium populum sua predicatione conversum lavacro baptismatis consecravit. Quod sancta scriptura, que apostolorum Actus continet, fidei historia docet dicens, His auditis compuncti sunt corde, et dixerunt ad Petrum et reliquos apostolos, Quid faciemus, viri fratres? Petrus autem ad illos, Penitentiam, inquit, agite, et baptizetur unusquisque vestrum, in nomine Domini nostri Iesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum, et accipietis donum sancti Spiritus.

Ctp 1.43.43b] *De cons. D 4 c 136*

¹ Idem de eodem, ead. *epist. 4 M, om. CPBD*

47

Item¹ non esse celebrandum baptismum in Epiphania²

Si quis autem Epiphanie festivitatem, que in suo ordine debito honore veneranda est, ob hoc existimat privilegium habere baptismatis, quia hoc quidam putant, quod in eadem die Dominus ad baptismum sancti Iohannis accesserit, sciat illius baptismi aliam gratiam, aliam fuisse rationem, nec ad eandem pertinuisse virtutem, qua per Spiritum sanctum renascuntur, de quibus dicitur, Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Dominus enim nullius indigens remissione peccati, nec querens remedium renascendi, sic voluit baptizari quomodo et voluit circumcidi, hostiamque pro se emundationis offerri. Ut qui factus fuerat ex muliere, sicut Apostolus ait, fieret et sub lege, quam non venerat solvere, sed implere, et implendo finire, sicut beatus Apostolus predicat, dicens, Finis autem legis Christus, ad iustitiam omni credenti. Baptismi autem sui in se condidit sacramentum, quia in omnibus primatum tenens, se docuit esse principium. Et tunc regenerationis potentiam sanxit, quando de latere ipsius profluxerunt sanguis redemptionis et aqua baptismatis.

Epistola 35; Ctp 1.43.44] IP 1.18 (De Cons., dist. 4, c. Si quis autem.) [c 14]

¹ Item CPBD; Idem M

² bapt. in Ep. CPBM; in Ep. bapt. D

48

Idem¹ Leoni² episcopo Ravennati³. De his⁴ qui utrum baptizati sunt nescitur

Cum itaque baptismi sui nihil recordetur qui regenerationis est cupidus, nec alter attestari de eo possit qui sciat consecratum, nihil est in quo peccatum possit obrepere, cum in hac parte conscientie sue nec ille reus sit qui consecratur, nec ille qui consecrat, scimus quidem inexpiabile esse facinus, quotiens iuxta hereticorum dogma, contra sanctorum patrum instituta, cogitur aliquis lavacrum quod regenerandis semel tributum est, bis subire, Apostolica reclamante sententia, qui nobis unam predicat in Trinitate Deitatem unam in fide confessionem, unum in baptismo sacramentum. Sed in hoc nihil simile formidatur, quoniam non potest in iterationis crimen venire, quod factum esse omnino nescitur. Atque ideo quotiens persona talis inciderit, sollicita primum examinatione discutate, et longo tempore, nisi forte supremus finis immineat, indagate, utrum nemo penitus sit, qui testimonio suo iuvare possit ignorantiam nescientis. Et cum constiterit hunc qui baptismatis indiget sacramento, sola inaniter suspicione prohiberi, accedat intrepidus ad consequendam gratiam, cuius in se nullum scit esse vestigium. Nec vereamur huic ianuam salutis aperire, quam nunquam docetur ingressus.

(epist. 35); Ctp 1.43.50] (De cons., dist. 4, c. Cum itaque.) [c 112]

¹ Leo primus add. M

² Leoni CDM; Leo PVB

³ ep. Rav. CM; Ravennensi ep. RV; Rav. ep. PB; ep. Ravennensi D

⁴ his RPVBDM; iis C

49**Gregorius in Moralibus, lib. IV¹*

Quod apud nos valet aqua baptismatis, hoc egit apud veteres, vel pro parvulis sola fides², vel pro maioribus virtus sacrificii, vel pro his, qui ex Abrahae stirpe prodierant, misterium circumcisionis.

IP 1.10; (De cons., dist. 4, c. Quod autem.) [c 5]

¹ cap. 2. Quod apud veteres idem fides, virtus sacrificii, mysterium circumcisionis, quod apud nos baptisma, valebat. *add. M, om. CPBFDH*

² vel pro - fides CPBM; sola fides vel - parv. D

50**¹Augustinus ad Valerium contra Iulianum*

Ex quo constituta² est circumcisio in populo Dei, quod erat tunc signaculum fidei iustitiae³, ad significationem purgationis, valebat et parvulis originalis veterisque peccati, sicut et baptismus ex illo valere cepit, ad innovationem hominis, ex quo institutus⁴ est.

August. De nuptiis et concup. l. II, c. 11] IP 1.11; [De cons. D 4 c 6]

¹ De eodem *add. as rubric M*

² constituta CPBDH; instituta M

³ fid. iust. CPBH; fid. iust. Dei D; iust. fid. M

⁴ inst- CPBM; const- D

51**Bracarense concilium I, cap. 21¹*

Placuit ut nullus eum baptizandi ordinem pretermittat quem et antea tenuit metropolitana Bracarensis ecclesia, et pro amputanda aliquorum dubietate profuturus episcopus, scriptum sibi et directum a sede beatissimi Petri apostoli suscepit.

¹ 21 CPBDA; 23 M

52**¹Victor papa Theophilo episcopo, cap. 1²*

Si necesse fuerit, aut mortis periculum ingruerit, gentiles ad fidem venientes, quocumque loco vel momento ubicumque evenerit, sive in flumine, sive in mari, sive in fontibus, tantum Christiane confessione credulitatis³ clarificata baptizentur⁴.

¹ De eadem re *add. as rubric M*

² Quod gentiles ad fidem venientes a quocumque, quacumque hora, in quocumque flumine baptizandi sunt *add. as rubric M*

³ confessione credulitatis CRPDH; confessionis credulitate M

⁴ Ipsum quoque quod in baptismo polliciti sunt, summopere est attendendum, ne infideles sed fideles inveniantur. Ipsi vero qui infidelitatis nota asperguntur, infames efficiuntur, atque inter fideles minime reputantur *add. M, om. CPBFDH*

53**Augustinus de 70 heresibus*

Lectiani¹ heretici negant esse visibilem paradisum, et baptismum in aqua non accipiunt.

¹ Lect. CPBDM; [Selestiani] *add.* M; [?]elestiani A

54**Haimo super primam epistolam¹ ad Romanos*

Fortassis querit² aliquis quare in aqua solummodo, et non aliquando in vino³ baptismus consecratur. Cui respondit beatus Ambrosius, Idcirco uniformiter hoc⁴ fieri in aqua, ut intelligatur quod, sicut aqua sordes corporis aut vestimenti abluunt, ita illud baptisma anime maculas sordesque vitiorum emundando abstergit.

IP 1.102

¹ prim. ep. CDLM; ep. prim. PB

² querit CPBD; queret M

³ et non al. in vino *here* CPBM, *after* consecratur D

⁴ un. hoc CPVM; un. (hoc *ss after* fieri) B; hoc un. D

55**Gregorius Fortunato episcopo Neapolis¹*

Pridem precepimus ut de monasterio Sancti Andree, quod est super Mascalas, baptisterium propter monachorum insolentias debuisset auferri atque in eodem loco, quo fontes sunt, altaria fundari. Cuius rei perfectio hactenus est protracta. Admonemus itaque fraternitatem tuam ut nullam iam moram post susceptas presentes litteras nostras inferas; sed, repleto loco ipsorum fontium, altare ad sacra celebranda mistica, illic sine aliqua dilatione fundetur.

[C 18 q 2 c 7]

¹ Neapolis M; Neapol' CPB; Neapolitano D. [Gratianus 18 q 2 c pridem hoc caput Gelasio tribuit] *add.* M²; [Secundino Taurominitano episcopo] *add.* Fr

56**Gelasius Sabino episcopo¹*

Nec enim numerus baptizandis iuste creditur imponendus, cum quanti forte petierint, vel ad regenerationem festinaverint, non sint pro alterius voluntate pellendi. Et ideo superfluam constitutionem modis omnibus refutantes, volumus ut unusquisque aut in vicina sibi ecclesia, aut in electa, pro sue mentis baptizetur arbitrio.

CB Gel. 36a; Ctp 1.46.33a]

¹ Nota decreta *add.* in mg. D

57**Ex libro pontificali*

Marcellus viginti quinque titulos in urbe Roma¹ constituit, quasi dioceses propter baptismum, et penitentiam multorum.

¹ tit. in urbe Roma CRDM; in urbe Roma tit. PVB

58**Siricius papa Himerio¹ Tarraconensi episcopo, cap. 2*

Non ratione auctoritatis alicuius, sed sola temeritate presumitur, ut passim et libere natalitio Christi seu apparitione, nec non apostolorum seu martirum festivitatis, innumere, ut asseris, plebes baptismi misterium consequantur, cum hoc sibi privilegium apud nos, et apud omnes² ecclesias, Dominicum spiritualiter³ cum sancto Pentecosten Pascha⁴ defendat. Item. Infantibus qui necdum loqui possunt per etatem, vel his qui sunt in qualibet⁵ necessitate, si opus fuerit, sacri unda baptismatis⁶, omni volumus celeritate succurri.

IP 1.16 (De cons., dist. 4, c. Non ratione)

¹ Him- CPBM; Num- D

² et ap. omn. *in mg.* C

³ spiritualiter CPBDH; Pascha specialiter M

⁴ sancto Pent. Pascha CPBDHM; sancta Pentecoste M^eFr

⁵ qualibet CPBM; aliqua D

⁶ unda bapt. CPBD; bapt. H; bapt. unda M

59**Leo papa episcopis per Siciliam¹*

Evidenter agnoscitis in baptizandis electis, qui secundum apostolicam regulam et exorcismis scrutandi, et ieiuniis sanctificandi, et frequentibus predicationibus imbuendi, duo tantum tempora, id est Pascha et Pentecosten esse servanda².

IP 1.17 (De cons., dist. 4, c. Duo tempora, et c. Non potest.)

¹ epist. iiii cap. vi *add.* M, *om.* CPBD

² esse serv. PVBDFM; *om.* CRH; esse celebranda H²

60**Gerundense concilium¹, cap. 4*

De catechumenis baptizandis id decretum est, ut in Pasche solempnitate vel Pentecosten ad baptizandum veniant. Ceteris solempnitatibus infirmi tantummodo² debeant baptizari.

IP 1.20 (De cons., dist. 4, c. De catechumenis) [c 15]

¹ Ger. conc. CFHM; Gerundensi concilio PVBD

² tantummodo CPM; tantum D

61**Gregorius Fantino defensori*

Si Iudeis baptizandis longum vel triste videtur solempnitatem sustinere paschalem¹; et eos nunc ad baptismum festinare cognoscis ne, quod absit, longa dilatio retro possit eorum animos revocare, cum fratre nostro episcopo loci illius loquere, ut penitentia ac abstinencia 40 diebus indicta, aut die Dominico, aut si celeberrima festivitas fortassis occurrerit, eos omnipotentis Dei² misericordia protegente baptizet.

IP 1.37 from Ne quod absit only [De cons. D 4 c 98 as IP]

¹ -alem RPBDHM; -ale C

² Dei CPBM; eos D

62**Gregorius respondet¹ Augustino²*

Baptizari, vel ipsam³ mulierem, vel hoc quod genuerit, si mortis periculo urgetur, vel ipsam⁴ hora eadem⁵ qua gignit, vel hoc⁶ quod gignitur eadem hora qua natum est, nullo modo prohibetur.

epist. 31 M) Ctp 1.55.71] IP 1.22 (Dist. 5, parte prima, c. Baptizari)

¹ respondet C; rs PVB; ad interrogat' D; R' sancto R; resp. sancto LA; respondens M; *om.* FH

² Augustino CRPBM; Augustini D. Cantuariensi archiepiscopo *add.* FH

³ ipsam CRPBD; enixam ipsam M; enixam FH

⁴ ipsam CRFHM; ipsa PVBD

⁵ hora ead. CPBM; ead. hora D

⁶ hoc CPBM; *om.* D

63**Gelasius¹ clero et plebi Tarenti²*

Venerabilis³ baptismi sacramentum, nisi in festivitate Paschali et⁴ Pentecostes tradere non presumat episcopus, exceptis egritudine laborantibus, quibus mortis urgente periculo⁵, talibus oportet, ne in eternum pereant, remediis⁶ subveniri.

CB Gel. 11b] IP 1.21 (De cons., dist. 4, c. Venerabilis) [c 17]

¹ Gel' PVBDA; Gregorius CFHM

² Tarenti CPDHA; Tarensi M

³ Venerabilis CPBDHA; Generalis [Venerabilis] M

⁴ fest. Pasch. et CPM; Pasch. sollempnitate vel D

⁵ org. per. CPM; per. urg. D

⁶ remediis CPM; *om.* D

64*

Gelasius¹ episcopis per Lucaniam, Bricies² et Siciliam³

Laicis Christianis baptizare plerumque conceditur⁴.

IP 1.24 (De cons., dist. 4, c. In necessitate.)

¹ Gelasius PVBDM; Gregorius CRFHL

² Bricies CPBDHA; Brucios M

³ cap. 9 *add.* M, *om.* CPBD

⁴ pler. con. CPBM; con. pler. D

65*

Concilium Carthaginense IV, cap. 98¹

Mulier baptizare non presumat.

Ctp 2.18.99] IP 1.25

¹ 98 CLPDHA; 28 B; 100 M

66*

Isidorus de officiis, lib. II, cap. 23¹

Illud quod nec privatis, nec clericis² baptizare liceat, nisi tantum³ sacerdotibus in Evangelio legimus ab⁴ apostolis tantum permissum.

¹ 23 CLPBDHAM; 24 *Fr*

² [*adde sine gradu*] *add.* *Fr*

³ tantum CPM; tantummodo D

⁴ ab CPBD; *om.* M

67*

Item¹

Constat baptisma solis sacerdotibus traditum², eiusque ministerium nec ipsis diaconibus explere est licitum³ absque episcopo vel presbitero, nisi his procul absentibus ultima languoris cogat necessitudo⁴ quod et laicis fidelibus plerumque permittitur⁵.

IP 1.23 (as mss, not M)

¹ Item *with no break* CLPA; Item *with break* RVBDM; Ibidem *Fr*; *om.* H

² traditum CRM; esse traditum PVB; traditum esse D; traditum (*adde esse*) *Fr*

³ exp. est lic. CPM; esse lic. exp. D

⁴ [necessitas] *add.* *Fr*

⁵ ne quisquam sine remedio salutari de seculo evocetur *add.* M, *om.* CPBDLA

68*

Rabanus de institutione clericorum, lib. I, cap. 7

Apostoli septem diacones propter sacramentum eiusdem numeri ordinaverunt ad ministerium, et ad officium altaris, qui leguntur etiam et predicasse et baptizasse non paucos.

69*¹*Ex libro Pontificali*

Bonifacius tertius constituit, ut Lateranus acolithus non baptizet, sed diaconus et subdiaconus sequentes.

¹ Quod acolythus non baptizet *as rubric*, Ex Lib. pont. *in text* M

70**Ambrosius¹ super prima epistola ad Corinthios²*

Maius est evangelizare quam baptizare, ideo Apostolus non se missum baptizare dicit, sed evangelizare, quia in episcopo omnium ordinationum dignus est. Caput est enim ceterorum membrorum. Per quod et illos humiliat, quibus Corinthii multum dabant, propterea quod ab illis fuerant baptizati, ut ex eo scirent non magnum esse baptizare, quia non omnis qui baptizat idoneus est et evangelizare. Verba enim solempnia sunt, que dicuntur in baptismo. Denique Petrus apostolus credentem Cornelium cum suis iussit baptizari, nec dignatus est ministris astantibus hoc opus facere. Si enim defuissent, ipse hoc ageret necessitate compulsus.

¹ Ambrosius CPBFM; Heymo D

² cap. 1 *add.* M, *om.* CPBDL

71**Leo nonus in sinodo habita¹ Remis²*

Ne quis pro sepultura vel baptismo, seu pro eucharistia, aut infirmorum visitatione quicquam exigit.

¹ habita CPBM; *om.* D

² cap. 4 *add.* M, *om.* CPBDL

72**Gelasius¹ per Campaniam episcopis Briceis et Siciliam, cap. 4²*

Baptizandis consignandisque fidelibus pretia nulla prefigant aliqui; nec illationibus quibuslibet impositis, exagitare cupiant renascentes.

CSem. 2.11a; Ctp 1.46.7a (var.)]

¹ Gelasius PVBAM; Gregorius CRLFH; Gelasius papa D

² per Camp. - 4 CPBLFDHA; episcopis per Campaniam et Brutios constitutis M

73**Toletanum concilium¹ XI, cap. 8*

Quicumque in ecclesiastico ordine constitutus², aut pro baptizandis, consignandisque fidelibus, aut pro collatione chrismatis, aut promotionibus graduum pretia quolibet vel premia nisi voluntarie oblata, pro huiusmodi ambitione susceperit; equidem si, sciente loci episcopo, tale quicquam a subditis perpetratur, idem episcopus duobus mensibus excommunicationi subiaceat, pro eo quod et scita mala contextit, et correctionem necessariam non adhibuit. Sin autem eorum quispiam eodem nesciente quodcumque pro supradictis capitulis accipiendum sibi esse crediderit, si presbiter trium mensium excommunicatione plectatur. Si diaconus, quatuor; subdiaconus vero vel clericus his cupiditatibus serviens, et competenti pena, et debita excommunicatione plectendus est.

Ctp 2.43.4b] (1, q. 1, c. Quidquid.)

¹ Toletanum concilium M; Toletano concilio PVBD; Toletane concilium R; Toletan' conc' C

² -utus CPBD; -uitur M

74**Bracarense concilium II, cap. 7¹*

Si² qui infantes suos ad baptismum offerunt, si quid voluntarie pro suo libitu offerent, suscipiatur³ a clericis.

Ctp 2.46.7a (var.)]

¹ 7 CPM; 8 D

² Si RPVBDLHM; Hi CP²A

³ si quid - susc. CPBDLHA; suscipiantur M

75**Bracarense concilium II¹, cap. 1*

Per singulas ecclesias episcopi, et per dieceses ambulantes, primum discutiant clericos, quomodo ordinem baptismi vel missarum teneant, et qualiter quecumque officia in ecclesia peragunt, et si rectum quid invenerint, Deo gratias agant. Si autem minime, docere debent ignaros, et hoc modis omnibus precipere, sicut antiqui canones iubent, ut ante 20 dies baptismi ad purgationem exorcismi catechumeni currant, in quibus 20 diebus omnino symbolum, quod est, Credo in Deum Patrem omnipotentem, specialiter² doceatur³.

Ctp 2.46.1a (mod.)] (10 q. 1, c. Placuit omnibus episcopis, De consecr., dist. 4, c. Ante 20 dies)

¹ Brac. conc. II CPBDAM; Ibidem Fr

² specialiter CRVFHM; spiritualiter PBM

³ -eatur CRHM; -eantur PBVD

76**Augustinus de penitentia*

Omnis qui iam sue voluntatis arbiter constitutus est¹, cum accedit ad sacramentum fidelium, nisi eum peniteat vite veteris, novam non potest inchoare. Ab hac penitentia cum baptizantur soli parvuli immunes sunt, nondum enim uti possunt² libero arbitrio³.

lib. 2 ca. 2] IP 1.35, De consec. dist. 4, c. Omnis qui.

¹ cons. est CRPHM; est cons. D

² uti poss. CRPBDFM; poss. uti H

³ Quibus tamen ad consecrationem remissionemque originalis peccati prodest eorum a quibus offeruntur fides ut quascumque maculas delictorum per alios ex quibus nati sunt contraxerunt, aliorum etiam interrogatione ac responsione purgentur *add. FH (cf c 121 below)*

77**Augustinus ad Selectianum*¹

Agunt homines ante baptismum penitentiam de prioribus peccatis; ita tamen ut etiam baptizentur sicut scriptum est in Actibus apostolorum, loquente Petro ad Iudeos ac dicente, Agite penitentiam et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini² Iesu Christi.

(epist. 108)] IP 1. 36 (De cons., dist. 4, c. Agunt.)

¹ Selectianum CRP²VDA; Selectitanum PB; Seleutianam [Solestianum] M

² nostri *add. PBVD, om. CRM*

78**Rabanus de institutione*¹ clericorum lib. I, cap. 27

Primum interrogetur paganus, si abrenuntiet diabolo et omnibus dampnosis eius operibus² atque fallacibus³ cunctis, ut primum respuat errorem, et⁴ sic appropinquet ad veritatem, possitque, iuxta Apostolum, deponere⁵ veterem hominem secundum⁶ pristinam⁷ conversationem, qui corrumpitur secundum desideria erroris, abnegans impietatem et secularia desideria.

IP 1.76 (De consec., dist. 4, c. Primum.)

¹ inst- CPM; const- D

² eius op. CPM; op. eius D

³ fallacibus CPBD; fallaciis M

⁴ et CPBD, *om. M*

⁵ Ka¹ *begins*

⁶ secundum CPM; *om. D*

⁷ prist. CPBD; veterem M

79**Ambrosius, De sacramentis tractatu 1¹*

Quando te interrogavit levita, abrenuntias diabolo et omnibus operibus eius, quid respondisti? Abrenuntio. Abrenuntias seculo, et omnibus voluptatibus eius, quid respondisti? Abrenuntio. Memor esto sermonis, et nunquam tibi excidat tue series cautionis.

(lib. 1 ca. 2)

¹ tr. 1 CLPBDAM; l. I, c. 11 *Fr*

80**Gregorius I¹, homilia 24²*

In die baptismatis omnibus nos actibus antiqui hostis, atque omnibus pompis abrenuntiare promisimus. Itaque unusquisque vestrum ad considerationem suam mentis oculos reducat, consideret si servet post baptismum, quod ante baptismum spondit.

¹ I CPBM; in D. Ka¹ *ends*

² de eodem *add.* M

81**Rabanus, de institutione clericorum¹*

Post abrenuntiationem apostolice fidei ostenditur ei Simbolum, et exquiritur ab eo si credat in Deum Patrem omnipotentem, et in Iesum Christum Filium eius unicum Dominum nostrum, et in Spiritum sanctum unum Deum in Trinitate et unitate; si confiteatur unam esse sanctam ecclesiam catholicam, et si credat remissionem peccatorum et vitam eternam. Hec ergo omnia si se vere profitetur credere, iam incipit per fidem induere novum hominem qui secundum Deum creatus est, in iustitia et sanctitate veritatis, quo tamen plene imbuitur, quando per baptismi lavacrum regeneratur.

¹ lib. 1 c 26[?] *add.* A; *om.* CPBDM

82**Cap. 25¹*

Ante baptismum catechizandi debet in² hominem prevenire officium³, ut fidei primum catechumenus accipiat rudimentum.

IP 1.38a

¹ lib. 1 *add.* M, *no break* B

² in CPBDM; *om.* M^e

³ [al. in hominem pervenire officium] *add.* *Fr*

83**Item*

Prius ipse¹ Iesus ceci nati oculos luto ex sputo² facto superlinivit³, et sic ad aquas Siloe misit, quia prius debet baptizandus fide incarnationis Christi instrui, et sic ad baptismum iam credulus admitti, ut sciat cuius gratie in eo est particeps, et cui iam debitor fiat deinceps.

IP 1.38b; C. ante baptismum de cons., dist. 4.

¹ enim *partly ss V*

² sputo CR²BDM; puto RPV

³ -inivit PVBD; -ivit CRM

84**Cap. 26*

Baptizandis traditur salutare Simbolum, quasi commonitorium fidei, et sancte confessionis indicium, quo instructi agnoscant quales iam ad gratiam Christi exhibere se debeant.

85**Beda super Esdram, lib. II*

Pulchre in ecclesia hic salubris mos doctrina patrum inolevit, ut his qui catechizantur, quatuor Evangeliorum sacramentum explanetur, ac recitentur exordia.

86**Item*

Nove vite auditoribus symbolum fidei tradimus, quod per duodecim apostolos ordinatum est, et totidem sententiis comprehensum.

87**Nicolaus papa¹ Iohanni archiepiscopo Ravenne²*

Catechismi baptizandorum a sacerdotibus uniuscuiusque ecclesie possunt fieri, sicut in sancta hac Romana (cui Deo auctore ministerium famulatus nostri exhibemus) ecclesia, solempniter fieri comprobatur.

IP 1.40 (De cons., dist. 4, c. Catechismi.)

¹ papa CRPM; *om. D*

² -enne CRDM; -ennensi PVB

88**Isidorus de officiis, lib. II, cap. 20¹*

Competentibus salutare Simbolum traditur quasi commonitorium fidei et sancte confessionis indicium, quo instructi agnoscant, quales iam ad gratiam Christi exhibere se debeant.

¹ cap. 20 CRPBDA; cap. 11 M; ccxx FH

89**Augustinus de Simbolo, lib. I¹*

Accipite regulam fidei, quod Simbolum dicitur; et cum acceperitis, in corde scribite et quotidie dicite apud vos, Antequam dormiatis, antequam procedatis, Simbolo vestro vos munite.

¹ cap. 1. *add. M, om. CPBDA*

90**Rabanus de institutione clericorum, lib. I, cap. 27¹*

Postquam se baptizandus per confessionem vere fidei in alterius commendaverit dominium, et per abrenuntiationem a prioris possessoris se alienaverit servitio, exufflatur ab eo seva potestas, ut per pium sacerdotis misterium² Spiritui sancto cedat fugiens spiritus malignus³.

IP 1.41 (De cons., dist. 4, c. Postquam.)

¹ 27 CPM; 26 D

² misterium CPBM; ministerium M

³ sp. mal. CPM. mal. sp. D

91**Beda super Regum lib.¹ IV²*

Recti ordinis est, ut doctores veritatis prius ab auditorum precordiis omnem spiritum immundum exsufflando, et catechizando abigant; et sic eos qui fuerant castra demonum, sed facti iam possessio spiritualis Israel, societati sortis sanctorum misteriis salutaribus imbuendo aggregent.

¹ Reg. lib. CPM; lib. Reg. D

² iv CPBDM; iii A

92**¹Augustinus contra Iulianum, lib. III²*

Exsufflantur parvuli in exorcismo, priusquam baptizentur.

¹ Ka² *begins*

² iii CPBDA; iv M

(Aug., de ecclesias. dog., cap. 31.)

93*

Lib. IV

Ab eis qui renascuntur in Christo, princeps mundi mittitur foras, quod misteria significant, quando parvuli baptizandi exorcizantur et exsufflantur.

94*

Augustinus de Simbolo, lib. I¹

Sicut nostis, parvuli et exsufflantur et exorcizantur ut pellatur ab eis diaboli potestas² inimica, que decepit hominem, ut possideret homines. Non ergo creatura Dei in infantibus³ exorcizatur⁴ aut exsufflantur, sed ille sub quo sunt qui sub peccato nascuntur.

IP 1.42 (De cons., dist. 4, c. Sicut nostis.)

¹ cap. 1. add. M, om. CPDA

² diab. pot. CPM; pot. diab. D

³ Ka² ends

⁴ in inf. ex. CPM. ex. in inf. D

95*

Rabanus de institutione clericorum, lib. I, cap. 27

Postea signatur baptizandus signaculo sancte crucis tam in fronte quam in corde, ut ipse apostata diabolus in vase suo pristino sue interemptionis cognoscens signum, iam sibi deinceps sciat illud esse alienum.

IP 1.43 (De cons., dist. 4, c. Postea.)

96*

Augustinus de Simbolo, lib. I¹

Nondum adhuc per sacrum baptismum renati estis, sed per crucis signum² in utero sancte matris ecclesie iam concepti estis.

¹ i CPBDA; ii cap. 1 M

² cr. sig. CPM; sig. cr. D

97*

Rabanus, eodem libro eodemque¹ capitulo²

Ex hinc³ iam dicuntur super eum orationes, ut fiat catechumenus.

IP 1.44a

¹ eodemque CPM; et eodem D

² eod. lib. - cap. CPBA(D)M; ibidem *Fr*

³ Ex hinc CPBDA; Exin M

98**Augustinus de Simbolo, lib. IV¹*

Omnia sacramenta que acta sunt et aguntur in vobis per ministerium servorum Dei exorcismis, orationibus, canticis spiritualibus, insufflationibus, cilicio, inclinatione cervicum, humilitate pedum, pavor ipse omni securitate appetendus. Hec omnia, ut dixi, esse sunt que nos reficiunt in utero, ut renatos ex baptismo hilares vos mater exhibeat Christo.

¹ cap. 1. *add.* M

99**Rabanus, eodem libro et¹ eodem capitulo²*

Tunc datur baptizando sal benedictum in os, ut per sal typicum sapientie sale conditus, fetore careat iniquitatis, et nec a vermibus peccatorum ultra putrefiat, sed magis illesus servetur ad maiorem gratiam percipiendam.

IP 1.44b

¹ et CPM; *om.* D

² eod. lib. - cap. CPBDM; *ibid.* Fr

100**Beda super Regum¹ lib. II²*

Sal celeste³ sapientie quo initiantur catechumeni, in cunctis operum nostrorum sacrificiis offerri⁴ iubemur.

IP 1.45 (Lib. I, c. 27, De cons., dist. 4, c. Sal celestis.)

¹ [Esdram] *add.* Fr

² Reg. lib. II CPM; II lib. Reg. D; cap. 9 *add.* Fr

³ -este CPBD; -estis M

⁴ -erri CPDM; -erre M^e

101**Isidorus de officiis, lib. II, cap. 19¹*

Sales² in ministerio³ catechumenis dandos a patribus ideo est institutum, ut eorum gustu condimentum sapientie percipiant, neque desipiant a sapore Christi, nec sint fatui, ut retro respiciant sicut uxor Loth.

¹ 19 CRP²VM; 20 PB; 18 D

² Sales CRPMB; Tales D

³ ministerio CRPLM; misterio VBD

102*

*Rabanus, eodem titulo et eodem capitulo*¹

Dehinc iterum exorcizatur diabolus, ut suam nequitiam cognoscens, et iustum super se Dei iudicium timens recedat ab homine, nec iam contendat eum arte sua subvertere, ne baptismum consequatur, sed magis honorem Deo² creatori suo exhibens reddat opus Deo factori³ suo.

IP 1.46 (De cons., dist. 4, c. Dehinc.)

¹ eod. tit. - cap. CPBAM; eod. libro cap. D; ibid. *Fr*

² Deo CPM; *om.* D

³ *corr. fr.* creatori V

103*

Gregorius in homilia 24

Sacerdotes, cum per exorcismi gratiam manum credentibus imponunt, et habitare malignos spiritus in eorum mente contradicunt, quid aliud faciunt nisi demonia eiiciunt? *Greg. homilia 29 (super evangelia)] IP 1.47 (De cons., dist. 4, c. Sacerdotes.)*

104*

*Rabanus, eodem libro et eodem capitulo*¹

Postea tanguntur ei nares et aures cum saliva, et dicitur ei verbum evangelicum, quod Iesus quando surdum et mutum sanavit, tangens cum sputo linguam eius, et mittens digitos in aurículas eius, dixit, Effeta, quod est adaperire. Hoc enim sacramentum hic² agitur, ut per salivam tipicam³ sacerdotis et actuum⁴ sapientia, et virtus divina salutem eiusdem catechumeni operetur; ut aperiantur illi⁵ nares ad accipiendum odorem notitie Dei, ut aperiantur illi aures ad audiendum mandata Dei, sensuque intimo cordis reponendum⁶.

IP 1.48 (De cons., dist. 4, c. Postea.)

¹ eod. lib. - cap. CPBDAM; ibid. *Fr*

² sac. hic CPM; hic sac. D

³ et *add.* M, *om.* CPBD

⁴ et actuum CRPD; et tactum P²V; et B; tactum M

⁵ illi CPBD; ei M

⁶ repon- CRP²VM; respond- PD; ? B

105*

Beda in libro primo¹, homilia 19

Mos increvit² ecclesie, ut sacerdotes illius his quos percipiendis baptismi sacramentis preparant, prius inter cetera consecrationis exordia, de saliva oris sui nares tangant et aures, dicentes, Effeta. Per salivam quidem oris sui gustum, quo initiandi sunt, superne sapientie designantes; per tactum vero narium, ut abiectis delectationibus noxiis, solum Christi semper amplectantur odorem.

¹ omeliarum *add.* A, *om.* CPBDLM

² increvit CPBDLAM; increbuit *Fr*

(homilia in Domin. XII post. Trinit.)

106*

Ambrosius de sacramentis, tractatu I¹

Quid egimus in Sabbato? Nempe apertionem, quia misteria celebrata sunt apertionis², quando tibi aures sacerdos tetigit et nares. Quod significat³ in Evangelio Dominus noster Iesus Christus, cum ei oblatus esset surdus et mutus, tetigitque aures et os eius. Aures, quia surdus erat. Os, quia mutus erat, et⁴ ait, Effeta, Hebraicum verbum, quod Latine dicitur⁵, adaperire. Ideo igitur tibi sacerdos tetigit aures, ut aperirentur aures tue ad sermonem, et ad eloquium sacerdotis. Item, Propter gloriam muneris et operis non os tangit episcopus, sed nares, ut bonum odorem⁶ accipias pietatis eterne.

Lib. 1 ca. 1] IP 1.49

¹ tr. 1 CPDAM; lib. 1 cap. 1 *Fr*; de sac. - I *om.* B

² cel. sunt ap. CPM; apertionis cel. sunt D

³ -cat CPBD; -cavit M

⁴ et CRP²VM; *om.* PBD

⁵ Lat. dic. CPM; dic. Lat. D

⁶ bon. od. CPM; od. bon. D

107*

Niceno concilio¹, cap. 14

De catechumenis lapsis sancto et magno concilio placuit, ut tribus annis sint inter audientes; post hec autem cum catechumenis orent.

¹ Nic. conc. CPBDM; *A uncertain*; Nicenum concilium *Fr*

108*

Pro catechumenis¹. Rabanus, eodem libro² et eodem capitulo³

Deinde a sacerdote munitur⁴, ut⁵ sacrum baptismum⁶ cum fide accepta custodiatur⁷. Ungitur⁸ illius tunc pectus de oleo sanctificato, cum invocatione sancte Trinitatis ut nulle reliquie⁹ latentis inimici in eo resideant sed in fide sancte Trinitatis¹⁰

¹ Pro cat. CPBLM; *om.* DA

² eod. lib. CPBD; lib. eod. M

³ eod. lib. - cap. CPBAM; eod. lib. eodemque cap. D; cp. 14 L; *ibid. Fr*

⁴ a sac. munitur CPBDLM; benedictione sacerdotali munitur A; a sac. inungitur *Fr*

⁵ ad *add.* A

⁶ -mum CPBAM; -ma *DFr*

⁷ -atur CPBDM; -amur A

⁸ -uitur CPB; -itur DM

⁹ reliquie CPBM; insidie D

¹⁰ ut nulle - Trinitatis CPBDLAM; *om. Fr*

mens eius confortetur. Ungitur¹¹ et¹² inter scapulas de eodem oleo, ut undique muniatur, et ad bona opera facienda per Dei gratiam¹³ roboretur.

IP 1.50 (De cons., dist. 4, c. Deinde.)

¹¹ -uitur CPB; -itur DM

¹² ss D

¹³ fac. per Dei grat. CPBM; per Dei grat. fac. D

109*

Ambrosius de sacramentis, tractatu I¹

Venimus² ad fontem, ingressus es, considera quos videris; quid locutus sis, repete diligenter. Occurrit tibi levita; occurrit tibi presbiter, unctus es quasi athleta Christi³, ad baptismum catechumenus accedis⁴.

(Lib. I, c. 2)] IP 1.51 De cons., dist. 4, c. Venisti.)

¹ tract. 1 CPBDHAM; lib. 1, cap. 2 Fr

² Venimus CPBDHA; Venisti M

³ ut add. M, om. CPBDH

⁴ -dis CPBDH; -das M

110*

Rabanus, eodem libro, cap. 28

Consecratur fons, et ad ipsum baptismum catechumenus accedit.

IP 1.52

111*

Ambrosius de sacramentis, tractatu 2¹

Venit sacerdos, dat precem ad fontem², invocat Patris nomen, presentiam Filii et Spiritus sancti; utitur verbis celestibus, que Christi sunt, quod baptizetur in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.

(De cons., dist. 4, c. Venit.)

¹ cap. 5 add. M, om. CPBDA

² dat prec. ad font. CPBDA; ad font. dicit prec. M

112*

Capitularium¹, lib. VI, cap. 77²

In Sabbato sancto Pasche vel Pentecostes, si quis velit aquam consecratam ad aspersionem in domo sua recipere, ante chrismatis infusionem accipiat.

BenL 2.77(B)] IP 1.103

¹ Cap. RPBDA; Cap. Rab' C

² 77 CRPBDM; 82 H

113**Ambrosius¹ de Simbolo, lib. I²*

Hac³ nocte circa vos⁴ actum est quod ceteris noctibus actum non est, ut ex locis secretis singuli produceremini in conspectu totius ecclesie. Ibique cervice humiliata, que male fuerat ante exaltata, in humilitate pedum cilicio substrato in vobis celebraretur examen, atque ex vobis extirparetur diabolus superbus, dum super nos invocatus est humiliter⁵ altissimus Christus.

(Lib. II, c. I.)

¹ Ambr. CPBD; Augustinus M² cap. 1 *add. Fr, om.* CPBDAM³ Hac CPBDM; Ac A⁴ vos CPBDA; nos M⁵ [humilis] *add. Fr***114****Stephanus V Stiliano¹ archiepiscopo*

Numquid non omnia charismata sacerdotalis misterii², crucis figura perficiuntur? Numquid ne baptismatis unda nisi cruce sanctificata peccata relaxat? Et ut cetera pretereamus, sine crucis signaculo quis sacerdotii gradus ascendit.

CB Steph. V 25a, Ctp 1.64.5]

¹ V Stiliano CRDM; Quintiliano PVB² misterii CPBD; ministerii M**115****Augustinus de unico¹ baptismo, lib. VI*

Si non sanctificatur aqua, cum aliqua erroris verba per imperitiam precator effundit, multi non solum mali, sed etiam boni fratres in ipsa ecclesia non sanctificant aquam. Multorum enim preces emendantur² quotidie, si doctoribus fuerint recitate, et multa in eis reperiuntur contra catholicam fidem. Numquid si manifestetur aliquos baptizatos, cum ille preces dicte super aquam³ fuissent, iubebuntur⁴ denuo baptizari? Quid ita? Quia plerumque precis vitium superat precantis affectus, et quia certa illa verba evangelica, sine quibus non potest baptismus⁵ consecrari, tantum valent ut per illa sic evacuentur, quecumque in prece vitiosa contra regulam fidei dicuntur, quemadmodum demonium Christi nomine⁶ excluditur. Nam, utique hereticus si afferat precem vitiosam, nec bonum habet⁷ caritatis affectum, quo possit illa imperitia superari, et ideo similis est ei quicumque in ipsa catholica invidus et malevolus quales illic arguit Ciprianus. Afferat etiam, ut fieri solet, aliquam precem in qua loquatur contra regulam fidei; multi quippe

¹ *om.* H² *emend-* CPM; *emund-* D³ *dict. super aq.* CPM; *super aq. dict.* D⁴ *iub-* CPM; *vid-* D⁵ *corr. fr.* -atis D⁶ Chr. nom. CPBDH; nom. Chr. M⁷ bonum habet (*habeat Fr*) CPDHM; habet bonum B

irruunt in preces, non solum ab imperitis loquacibus, sed etiam ab hereticis compositas, et per ignorantie⁸ simplicitatem non eas valentes discernere utuntur eis, arbitantes quod bone sint, nec tamen quod in eis perversum est evacuat illa que ibi recta sunt, sed ab eis potius evacuatur.

(Cap. 25) *CB Varia I C 6b*] *IP 1.53*, from Multorum enim preces (*De cons.*, *dist. 4*, c. *Si non sanctificatur.*)

⁸ *corr. fr.* -tiam M^e

116*

Lib. III

Non est aqua profana et adultera, super quam Dei nomen invocatur, etiamsi a profanis et adulteris¹ invocetur, quia nec ipsa creatura, nec ipsum nomen adulterum est. (*Cap. 10*) *CB Varia I C 3d*] *IP 1.54*; *De cons.*, *dist. 4*, c. *Non est aqua*

¹ prof. et ad. CPM; ad. et prof. D

117*

Lib. V

Quomodo aquam mundat, et sanctificat homicida? quomodo oleum benedicunt tenebre? Si autem sacramentis adest et verbis suis, per quoslibet administrentur, et sacramenta Dei ubique recta sunt, et mali homines, quibus nihil prosunt, ubique perversi sunt.

(*Cap. 19*) *CB Varia I C 6g*]

118*

Augustinus contra Iulianum, lib. IV¹

Recole quemadmodum in ecclesia Christi baptismatis misteria celebrentur, et inuenies, quod abrenuntient et parvuli per ora gestantium, sicut credunt per ora gestantium².

¹ 4 CPBM; 3 DA

² sic. - gest. CPDA; sicut per ora gest. cred. Item M

119*

Item¹

Quisquis negat parvulos credere per ora gestantium, neget eos et accipere baptismum, quia in manibus gestantium reluctantur.

¹ *At end of c 118 M; here, with no break in text, CPBA, with break D*

120**Augustinus de libero arbitrio, lib. III¹*

Illud perscrutari homines solent, sacramentum baptismi Christi quid parvulis prosit, cum, eo accepto, plerumque moriuntur², priusquam ex eo quicquam cognoscere potuerint. Qua in re, satis pie recteque creditur prodesse parvulo eorum fidem, a quibus consecrandus³ offertur. Et hoc ecclesie commendat saluberrima auctoritas, ut ex eo quisque sentiat, quid sibi prosit fides sua, quando in aliorum quoque beneficio, qui propriam nondum habent potestatem, commoda sit.

IP 1.12 (De cons., dist. 4, c. Illud perscrutari.)

¹ lib. III CPDL; lib. III cap. 23 M; lib. IV cap. 23 *Fr*

² -untur CPBDH; -antur M

³ -dus CPM; -dis D

121**Augustinus de penitentia¹*

Parvulis ad consecrationem remissionemque originalis peccati prodest eorum fides a quibus offeruntur, ut quascumque maculas delictorum per alios ex quibus nati sunt, contraxerunt, aliorum etiam interrogatione purgentur.

¹ pen. CPBDA; penitentie medicina cap. 2 M

122**Augustinus super Iohannem, parte 2, tract. 26¹*

Verbum fidei tantum valet in ecclesia Dei, ut per ipsum credentem, offerentem, benedicentem, ungentem, etiam tantillum mundet infantem², quamvis nondum valentem corde credere ad iustitiam, et ore confiteri ad salutem.

¹ parte 2, tr. 26 CVBLA; parte 2 tr. 36 P; parte prima tr. 26 D; tract. 80 M

² tingentem etiam tantillum mund. inf. *in mg.* V

123A (A)**Isidorus de officiis, lib. II, cap. 23*

[¹Parvuli alio profitente baptizantur, quia adhuc loqui vel credere nesciunt. Sicut etiam egri et muti et surdi quorum vice alius profitetur ut pro eis respondeat dum baptizantur.

IP 1.13

123**Cartag. concil. III cp. 34]*

Egrotantes si pro se respondere non possunt, cum voluntatis eorum testimonium sui dixerint, baptizentur. Similiter et de penitentibus agendum.

¹ The text of c 123A and the insc. of 123 are missing in CRPVBDLM, but occur in A; cf *IP*

IP 1.14 (*De consecr., dist. 4, c. Egrotantes.*)

124*

*Augustinus de unico baptismo lib. IV*¹

Si pro eo qui respondere potest in baptismo alius respondeat², non itidem valet. Ex qua regula illud in Evangelio dictum est cum³ omnes, quod⁴ legitur, naturaliter movet, Etatem habet, ipse⁵ pro⁶ se loquatur.

(*Contra Donat. l. IV, c. 24*) *CB Varia I C 41*] IP 1.15 (*de cons., dist. 4, c. Cum pro parvulis.*)

¹ de un. bapt. lib. iv CPBA; de un. bapt. D; de bapt. lib. iv M; De bapt. unico *Fr*

² -deat CPM; -det D

³ cum C²PBD; quod M

⁴ quod CPBD; cum M

⁵ hab. ipse CPM; ipse hab. D

⁶ pro CRP²VM; de PBD

125*

*Augustinus de adulterinis coniugiis lib. I*¹

Ego non solum alios catechumenos, verum etiam ipsos, qui viventium coniugiis copulati retinent adulterina consortia, cum salvos corpore in his permanentes non admittamus ad baptismum; tamen si desperati, et intra se penitentes iacuerint, nec pro se respondere potuerint, baptizandos esse puto, ut etiam hoc peccatum cum ceteris lavacro regenerationis abluatur. Quis enim novit utrum fortassis adulterine carnis illecebra usque ad baptismum statuerant detineri? Si autem ab illa desperatione recreati potuerint vivere, aut facient quod statuerant, aut edocti obtemperabunt, aut de contemptoribus fiet, quod fieri etiam de baptizatis talibus solet. Que autem baptismatis, eadem et reconciliationis est causa, si forte penitentem est finiende vite periculum preoccupaverit. Nec enim ipsos ex hac vita sine arrha sue pacis exire velle debet mater ecclesia.

¹ lib. I CPDA; Aug. - I *om.* B; ad Pollentium, lib. I, cap. 28, tomo VI operum M

126*

*Ambrosius de sacramentis, tract. 2*¹

Interrogatus es, Credis in Deum Patrem omnipotentem? Dixisti, Credo; et mersisti, hoc est sepultus es. Iterum interrogatus es, Credis et in Deum nostrum Iesum Christum, et in crucem eius? Dixisti, Credo; et mersisti. Ideo et Christo es consepultus. Qui enim Christo consepelitur, cum Christo resurgit. Tertio interrogatus es, Credis et in Spiritum sanctum? Credo; et tertio mersisti, ut multiplicem lapsum superioris etatis absolveret trina confessio.

¹ cap. 7 *add.* M

127**Gregorius III papa Bonifacio*

Quosdam baptizatos absque interrogatione Simboli, ab adulteris et indignis presbiteris fassus es. In his tua dilectio teneat antiquum morem ecclesie; quia quisquis in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti baptizatus est, eum rebaptizari minime liceat. Non enim in nomine baptizantis, sed in nomine Trinitatis huius gratie donum percepit. (*epistola 3*)

128**Canones¹ apostolorum, capitulo 50*

Si quis presbiter non² trinam mersionem unius misterii celebret, sed semel mergat in baptismo quod dare iubetur in Domini mortem, deponatur. Non dixit nobis³ Dominus, In morte mea baptizate; sed, Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos⁴ in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.

*IP 1.58 (De consec. dist. 4, c. Si quis.)*¹ -ones CPM; -one D² non *here* CPDA, *after* mysterii M³ nobis CPBD; *om.* M⁴ eos PVBDM; *om.* CR**129****Toletanum concilium¹ IV, cap. 7²*

Propter vitandum schismatis scandalum, vel heretici dogmatis usum, simplam teneamus baptismi mersionem.

*IP 1.59 (De cons., dist. 4, c. Propter.)*¹ Concilium Toletanum CRM; Toletano concilio PBD² 7 CPBDA; 5 M**130****Gregorius Leandro episcopo*

De trina mersione baptismatis nihil responderi verius potest, quam ipsi sensistis, quia in una fide nihil officit sancte ecclesie consuetudo diversa. Nos autem quod¹ tertio mergimus, triduane sepulture sacramenta signamus, ut dum tertio ab aquis infans educitur, resurrectio tridui temporis exprimatur. Quod si quis forte, etiam² pro summe Trinitatis veneratione estimet fieri, neque hoc aliquid obsistit baptizandum semel in aquis³ mergere. Quia dum tribus subsistentiis una substantia est, reprehensibile esse nullatenus⁴ potest infantem in baptismo, vel ter, vel semel mergere, quando et in tribus mersionibus personarum Trinitas, et⁵ una potest divinitatis singularitas designari.

¹ quod CPM; qui D² in *add. and canc.* D³ semel in aq. CPM; in aq. semel D⁴ rep. est null. CPM; null. rep. est D⁵ in *add.* M^e, *om.* CPBHM

(lib. I, c. 41) IP 1.60 (De consec. dist., 4, c. De trina.)

130A (FH)

Gr' Valentino abbati

Pervenit ad nos quod in monasterio tuo passim mulieres ascendant et quod adhuc est gravius monachos tuos sibi commatres facere et ex hoc cum eis incautam communionem habere. Ideo huius te precepti serie commonemus ut neque mulieres in monasterio tuo deinceps qualibet occasione permittas ascendere neque monachos tuos sibi commatres facere.

Ctp 1.55.102; Ars 713 fo. 173] C 18 q 2 c 20

131*

Rabanus¹ super Epistolam ad Ephesios lib. II

Eodem modo in Patrem et Filium et Spiritum sanctum baptizamur, et ter mergimur², ut Trinitatis unum appareat sacramentum. Item, Licet ter baptizemus³ propter misterium Trinitatis, tamen unum baptisma reputetur⁴.

IP 1.61

¹ Rabanus CRM; R' PVB; Gregorius D; Ieronimus IP

² -mur CPBD; -mus M

³ -emus CRDM; -etur PVB

⁴ -etur CPBD; -atur M

132*

Autisiodorensis concilium, cap. 15¹

Non licet abbati nec² monachis de baptismo suscipere filios, nec commatres habere.

(Cap. 25) IP 1.80 (De cons., dist. 4, c. Non licet.)

¹ 15 CPBHDLAM; 25 Fr

² nec CRPBLM; vel H; aut D

133*

Capitularium¹, lib. VII, cap. 494

Monachi sibi compatres commatresve² non faciant, nec osculentur feminas.

BenL A1.16(E), 3.494] IP 1.81

¹ Cap. RPBAM; *erased in C*; Capitulum DF; Cap. - VII om. H

² commatresve CPM; et commatres D

134*

Sermo Augustini¹ Dominica prima post Pascha, qui sic incipit, Hodiernus dies²

Vos³ ante omnia tam viros quam feminas qui filios in baptismo suscepistis⁴, ut vos cognoscatis fideiussores apud Deum extitisse, pro illis quos visi estis de sacro fonte suscipere, ideo semper eos admonete, ut castitatem custodiant, iustitiam diligant, caritatem teneant, hoc omnibus faciant quod sibi fieri volunt, auguria non servant, et ad arbores, et ad fontes vota non reddant, precantatores⁵, aut caragios et⁶ sacrilegia, philacteria, velut diaboli venena fugiant⁷, nec furtum faciant, nec⁸ falsum testimonium dicant. Ante omnia Simbolum et orationem Dominicam et vos ipsi tenete, et illis quos excepistis ostendite.

IP 1.82 (De cons., dist. 4, c. Vos ante omnia.)

¹ S. Aug' RPBHA; Sermo Augustini R; Sanctus Augustinus C; Sermo Ambrosii D; Augustinus M

² Cap. Lib. VII *add.* H (*cf c* 133), *om.* F

³ *corr. fr.* Eos R

⁴ -pistis CPM; -peritis D

⁵ *prec-* CPBDH; *inc-* M

⁶ *et* CPBDH; *om.* M

⁷ *ven. fug.* CPM; *fug. ven.* D

⁸ *nec* CPM; *aut* D

134A F² add in mg.**SILVEST'**

De prolibus duorum compatrum vel commatrum coniunctio interdicenda non est, nisi illis tamen personis in quibus Christianitas fit. Quod autem quesistis de muliere que tenet puerum ad capillos benedicendos, sciatis q'aml nunquam inde invenimus, et i'o ut putamus quia non computatur inter sacramenta baptismatis.

183T fos 175rb-va; 3L 3.11.95

135*

Nicolaus papa¹ ad consulta Bulgarorum²

Ita diligere debet homo eum, qui se suscepit ex sacro fonte³, sicut patrem⁴. Item⁵. Est inter fratres⁶ et filios spirituales gratuita et sancta communio, que non est dicenda consanguinitas, sed potius habenda⁷ spiritualis proximitas. Unde inter eos non arbitramur fieri⁸ posse⁹ quodlibet coniugale connubium, quandoquidem nec inter eos qui natura, et eos qui in adoptione¹⁰ filii sunt venerande Romane leges matrimonium contrahi

¹ papa CPBDHA; *om.* M

² Bulg- CPD; Burg- M

³ *ex sac. fonte* CPM; *de fonte sac.* D

⁴ *suum add.* D, *om.* CPM

⁵ *Ita - Item om.* FH

⁶ fratres CPBDHA; patres M

⁷ *pot. hab.* CPM; *hab. pot.* D

⁸ [*alias esse*] *add.* M

⁹ *fieri posse* CPM; *posse fieri* D

¹⁰ *-ione* CRHAM; *-ionem* PVBD

permittunt. Item. Si inter eos non¹¹ contrahitur matrimonium quos adoptio iungit; quanto potius a carnali oportet inter se contubernio cessare, quos per celeste sacramentum regeneratio sancti Spiritus vincit¹²? Longe igitur congruentius filius patris mei vel frater meus appellatur is quem gratia divina, quam quem humana voluntas, ut filius eius¹³ vel frater meus esset elegit, prudentiusque ab alterna corporis commixtione secernimur.
cf 9.34 below] Ctp 3.1.20; IP 6.123

¹¹ non CRDHA; *om.* PVBM

¹² vincit CPBDHA; iunxit M

¹³ eius CPBHA; *om.* DM

136*

Idem¹ Salemonio episcopo

Nosse desideras utrum mulier que viri filium ex alia femina² genitum de sacro fonte³ levaverit, postmodum possit cum⁴ eodem viro copulari? Quos ideo iungi posse decernimus, quia secundum sacros canones nisi amborum consensu nullius religionis obtentu debet coniunx dimittere coniugem. Pertinet autem ad ingens uxoris exitium, que habens odio virum vel infirmitatem eius non considerans, quasi causa pietatis operatur impietatem, maxime cum precipiat Apostolus, Nolite, inquiens, fraudare⁵ invicem, nisi ex consensu ad tempus ut vacetis orationi. Et iterum, Revertimini in idipsum, ne temptet vos Satanas propter incontinentiam vestram. Ergo, si non ex consensu utriusque coniugis hoc factum esse⁶ probatur, non fraudentur invicem, sed revertantur in idipsum, presertim cum dicat Apostolus, Uxor sui corporis potestatem non habet, sed vir; sic vir potestatem non habet sui corporis⁷, sed⁸ mulier.

Ctp 3.1.21; IP 6.124

¹ Idem RPBDHAM; Item C

² femina CPBDHA; filia M

³ sac. fon. CPM; fon. sac. D

⁴ *corr. fr.* eum M^e

⁵ inq. fraud- CVBAM; inq. frad- P; fraud- inq. D

⁶ factum esse CPBDHA; esse factum M

⁷ sui corporis P²VBDHAM; corporis sui CPR

⁸ sicut (vel sed *ss*) R

137*

Idem Salemoni¹ Constantiensi episcopo²

Sciscitatur a nobis sanctitas tua³, si aliquis homo duas spirituales commatres habere valeat, unam post alteram. In quo fraternitas tua meminisse debet scriptum esse, Erunt duo in carne una. Itaque, cum constet quia vir et uxor una caro per connubium efficiuntur, restat nimirum virum compatrem constitui illi mulieri cui in matrimonio

¹ -emoni CPBD; -emonio H; -amoni M

² Const. ep. CPM; ep. Const. D

³ tua CPBDA; vestra M

assumpta uxor commater esse videbatur, et idcirco liquet virum⁴ non posse illi femine⁵ iungi in copula que commater erat eius⁶, cum qua idem una fuerat caro effectus⁷.

CB Varia II 132, cf below 9.35] Ctp 3.1.22; IP 7.63

⁴ liq. vir. CPM; vir. liq. D

⁵ non posse illi fem. CPBDHA; illi fem. non posse M

⁶ erat eius CPM; eius erat D

⁷ idem una fuerat caro effectus CPM; fuerat idem una caro factus D

138*

Nicholas¹ Carolo archiepiscopo² et suffraganeis eius³

Si quis cum commatre⁴ spirituali fuerit fornicatus, anathematis ut scitis percutitur ictibus⁵. Similiter autem et illum percutere promulgamus, qui cum ea quam de sacro fonte baptismatis suscepit, aut cum illa, quam ante episcopum tenuerit cum sacro chrismate fuerit uncta, fornicationis perpetraverit scelus; legitimam tamen si habuerit, non dimittit uxorem⁶.

Ctp 1.62.23

¹ Nicholas CD; Nicholaus R; N. PVBA; Idem M

² archiep- CPM; ep- D

³ suff. eius CD; suffrag' eius A; suffraganeo eius RPBVL; eius suff. M

⁴ commatre CRM; matre PVBD

⁵ [iaculis] *add.* M

⁶ non dimittit (-at D) ux. CPDLA; ux. non dimittit M

139*

Ex decretis Gregorii iunioris

Si quis spiritualement commatrem in coniugium duxerit, anathema sit.

Ctp 1.56.1 med.] IP 6.129

140*

Rabanus eodem libro, cap. 28¹

Postquam ascenderit baptizatus de fonte, statim signatur in cerebro a presbitero cum sacro chrismate, sequente simul et oratione, ut Christi regni particeps fiat, et a Christo Christianus possit vocari.

IP 1.66] (De cons., dist. 4, c. Postquam.)

¹ 28 CPM; 23 D

141**Ambrosius de sacramentis, tractatu 2¹*

Mersisti², venisti ad sacerdotem; quid tibi dixit³? Deus, inquit, Pater omnipotens, qui te regeneravit ex aqua et Spiritu, concessitque tibi peccata tua, ipse te ungit⁴ in vitam eternam. Vide ubi unctus es, in vitam, inquit, eternam⁵.

IP 1.67 (De cons., dist. 4, c. Emersisti.)

¹ cap. 7 add. M

² Mers. CPBDLA; Emers. M

³ tibi dixit CRM; dixit tibi PVBD

⁴ ungit PVBA; ungit CR; iungat D

⁵ Vide - eternam CPBM; om. D

142**Tractatu 3¹*

Accipis misterium, hoc est unguentum super caput. Quare super caput? Quia sensus sapientis in capite eius. Sequitur spirituale signaculum, quod audistis hodie legi², quod post fontem superest, quo perfectio fiat, quando ad invocationem sacerdotis Spiritus sanctus infunditur.

(Ambr. de iis qui mysteriis initiantur, cap. 6)] IP 1.68; de cons., dist. 4, c. Accipis.)

¹ eiusdem (cap. 1 add. Fr) add. M

² quod audistis hodie legi CPBDA; om. M

143**Rabanus eodem libro, cap. 29*

Post baptismum traditur Christiano vestis candida, quod¹ significat innocentiam et puritatem Christianam, quam post ablutas veteres maculas, studio sancte conversationis immaculatam servare debet, ad presentandum ante tribunal Christi. Cuncti vero renati albis induuntur vestibus, ad misterium resurgentis ecclesie. Item, Utuntur baptizati albis vestibus, ut quorum prime nativitatē faciem vetusti erroris pannus fuscaverat, habitus secunde generationis glorie preferat indumentum. Tegitur enim post sacram unctionem caput eius mistico velamine, ut intelligat se diademate regni, et sacerdotali dignitate potiri.

IP 1.69; De cons. dist. 4, c. Post baptismum

¹ quod CRVD; que PM; ? B

144**Ambrosius de misteriis¹*

Accepisti post baptismum vestimenta candida, ut esset indicium quod exueris² involucrium peccatorum, et indueris innocentie casta velamina.

IP 1.70

¹ misteriis RPVDLA; ministeriis C; ? B; misteriis initiandis, cap. 7. M

² sordes add. D, om. CRPBM

145*

*Sanctus*¹ *Augustinus in octavis Pasche, qui sic incipit*

Paschalis festivitas hodierna sollemnitate² concluditur, et ideo hodie neophitorum habitus commutatur; ita tamen, ut candor qui de habitu deponitur, semper in corde teneatur.

¹ Sanctus CM; S. PVBA; Sermo RD

² sollemnitate CPBDA; festivitatem M

146*

*Gregorius III*¹ *Bonifacio*

Parvulos qui a parentibus subtracti sunt, et an baptizati sint an non ignorant², ut hos baptizare debeas, secundum patrum traditionem, si non fuerit qui testificetur, ratio poscit.

IP 1.92 (De cons., dist. 4, c. Parvulos.)

¹ IIII CPBD; III AM

² -ant CPBDA; -atur M

147*

*Carthaginense concilium V*¹, *capitulum 6*

Placuit de infantibus quotiens non inveniuntur certissimi testes, qui eos baptizatos esse sine dubitatione testentur, neque ipsi sunt per etatem idonei de traditis sibi sacramentis respondere, absque ullo scrupulo eos esse baptizandos. Similiter et de ecclesiis, quotiens super earum hesitatur consecratione², agendum est, id est ut sine trepidatione³ consecrentur.

Ctp 2.19.6] IP 1.93 (De cons., dist. 4, c. Placuit.)

¹ V CLPBAM; om. DFr

² hes. cons. CPM; cons. dubitatur vel hes. D

³ trep. CPM; dubitatione D

148*

Nicolaus ad consulta Bulgarorum, cap. 104

A quodam Iudeo, nescitis utrum Christiano an pagano, multos in patria vestra baptizatos asseritis, et quid inde sit consulitis¹ agendum. Hi profecto, si in nomine sancte Trinitatis, vel tantum in nomine Christi, sicut in Actibus apostolorum legimus, baptizati sunt, unum quippe, idemque est, ut sanctus exponit Ambrosius, constat non esse denuo baptizandos².

IP 1.29 (De cons., dist. 4, c. A quodam.)

¹ quid inde sit consulitis (*corr. fr.* -ultis P) CPBM; cons. quid inde sit D

² -izandos CVHADLM; -iz' P; -izatos B

149**Gregorius III Bonifacio*

Illi qui baptizati sunt per diversitatem¹ et declinationem linguarum gentilitatis, tamen quia in nomine Trinitatis baptizati sunt, oportet eos per manus impositionem, et sacri chrismatis² unctionem confirmari.

epistola 4] IP 1.89

¹ bapt. sunt per div. CPM; per div. bapt. sunt D

² chrismatis CVBDAM; baptismatis P

149A* (Pmg.V)*Zacharias papa Bonefacio*

Retulerunt¹ nuncii tui quod fuerit in eadem provincia sacerdos qui Latinam linguam penitus ignorabat, et dum baptizaret nesciens Latini eloquii infringens linguam diceret, Baptizo te in nomine patria et filia et spiritu scientia, et² per hoc tua reverenda fraternitas consideravit rebaptizare. Sed, sanctissime frater, si ille qui baptizavit non errorem introducens aut heresim, sed pro sola ignorantia Romane locutionis infringendo linguam ut supra fati sumus, baptizans dixisset, non possumus consentire ut denuo baptizentur.

cf BD 4.43, 1.237 below] Ctp 3.1.23; IP 1.65

¹ Ret- PA; Det- V

² et PV; ac A

150**Idem Bonifacio*

De illo falso episcopo, quem dixisti quod adulterati clerici et homicide filius in adulterio natus, et absque disciplina nutritus esset, et cetera mala horribilia, que per singula enarrasti, ac per hoc sui similes sacerdotes consecravit, de hoc meminit tua reverenda fraternitas, quia tibi¹ iam vicibus scripsimus, ut nullus homicida, nullus adulter, nullus fornicator sacrum ministerium debeat attrectare². De baptizatis vero ab illo seu ecclesiis consecratis, requirat³ tua fraternitas, si aut⁴ ecclesias⁵ in nomine sancte Trinitatis consecravit, aut⁶ parvulos similiter⁷ baptizavit, dum sacerdotio fungebatur, et si consecratio ecclesiarum et parvulorum baptisma sit rite confirmatum⁸.

CB Bon. 5]

¹ tibi CPBDA(CB); tribus M

² attrectare CPBDM; obtrectare A

³ req. PBA; requirit CRVD; quod requirit M

⁴ si aut CPVDA; si autem B; scito M

⁵ quas add. M, om. CPBDA

⁶ aut CPBDA; et M

⁷ quos add. M; om. CPBDA?

⁸ dum sacerdotio - confirmatum CPDA; qualiscunque sit qui sacerdotio fungebatur, non esse denuo eas per alium consecrandas, aut hos parvulos baptizandos M

151*

Anastasius papa¹ Anastasio augusto²

Sacratissimum serenitatis tue pectus agnoscat, quod nullum de his vel quos baptizavit Acatius, vel quos sacerdotes vel levitas secundum canones ordinavit, ulla ex nomine Acatii portio lesionis attingat, quod forsitan per iniquum tradita sacramenti gratia minus firma videatur. Nam et baptisma, quod procul sit ab ecclesia, sive ab adultero, vel a fure fuerit datum, ad percipientem munus pervenit illibatum.

Ctp 1.47.1 pt] (In dec., c. 7, c. Sancte Ecclesie catholice, dist. 19, part. prima.)

¹ II *add.* M

² aug. CPBHA; Agatensi D; *om.* M

152*

Concilium III Carthaginense¹, cap. 41

Non liceat² fieri rebaptizationes, reordinationes vel translationes episcoporum.
Ctp 2.17.28 pt] IP 1.83 (De cons., dist. 4, c. Non liceat.)

¹ Conc. III Cart. CPBA; Cart. Conc. III D; Conc. IV Cart. HM

² liceat CPM; liceant D

153*

Gregorius Quirino episcopo in Hibernia¹

Antiqua patrum institutione didicimus, ut quilibet² apud heresim in Trinitatis nomine baptizantur³, cum ad sanctam ecclesiam redeunt, aut unctione chrismatis, aut impositione manus⁴ sola professione fidei, ad sinum matris ecclesie revocentur. Unde Arianos per impositionem manus⁵ occidens, per unctionem vero sancti chrismatis, ad ingressum catholice⁶ oriens reformat.⁷ Monophysitas⁸ vero et alios ex sola vera confessione recipit, quia sanctum baptisma, quod sunt apud hereticos consecuti, tunc in eis vires emundationis accipit, cum vel illi per impositionem manus⁹ Spiritum sanctum acceperint; vel isti per confessionem vere fidei sancte et universalis ecclesie visceribus fuerint uniti¹⁰.¹¹ Hi vero heretici qui in Trinitatis nomine minime¹² baptizantur, sicut sunt Bonosiaci et Cataphrige, quia et illi Christum Dominum non credunt, et isti Spiritum

¹ lib. IX, epist. lxi *add.* M

² quil. CPBD; qui M

³ Trin. nom. baptizantur CPM; nom. Trin. baptizentur D

⁴ imp. manus CPBD; man. imp. aut M

⁵ imp. man. CPBD; man. imp. M

⁶ cath. CPBD; sancte cath. ecclesie M

⁷ qui singulares sententias dant de naturis rerum *add.* D, *om.* CPBM

⁸ [monothelitas] *add.* M

⁹ imp. man. CPBD; man. imp. M

¹⁰ uniti CPM; nutriti D

¹¹ FH *begin canon here*

¹² minime CPBDHM; *om.* Fr

sanctum perverso sensu esse quemdam pravum hominem Muntanum¹³ credunt¹⁴, quorum similes multi sunt alii, cum ad sanctam ecclesiam veniunt baptizantur, quia baptismum¹⁵ non fuit, quod in errore positi, in sancte Trinitatis nomine¹⁶ minime¹⁷ perceperunt, nec potest ipsum baptismum¹⁸ dici iteratum, quod, sicut dictum est, in Trinitatis nomine non erat datum.

IP 1.88 to oriens reformat, 1.64 from Hi vero heretici - perceperunt; (De cons., dist. 4, c. Ab antiqua.) (De cons., dist. 4, c. Hi vero.)

¹³ Munt- CPVB; imitandum D; Mont- M

¹⁴ et isti Spiritum – credunt in mg V²

¹⁵ -mum CPBDHM; -ma Fr

¹⁶ s. Trin. nom. CPM; nom. s. Trin. D

¹⁷ minime PVBDFM; om. CRH

¹⁸ ipsum baptismum CM; ipsum baptisma PVBR; baptismum ipsum D

154*

Augustinus de verbis Domini, tractatu 11¹

Ille non est dicendus esse in ecclesia, id est ad societatem spiritus pertinere, qui ovibus Christi corporali tantum commistione ficto corde miscetur. Spiritus enim discipline effugiet fictum. Quapropter quotquot in schismaticis vel hereticis congregationibus, vel potius segregationibus baptizantur, quamvis non sint renati Spiritu, tanquam Ismeli similes, qui secundum carnem natus est Abrahe, non sicut Isaac, qui secundum spiritum, quia per repromissionem; tamen cum ad catholicam veniunt, et societati spiritus aggregantur, quem foris procul dubio non habebant, non eis repetitur lavacrum carnis. Non enim defuit etiam foris positus ista forma pietatis, sed abfuit eis, que nisi intus non potest dari unitas spiritus, in vinculo pacis.

¹ 11 CPBDHA; 9 M

155*

¹Tractatu² 63

Heretici et schismatici de fiscis Dominicis peculia sibi fecerunt, et greges non Christi, sed suos contra Christum pascere voluerunt. Plane in ipsis dampnationibus³ suis, titulum illius posuerunt. Ut prede illorum defenderentur quasi per titulum potentis. Quid facit Christus, quando tales convertuntur, qui foris ab ecclesia titulum eius baptismatis acceperunt? Eiicit predatorem, et titulum non deponit. Sed possidet domum, quia invenit ibi titulum quid opus est, ut mutet nomen suum?

¹ De illis qui extra ecclesiam sacramentum accipiunt *add. as rubr.* D

² eiusdem *add.* M

³ [dominationibus] *add.* M

156*

Augustinus super Iohannem parte I, tractatu 5

Baptismus talis est, qualis est ille, in cuius potestate¹ datur; non qualis ille est² per cuius ministerium datur. Item³. **(157)** Quid noverat Iohannes Baptista? Dominum. Quid non noverat? Potestatem baptismi Domini in nullum hominem a Domino⁴ transiturum⁵, sed ministerium plane transiturum. Potestatem a Domino in neminem⁶, sed ministerium⁷ in bonos et in malos. Non exhorreat columba ministerium⁸ malorum; respiciat Domini potestatem. Quid tibi facit minister malus, ubi bonus est Dominus? Quid te impedit malitiosus prece, si benevolus est iudex⁹? Item¹⁰. **(158)** Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus¹¹. Qui vero superbus fuerit minister, cum diabolo computatur¹², sed non contaminatur donum¹³ Christi. Quod per illum fluit, purum est; quod per illum transit liquidum, venit ad fertilem terram. Puta quia iste lapideus est, qui¹⁴ ex aqua fructum ferre non potest, sed per lapideum canalem transit aqua ad areolas, in canali lapideo nihil generat, sed hortus fructus plurimos¹⁵ affert.¹⁶ Item¹⁷. Ego dico, et nos dicimus omnes, quia iustos oportet esse, per quos baptizatur, quia iustos oportet esse tanti iudicis ministros. Sint ministri iusti si volunt. Si autem noluerint esse iusti qui in cathedra Moisi sedent, securum me fecit magister meus, de quo spiritus eius dicit, Hic est qui baptizat. Item¹⁸. **(159)** Quos baptizavit Iudas, Christus baptizavit. Si ergo quos baptizavit ebriosus, quos baptizavit homicida, quos baptizavit adulter, si baptismus Christi erat, Christus baptizavit. Non timeo adulterum,¹⁹ ebriosum, non homicidam, quia columbam attendo, per quam mihi dicitur, Hic est qui baptizat. Item. Homicida dedit baptismum Christi, quod sacramentum tam sanctum est, ut nec homicida ministrante polluitur.²⁰ Tract. VI. **(160)** Cum²¹ baptizat malus ex aliqua vel ignorantia ecclesie vel tolerantia, aut enim ignorantur mali aut toleratur palea, quousque in ultimo ventiletur²² area. Illud quod datum est, unum est, nec impar propter impares ministros, sed par et equale propter Hic est²³ qui baptizat.

¹ -ate CPBD; -atem M² ille est CPM; est ille D³ in eodem add. M, which breaks this canon up with D, as CPA do not.⁴ a Dom. CPM. adeo D⁵ -urum CPD; ur' B; -uram M⁶ corr. fr. in nem. a Dom. D⁷ over erasure C⁸ minist- CVM; mist- RPBD⁹ iudex CPM; Dominus D¹⁰ in eodem tractatu add. M. H begins cap. here¹¹ Christus add. D, om. CPM¹² corr. fr. -etur D¹³ Dei vel add. D, om. CPM¹⁴ qui CPBDH; quia M¹⁵ facit vel add. D, om. CPM¹⁶ FH end cap.158 here¹⁷ in eodem add. M¹⁸ in eodem add. M¹⁹ non add. M, om. CPBD²⁰ I. add. M²¹ Cum CPBD; Dum M²² corr. fr. -atur D²³ Hic est CPBDM; hunc M^c

Ctp 3.1.2-3; IP 1.31 (De cons., dist. 4, c. Baptismus.) (De cons., dist. 4, c. Cum baptismus.) (De cons., dist. 4, c. Cum baptizat.)

Augustinus de ecclesiasticis regulis

Si¹ qui apud illos hereticos baptizati sunt, qui in sancte Trinitatis confessione baptizantur et veniunt ad catholicam, recipiantur quidem ut baptizati, ne sancte Trinitatis invocatio vel confessio annuletur. Sed doceantur integre et instruantur quo sensu sancte Trinitatis misterium in ecclesia teneatur; et si consentiunt credere, vel acquiescunt confiteri, purgati fidei integritate, firmentur manus impositione. Si vero parvuli sunt et hebetes qui doctrinam non capiant, respondeant pro illis qui eos offerunt iuxta morem baptizandi, et sic per manus impositionem chrismate communiti, cum eucharistie misteriis admittantur.

Aug. de eccl. dog. cap. 52; Ctp 3.1.4

¹ Si CPFA; []i D; Hi M

Solutio Augustini ad questionem Orosii

Quamvis unum baptisma sit et¹ hereticorum, eorum scilicet qui in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti baptizant, et ecclesie catholice; tamen quia foris ecclesiam baptizantur, non sumunt baptismum ad salutem, sed ad perniciem; habentes nimirum formam sacramenti, virtutem autem eius abnegantes. Et ideo eos ecclesia non rebaptizat, quia² in nomine Trinitatis baptizati sunt. Ipsa est³ profecto forma sacramenti. Ideo dum reversi fuerint, accipient virtutem Spiritus sancti, quam hi qui foris ecclesiam baptizantur, nondum habent.

(l. II, quest. 65 in dialogo)] Ctp 3.1.5; IP 1.28 to eius abnegantes (De cons., dist. 4, c. Baptismus.)

Augustinus contra Cresconium grammaticum, lib. II⁴

Hoc est verum, hoc sanum, hoc catholicum, quod Christus mundet accipientum⁵ conscientias, sive per bonos ministros baptismi sui⁶, sive per malos. Item.⁷ Si queris quomodo baptizent quos dampnavit ecclesia et⁸ respondeo⁹ sic eos baptizare quomodo baptizant, quos dampnavit Deus, antequam de illis quicquam iudicaret ecclesia¹⁰.

¹ et PVBD, *om.* CM

² reb. quia] *corr. fr.* bapt. C

³ est CPM; *om.* D

⁴ II CPHDLA; XI M

⁵ -tum CPB; -tium DM

⁶ mon. bapt. sui gratiam *after* malos D, *not* CPBM

⁷ cap. 2. *add.* M, *om.* CPDL

⁸ et RPVBM, *erasure in* C, *om.* D, *canc.* R²M^e

⁹ -deo CPBM; -debo D

¹⁰ quicq. iud. eccl. CPBM; eccl. iud. quicq. D

Lib. III¹

Si inter bonos ministros, cum sit alius alio melior, non est melior baptismus, qui per meliorem datur, nullo modo est malus, qui etiam per malum datur, quando idem

¹ cap. 6. *add.* M, *om.* CPDL

baptismus datur; et ideo per ministros dispares Dei munus equale est, quia non illorum², sed eius est.

IP 1.30 (De cons., dist. 4, c. Si inter.)

² *corr. to error ipsorum M^c*

161*

Pelagius¹ papa Gaudentio² episcopo

De hereticis, ex quibus per Paulinum filium tuum virum clarissimum nos consulendos esse duxisti, ut si quidam ex eis³ reverti volunt ad catholicam fidem, utrum baptizandi sint⁴, an tantummodo reconciliandi, hec tuam volumus observantiam⁵ custodire, quam⁶ circa Sirmie⁷ et Simgiduno⁸ aliaque vicina loca (ubi⁹ istius heresis homines multi sunt) novimus custodiri¹⁰, ut quia in nomine solummodo Christi, una etiam mersione se asserunt baptizari. ¹¹Evangelicum vero preceptum (ipso Deo Domino et ¹²Salvatore nostro Iesu Christo tradente) nos admonet in nomine Trinitatis, trina etiam mersione sanctum¹³ baptisma unicuique tribuere, dicente Domino nostro¹⁴ discipulis suis, Ite, baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Si revera hi de prefatis hereticis, qui in locis dilectioni tue¹⁵ vicinis commorari dicuntur, solummodo se in nomine Domini baptizatos fuisse forsitan confitentur, sine cuiusdam¹⁶ dubitationis ambiguo eos ad catholicam fidem venientes, sancte Trinitatis nomine baptizabis. Sin vero apud dilectionem tuam eorum qui converti volunt, manifesta confessione claruerit, quod in Trinitatis fuerint nomine¹⁷ baptizati, sola reconciliationis¹⁸ gratia impensa, catholice reconciliare fidei¹⁹ maturabis, ut tali dispositione servata nihil aliter quam quod evangelica iubet auctoritas, temeritatis cuiusdam spiritu videatur effectum.

CB Pel. 8b] IP 1.62, 90 for part

¹ Pelagius CPBM; Gregorius D

² Gaud- CPBDFr; Gand- M

³ eis CPBD; iis M

⁴ *corr. fr.* sunt D

⁵ obs. CPBD; fraternitatem M

⁶ quam CPBD; que M

⁷ Sirmie CPBM; Sirminte D

⁸ -uno CPBD; -une M

⁹ ubi CRM; *om.* PVBD

¹⁰ -iri CPBM; -ire D

¹¹ FH *begin cap. here*

¹² Dom. et CPBM; et Dom. D

¹³ sanctum CPBD *om.* M

¹⁴ nostro CPBM; *om.* D

¹⁵ destinatis *add.* M, *om.* CPBD

¹⁶ -dam CPBM; -quam D

¹⁷ fu. nom. CPB; nom. fu. M

¹⁸ recon- CPBD con- M

¹⁹ rec. fid. CPBM; fid. rec. D

162*

Augustinus de unico¹ baptismo, lib. VIII

Solet etiam queri utrum approbandum sit baptisma, quod ab eo qui non accepit, accipitur, si forte hoc curiositate aliqua didicit quomodo dandum² sit, et utrum nihil intersit, quo animo accipiat ille, cui datur cum simulatione, an sine simulatione. Si cum simulatione, utrum fallens, sicut in ecclesia, vel in ea que putatur ecclesia, an iocans sicut in mimo. Et quid sit sceleratius in ecclesia fallaciter accipere, an in heresi vel schismate sine fallacia, id est animo non simulato. Et utrum in heresi fallaciter, an in mimo cum fide, si quisquam inter agendum repentina pietate moveatur. Quanquam talem, si etiam illi conferamus, qui in ipsa catholica fallaciter accipit, mirum si dubitatur quis cui preferendus sit. Quid enim prosit animus veraciter dantis fallaciter accipienti, non video. Sed arbitremur aliquem etiam fallaciter dantem, cum et tradens et accipiens, fallaciter agant in ipsa unitate catholica, utrum hoc magis baptisma sit acceptandum, an illud quod in mimo datur, si quis existat fideliter, subito commotus accipiens, an quantum ad ipsos quidem homines attinet plurimum distat inter credentem in mimo et in ecclesia irradientem, ad ipsius autem sacramenti integritatem nihil intersit. Si enim nihil interest ad integritatem sacramenti in ipsa catholica, utrum id aliqui fallaciter an veraciter agant, cum tamen hoc idem utrique agant, cur extra intersit non video, quando ille qui accipit, non simulatione palliatus, sed religione mutatus est. An plus valent ad confirmandum sacramentum veraces inter quos agitur, quam ad frustrandum illi fallaces a quibus agitur, et in quibus agitur. Et tamen si postea probatur, nemo repetit, sed aut excommunicando punitur illa simulatio, aut penitendo sanatur. Sed nobis tutum est in ea non progredi aliqua temeritate sententie, que nullo in catholico regionali concilio cepta, nullo plenario terminata sunt. Id autem fiducia secure³ vocis⁴ asserere, quod in gubernatione Domini nostri Iesu Christi universalis ecclesie consensione roboratum est. Verumtamen si quis me forte in illo concilio constitutum, ubi talium rerum questio versaretur, non procedentibus talibus, quorum sententias sequi mallet, urgeret ut dicerem, quid ipse sentirem, si eo modo affectus essem, quo eram, cum ea dictarem, nequaquam dubitarem habere baptismum eos qui ubicumque et a quibuscumque illud verbis evangelicis consecratum sine sua simulatione et cum aliqua fide accepissent; quanquam eis ad salutem spiritualem non prodesset, si caritate caruissent, qua catholice insererentur ecclesie. Si enim, inquit, habeam fidem, ut montes transferam, caritatem autem non habeam, nihil sum. Sicut iam preteritis maiorum statutis, non dubito etiam illos habere baptismum, qui, quamvis id fallaciter accipiant in ecclesia, tamen id accipiunt vel ubi esse putatur ecclesia ab eis in quorum societate id accipitur, de quibus dictum est, Ex nobis exierunt. Ubi autem neque societas ulla esset ita credentium, neque ille qui ibi acciperet, ita crederet, sed totum ludicre et mimice et ioculariter ageretur, utrum approbandus esset baptismus qui sic daretur, divinum iudicium per alicuius revelationis oraculum concordi oratione gemitibus implorandum esse censerem. Ita sane ut post me dicturos sententias, si quid iam exploratum et cognitum afferrent, humiliter expectarem⁵.

¹ unico PVBD; *om.* CRHM

² [quemadmodum] *add.* M

³ [sit cura] *add.* M

⁴ *sec.* vocis CPM; *vocis sec.* D

⁵ expectarem CRM; expectare A; explorarem PBD

(*Aug. de baptismo contra Donatistas lib. 7 cap. 53*); *CB Varia 1C 7] Ctp 3.1.6*, Solet etiam - in mimo. Verumtamen si quis - end; (*De cons., dist. 4, c. Solet etiam queri.*)

Lib. I¹.

Ostenditur illos impie facere, qui rebaptizare conantur orbis unitatem, et nos recte facere, qui Dei sacramenta improbare nec in ipso schismate audemus. In quo enim nobis consentiunt², in eo etiam nobiscum sunt. In eo autem a nobis recesserunt, in quo a nobis dissentiunt. Item³. ⁴Sacramentum baptismi est, quod habet qui baptizatur; et sacramentum dandi baptismi est, quod habet qui ordinatur. Sicut enim baptizatus si ab unitate recesserit, sacramentum baptismi non amittit; sic etiam ordinatus, si ab unitate recesserit, sacramentum dandi baptismi⁵ non amittit. Nulli etiam sacramento iniuria facienda est, si discedit a malis, utrumque discedit, si permanet in malis, utrumque permanet. Si ergo acceptatur baptismus, quem non potuit amittere qui ab unitate discesserat; sic acceptandus est⁶ baptismus, quem dedit ille qui sacramentum dandi, cum discederet, non amiserat.⁷ Item⁸. Si ad baptismum fictus accessit, dimissa sunt ei peccata, an non sunt⁹ dimissa? Eligant quod volunt, utrumlibet elegerint, sufficiet nobis. Si dimissa dixerint, quomodo ergo Spiritus sanctus discipline effugiet¹⁰ fictum, si in isto ficto remissionem operatus est peccatorum? Si dixerint non esse dimissa, quero, si postea fictionem suam corde concusso et vero dolore fateretur, denuo baptizandus iudicaretur. Quod si dementissimum est dicere, fateantur vero baptismi Christi baptizari posse hominem, et tamen cor eius in malitia vel sacrilegio perseverans peccatorum abolitionem¹¹ non sinere fieri, atque ita intelligant in communionibus ab ecclesia separatis posse homines¹² baptizari, ubi Christi baptismus eadem sacramenti celebratione datur et sumitur, qui tamen tunc prosit ad remissionem peccatorum, cum quisque reconciliatus unitati sacrilegio dissensionis exiit, quo eius peccata tenebantur, et dimitti non sinebantur.

(*Aug. de baptismo contra Donatistas lib. 7 cap. 53*) *CB Varia 1C 1b-c] Ctp 3.1.7; IP 1.87 from Sacramenti baptismi to discederet non amiserat; (De cons. dist. 4, c. Ostenditur.)*

¹ Lib. I CPHA; Lib. I, cap. 1 M; B *obsc.*

² consent. PVBD; cum sent. CR

³ ibidem *add.* M

⁴ FH *begin cap. 162b here*

⁵ dandi bap. CPM; bap. dandi D

⁶ est CPM; *om.* D

⁷ FH *end cap here*

⁸ cap. 12 eiusd. libri *add.* M

⁹ sunt CPBD *om.* M

¹⁰ -iet CPBD; -it *Fr*

¹¹ abol. CPB; ablutionem D; absolutionem M

¹² -ines CPBD; -inem M

163**Item*¹

Non² impeditur baptismi gratia, quominus omnia peccata dimittat, etiam si odium fraternum in eius cui dimittuntur, animo perseverat. Solvitur enim hesternus dies, et quicquid superest, solvitur etiam ipsa hora momentumque ante baptismum et in baptismo. Deinceps autem continuo reus esse incipit, non solum consequentium, sed etiam preteritorum dierum, horarum, momentorum, redeuntibus omnibus que dimissa sunt. Item³. Illa que schismatici vel heretici non aliter habent, non aliter agunt, quam vera ecclesia, cum ad nos veniunt non emendamus, sed potius approbamus. In quibus enim non dissentiant a nobis, in eis non disiunguntur a nobis. Sed tamen quia nihil eis prosunt, quandiu schismatici vel heretici sunt; propter alia, in quibus a veritate dissentiant, et propter ipsum separationis immanissimum scelus, sive permanserint in eis peccata, sive continuo dimissa redierint, ut ad salutem pacis atque caritatis veniant adhortamur.
CB Varia 1C 1j] (De cons., dist. 4, c. Quomodo exaudit Deus, et P. Lom. l. IV, d. 4, c. Qui vero.)

¹ Item with no break CPBA, with break D; Item ibidem M

² Non CPBDAM; Nam Fr

³ cap. 13 eiusdem libri add. M. FH begin cap. here

163B (F)

*Beda super actus apostolorum [Quare Spiritus sanctus is specie culumbe venerit]*¹

Ideo Spritus sanctus in columba descendit ut eos qui se accipere vellent simplices esse doceret. Nam qui fel amaritudinis in corde reservat, quamlibet baptizatus videatur, non est iniquitatis sue vinculis absolutus, sed quasi ad punctum hora baptizandi purgatus mox acriori demone septemplexiter oppressus. Frustra igitur gratiam Spiritus habere temptat qui se mente corvina non curavit exuere.

¹ rubr.. in mg. F²

164**Lib. III*¹

Baptismus vero Christi² verbis evangelicis consecratus, et per adulteros, et in adulteris sanctus est, quamvis illi sint impudici et immundi, quia et ipsa eius sanctitas pollui non potest, et sacramento suo divina virtus assistit, sive ad salutem bene utentium, sive ad perniciem male utentium.³ Item. Catholica vero propterea non debet iterare⁴ baptismum, qui apud hereticos datus est, ne iudicare videatur ipsorum⁵ esse quod Christi est, aut eos non habere, quod intus cum acciperent amittere utique foras exeundo non possent. Item, Non autem sicut heresis hereticorum est, sicut error ipsorum est, sicut sacrilegium dissensionis ipsorum est, sic etiam baptismus qui Christi est, debet dici ipsorum. Item. Nos hereticorum esse baptismum dicimus verbis Evangelicis consecratum,

¹ cap. 10 add. M, om. CPBD

² est add. PVBD, om. CRHM

³ FH end cap. here

⁴ propt. non debet it. CPM; ecclesia ideo it. non debet D

⁵ ipsorum CPM; om. D

commoti factis eorum etiam que Dei sunt eis tribuere volumus quasi ea contaminare potuerint⁶, aut propterea sua facere que Dei sunt, quia ipsi Dei esse noluerunt.

(Aug. lib. III, contra epistolam Parmeniani cap. 11, cap. 19 eiusdem libri August.) CB Varia 1C 3 pt] IP 1.32 Non autem sicut - dici ipsorum, 1.86 Catholici vero - non possent ; (De consecr., dist. 4, c. Non est aqua. (1 q. 1, c. Quod quidam) (De cons. dist., 4, c. Non autem)

⁶ -erint CRM; -erunt PVBD

165*

Lib. IV¹

Sicut urgeri videor cum mihi dicitur, Ergo hereticus dimittit peccata? sic et ego urgeo cum dico, Ergo qui celestia mandata non servat, avarus, raptor, fenerator, invidus, verbis seculo non factis renuntians, dimittit peccata? Si per vim sacramenti Dei, sicut ille, ita et ille. Si per meritum suum, nec ille, nec ille². Illud enim sacramentum et in malis hominibus Christi esse cognoscitur. Item³. Si in heresi baptizatus in nomine sancte Trinitatis, non fit tamen templum Dei, si ab heresi non recesserit, quomodo neque in avaritia, in eodem nomine baptizatus sit templum Dei, si ab avaritia non recedat, que est idolorum servitus.⁴ Item⁵. Sed si possunt ut dixi amborum peccata, equaliter appendantur, ignorantis blasphemia et scientis idololatria, et eadem sententia iudicentur, ille qui Christum querendo in verisimilem sermonem falsitatis incurrit; et ille qui sciens Christo resistit per Apostolum. Quoniam, omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hereditatem in regno Christi et Dei. Cur in illo baptismus et evangelica verba improbantur, in isto autem approbantur, cum ab illius columbe membris uterque inveniatur alienus? Item⁶. Perfidus autem et blasphemus, si in perfidia et blasphemia permanserit, nec extra ecclesiam, nec intra ecclesiam remissionem accipit peccatorum. Aut si propter vim sacramenti ad punctum temporis accipit, et foris et intus eadem vis operatur, sicut vis nominis Christi expulsionem demoniorum etiam foris operabatur. Item⁷. Satis ostendimus ad baptismum, qui verbis evangelicis consecratur, non pertinere⁸ cuiusquam vel⁹ dantis vel accipientis errorem, sive de Patre, sive de Filio, sive de Spiritu sancto aliter sentiat¹⁰, quam doctrina celestis insinuat. Item¹¹. Constituamus ergo duos aliquos isto modo, Unum eorum verbi gratia id sentire de Christo quod Photinus opinatus¹² est, et in eius heresi baptizari extra ecclesie catholice communionem; alium vero hoc idem sentire, sed in catholica baptizari, existimantem ipsam esse catholicam fidem. Istum nondum hereticum dico, nisi manifesta¹³ sibi

¹ De baptismo cap. iiii add. M, om. CPBDH

² Si per meritum – nec ille in mg V²

³ (eod. cap.) add. M². FH begin cap. here

⁴ FH end cap here

⁵ (capite 5 eiusdem lib.) add. M²

⁶ (c. 11. eiusd.) add. M²

⁷ (c. 15) add. M²

⁸ ad add. D, om. CPVM

⁹ ss. D

¹⁰ -iat CRM; -it PVBD

¹¹ c. 16 add. M²

¹² opinatus CRM; operatus PVBD

¹³ manifesta CPB; manifeste D; manifestata M

doctrina¹⁴ catholice fidei resistere maluerit et illud quod tenebat elegerit. Quod antequam fiat, manifestum est¹⁵ illum qui foris baptizatus est¹⁶ esse peiorem. Itaque in hoc sola falsa opinio, in illo autem etiam ipsa divisio corrigenda est, sed in neutro ipsorum sacramenti veritas repetenda.

(cap. 4) *CB Varia IC 4 (extracts)] IP 1.34 from Satis ostendimus - to celestis insinuat (De cons., dis. 4 c., Nullus autem) (De cons., dist. 4, c. Satis ostendimus)*

¹⁴ doctrina CPM; *om.* D

¹⁵ est CRM; et PVBD

¹⁶ baptizatus est C²RM; bapt. C; est PVBD

166*

Item

Potest nobis et hereticis baptisma esse commune, cum quibus potest et Evangelium esse commune, quamvis a fide nostra error distet illorum, sive aliud de Patre, vel de Filio, vel de Spiritu sancto sentiant quam veritas habet, sive ab unitate precisi non colligant cum Christo, sed spargant.

(c. 17.) *CB Varia IC 4 end]*

167*

Lib. V

Cum¹ tantum valet baptismus per hominem contemptibilem, quantum per apostolum datus, ita nec illius, nec illius, sed Christi, esse cognoscitur.² Item³. Invenimus dictum ab apostolis⁴, et gloriam meam, quamvis utique in Domino, et ministerium meum, et prudentiam meam, et evangelium meum, quamvis utique a Domino impertitum⁵ atque donatum, Baptismum autem⁶ meum, nemo eorum dixit omnino. Neque enim omnium equalis est gloria, nec ministrant omnes equaliter, nec equali prudentia sunt omnes prediti, et in evangelizando alius alio melius operatur. Et ideo⁷ dici potest alius alio doctior, et ipsa doctrina salutari⁸, alius autem⁹ alio maius minusve baptizatus dici non potest, sive ab inferiore, sive a maiore baptizetur¹⁰. Item, Si ius baptizandi non habuit qui baptizat, tamen Christi est quod dedit, et ille Christi est qui accepit. Multa enim contra ius dantur, nec tamen ideo vel nulla, vel non data dicuntur.¹¹ Item¹², Cum ergo et intus sint mortui, neque latentes, nam non de illis tanta diceret Ciprianus, qui vel non pertineant ad illam vivam columbam, vel nondum pertineant, et foris sint mortui, qui manifestius ad

¹ Dum R

² FH *omit all from here to maiore baptizetur. Item below*

³ (cap. 14, lib. V contra Donatistas.) *add.* M²

⁴ -olis CPBDM; -olo Fr

⁵ *corr. fr.* imperitum C

⁶ autem CPM; *om.* D

⁷ ideo RPBDM; ido C

⁸ salutari PVB; spirituali CR; spirituali [salutari] M

⁹ autem CRPM; vero D

¹⁰ (Aug. lib. V, De baptismo contra Donatistas, c. 15) *add.* M²

¹¹ FH *end cap. here*

¹² (cap. 18 eiusdem) *add.* M²

eam vel non pertineant, vel nondum pertineant, verumque sit non posse ab eo vivificari alterum qui ipse non vivit; manifestum est eos qui intus a talibus baptizantur, si vera conversione cordis accedunt, ab eo vivificari, cuius est baptismus. Item¹³. Illud autem quale est, ut ideo putetur hereticus non habere baptismum, quia non habet ecclesiam? Et utique cum baptizatur, etiam de sancta ecclesia interrogatur. Quasi vero ille qui intus non factis, sed verbis seculo renuntiat, non hoc in baptismo interrogetur. Sicut¹⁴ ergo huius falsa responsio non efficit ut baptismus non sit quem percipit¹⁵, et sicut ille si¹⁶ postea quod fallaciter responderat, veraciter impleat, non ei baptismus repetitur, sed vita corrigitur; sic et ille si postea veniat ad ecclesiam, de qua interrogatus falsum responderat, quia eam se habere, dum non haberet, putabat, ipsa, quam non habebat, ei datur, non quod acceperat, iteratur. Cur autem ad verba que procedunt ex ore homicide possit Deus tamen oleum sanctificare, et in altari quod heretici posuerunt non possit, nescio.

(Aug. de baptismo li. 5 ca. 13) CB Varia 1C 5 (with omissions)] IP 1.33 to sive a maiore baptizetur (De cons., dist. 4, c. Cum tantum.)

¹³ (Cap. 20 eiusdem.) add. M²

¹⁴ corr. fr. Si P

¹⁵ sic et illius de ecclesia sancta falsa responsio non efficit ut baptismus non sit quem percipit add. V; baptismus non sit quem percipit ...us de ecclesia sancta falsa responsio non efficit in mg. P

¹⁶ si CP²VM; om. PB

168*

Lib. VI¹

In homine iusto et in homine iniusto semper sanctum est baptisma, quod neque alicuius equitate augetur, neque alicuius iniquitate minuitur.

CB Varia 1C 6a]

¹ cap. 5 add. M, om. CPBD

169*

Zacharias Bonifacio episcopo¹

In sinodo Anglorum decretum et iudicium firmissime preceptum et diligenter demonstratum esse dinoscitur², ut quicumque sine invocatione Trinitatis³ fuisset, quod sacramentum regenerationis non haberet; quod omnino verum est, quia si mersus in fonte baptismatis quis fuerit sine invocatione Trinitatis, perfectus⁴ non est, nisi in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti fuerit baptizatus. Presbyteri⁵ scripsisti qui tauros et⁶ hircos diis paganorum immolabant, manducantes sacrificia mortuorum, habentes et pollutum ministerium, ipsique adulteri esse inventi sunt postea, et defuncti⁷. Modo vero

¹ Lib. VI add. D, om. CPM

² din- CPM; cogn- D

³ mersus add. P²VM; om. CPBD

⁴ Christianus add. M, om. CPBD

⁵ Presb. CPBD; De presbyteris M

⁶ et CPD; vel M

⁷ sunt add. D, om. CPM

incognitum est, utrum baptizantes⁸ Trinitatem dixissent, an non. Et timent illi qui vivi sunt quod in tali misterio non sint baptizati⁹, quibus respondens, iussisti omnes baptizare. Hoc quoque observari in supradicta synodo¹⁰ ob se¹¹ sacerdotes voluerunt, ut qui vel unam de Trinitate personam in baptismo non nominaret, illud baptismum¹² esse verum¹³ non posset, quod pro certo verum est, quia qui unum ex sancta Trinitate confessus non fuerit nomen, perfectus Christianus esse¹⁴ non potest. Qui enim confitetur Patrem et Filium, si¹⁵ confessus non fuerit et Spiritum sanctum¹⁶, nec Patrem habet nec Filium. Et qui confessus fuerit Patrem et Spiritum sanctum, et Filium non fuerit confessus¹⁷, nec Patrem habet nec Spiritum sanctum, sed vacuus est¹⁸ a divina gratia. ¹⁹Interea scripsit reverenda fraternitas tua reperisse te quemdam presbiterum genere Scotum, nomine Sampson, errantem a via veritatis, dicentem et affirmantem, quod sine mistica invocatione, aut lavacro regenerationis posset fieri catholicus Christianus per episcopalis manus impositionem. Hic autem qui hoc dicit, vacuus est Spiritu sancto, et alienus gratia Christi atque a consortio sacerdotali abiiciendus. Quis enim nisi baptizetur iuxta preceptum Domini, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, et sic per manus impositionem consecratur, potest esse catholicus? Hunc nequissimum virum talia predicantem ab ecclesia Dei sancta condempnatum expelle; in illos autem qui ab hereticis baptizati sunt, hoc sine dubio iuxta predecessoris nostri beate memorie Gregorii pape, et sacrorum canonum, traditum tibi mandatum implere non omittas, ne in eternum pereant, sed potius evangelica consecratione salventur.

CB Bon. 6a-c] IP 1.63 to vacuus est a divina gratia (De cons. dist. 4, c. In synodo.)

⁸ sanctam *add.* D, *om.* CPM

⁹ mist. non sint bapt. CPB; mist. bapt. non sint D; minist. non sunt M

¹⁰ obs. in sup. sin. CPM; in sup. sin. obs. D

¹¹ ob se CPB; *om.* DM

¹² -um CPBDM; -a *Fr*

¹³ esse verum CPBD; verum esse M

¹⁴ Chr. esse CPM; esse Chr. D

¹⁵ si CPM; sed D

¹⁶ nisi etiam confessus fuerit Filium *add.* D

¹⁷ et Filium - conf. *om.* D, *in* CPBM

¹⁸ est CPM; *om.* D

¹⁹ FH *begin cap. here*

170*

Augustinus, De baptismo unico, lib. I

Si quem forte extrema coegerit necessitas, ubi catholicum, per quem accipiat, non invenerit, et in animo pace catholica constituta per aliquem extra unitatem catholicam positum acceperit, quod erat in ipsa catholica unitate percepturus, si statim etiam de hac vita migraverit, non eum nisi catholicum deputamus. Si autem fuerit a corporali morte liberatus, cum se catholice congregationi etiam corporali presentia reddiderit, unde nunquam corde discesserat, non solum non improbamus quod fecit, sed etiam securissime verissimeque laudamus; quia presentem Deum cordi suo unitate ibi servabat, et sine sancti baptismi sacramento (quod ubicumque invenit, non hominum, sed Dei esse cognovit), noluit ex hac vita migrare. Si quis autem, cum possit in ipsa catholica accipere, aliqua mentis perversitate eligit in schismate baptizari, etiamsi postea venerit ad

catholicam, quia certus est ibi prodesse sacramentum, quod alibi accipi potest, prodesse non potest, procul dubio perversus et iniquus est, et tanto perniciosior, quanto scientius¹.
(*De Bap. contra Donat. lib. I c. 2*) *CB Varia IC 8b*] *Ctp 3.1.8* (24, q. 1, c. *Si quem forte.*)

¹ -ius CPBDHA; -ior M

171*

Epistola Augustini¹ ad Bonifacium

Non illud te moveat, quod quidam non ea fide ad baptismum percipiendum parvulos ferunt, ut gratia spirituali ad vitam regenerentur eternam, sed eos putant hoc remedio temporalem² retinere vel recipere³ sanitatem. Non enim propterea illi non regenerantur, quia non ab istis hac intentione offeruntur.

(*Epi Au. 23*)] *Ctp 3.1.9*; *IP 1.95* (*De cons., dist. 4, c. Non illud.*)

¹ Ep. Aug. CPM; Aug. in ep. D

² continere vel *add. D, om. CPM*

³ rec- CPM; perc- D

172*

Epistola Augustini ad Maximianum¹

Rebaptizare hereticum hominem qui hec sanctitatis signa perceperit² que Christiana tradidit disciplina³, omnino peccatum est. Rebaptizare autem catholicum, immanissimum scelus est.

(*Epist. 203*)] *IP 1.84* (*De cons., dist. 4, c. Rebaptizare.*)

¹ -ianum CPBDL; -inum M

² -perit CPM; -pit D

³ Chr. trad. disc. CPM; disc. trad. Chr. D

173*

Beda, in libro I¹, homilia 37²

Sive hereticus, sive schismaticus, sive facinorosus quisque in confessione sancte Trinitatis baptizet, non valet ille qui baptizatus est a bonis catholicis rebaptizari, ne confessio vel invocatio tanti nominis videatur annullari.

(*in caput III Iohannis*) *IP 1.85* (*De cons., dis. 4, c. Sive hereticus.*)

¹ I BDL; L CRPV; Homiliarum M

² 37 CPBDLA; 36 M

174*

Haimo, super primam Epistolam ad Corinthios¹

In tantum retinuit sibi Christus potestatem baptizandi, ut sicut dimittuntur ei peccata omnia, qui a sancto et innocente viro tingitur in aqua, ita illi qui a peccatore et

¹ Car- A

scelerato, tantum ut in nomine sancte Trinitatis illud fiat. Meritum enim vite baptizantis sive agentis nec prodest, nec obest in hac parte illi qui baptizatur.

175*

Capitulorum libri V, capitulo 6

Si quis baptizatus fuerit a presbitero non baptizato, et sancta Trinitas in ipso baptismo invocata fuit, baptizatus est, sicut Sergius papa dixit, impositione vero manus indiget.

BenL 1.6(E)]

176*

Augustinus, super primam Epistolam ad Corinthios

Scimus Spiritum sanctum sine manus impositione datum a Deo, et non baptizatum consecutum remissionem peccatorum. Numquid non Cornelius invisibiliter baptizatus est, quando donum baptismatis consecutus est.

¹177*

Augustinus, De unico baptismo, liber IV

Baptismi vicem aliquando implere passionem, de latrone illo, cui non baptizato dictum est, Hodie mecum eris in paradiso, beatus Ciprianus non leve documentum assumit. Quod etiam atque etiam considerans invenio non tantum passionem pro nomine Christi id quod ex baptismo erat² posse supplere, sed etiam fidem, conversionemque³ cordis, si forte ad celebrandum misterium baptismi in angustiis temporum, succurri non potest. Neque enim latro ille pro nomine Christi crucifixus est, sed pro meritis facinorum suorum, nec quia credidit passus est, sed dum patitur credit. Quantum itaque valeat etiam⁴ sine visibili baptismi sacramento⁵ quod ait Apostolus, Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, in illo latrone declaratum est. Sed tunc impletur visibiliter⁶, cum misterium baptismi non contemptus religionis, sed articulus necessitatis excludit.⁷ Et sicut in illo latrone quod de baptismi sacramento defuerat complevit Omnipotentis benignitas, quia non superbia vel contemptu⁸ sed necessitate defuerat; sic infantibus qui baptizati moriuntur eadem gratia Omnipotentis explere credenda est, quod non ex impia voluntate, sed ex etatis indigentia, nec corde credere ad iustitiam possunt, nec ore confiteri ad salutem. Ideo cum pro eis oratur, ut impleatur erga eos celebratio sacramenti, valet utique ad eorum celebrationem, quia ipsi respondere non possunt.

¹ A precedes this with, Am' de consolatio... Valentiniani. Audio vos dolere quod non acceperit - et ille sint mecum. (cf Coll. Ces. 12.81), followed by, Aug' de Civitate Dei lib. xiii. Quicumque non percepto regenerationis lavacro - fonte baptismatis. (cf IP 1.106, Coll. Caes. 12.82)

² erat CPBDH; deerat M

³ conversionemque CRP²VB²HM; conversationemque PBD

⁴ it. val. et. CPM; et. valet D

⁵ bapt. sac. CPM; sac. bapt. D

⁶ vis- CPBDH; invis- M

⁷ (Cap. 23 eiusdem lib.) add. M²

⁸ contemptu CBVDM; conteptu P

Alienum quippe opus est, cum credit per alterum, sicut alienum opus fuit, cum peccavit in altero.

(Aug. de baptismo contra Donat. li. 4 ca. 22) CB Varia 1C 87] Ctp 3.1.10a; IP 1.109a has to confiteri ad salutem (De consec., dist. 4, c. Baptismi.)

¹178*

Item Augustinus²

Si autem in latrone³ per necessitatem corporaliter baptismus defuit, perfecta salus est, quia per pietatem spiritualiter adfuit, sic et cum ipse presto est, si per necessitatem desit, quod latroni adfuit, perficitur salus, quod traditum tenet universitas ecclesie, cum parvuli infantes baptizantur, qui certe nondum possunt credere ad iustitiam et ore confiteri ad salutem, quod latro potuit, quin etiam flendo, et vagiendo cum in eis misterium celebratur, ipsis mysticis vocibus obstrepunt, et nullus Christianorum dixerit eos inaniter baptizari.⁴ Item. ⁵Quibus omnibus rebus ostenditur aliud esse sacramentum baptismi, aliud conversionem cordis, sed salutem hominis ex utroque compleri; nec si unum horum defuerit, ideo putare debemus consequens esse ut et alterum desit, quia et illud sine isto potest esse ut in infante, et illud sine illo potuit esse, ut in latrone, complente Deo, sive in illo, sive in isto, quod non voluntate defuisset. Cum vero ex voluntate alterum horum defuerit, reatu hominem involvi, et baptismus quidem potest inesse, ubi conversio cordis defuerit. Conversio autem cordis potest quidem inesse⁶, non percepto baptismo, sed contempto baptismo non potest. Neque ullo modo dicenda est conversio cordis ad Deum, cum Dei sacramentum contempnitur.

(eodem c. 23) CB Varia 1C 4 end] Ctp 3.1.10b; IP 1.109b from baptismus quidem potest

¹ A precedes this with, Aug' Questiones in Levitico cap. lxxxvi. Animadvertendum est - sine visibilibus sacramentis (from CB Varia 1C 88, cf. Coll. Caes. 12.84)

² Aug. CPBHM; om. DA

³ [quia] add. M^c

⁴ FH end cap. here

⁵ Vall. begins cap. here

⁶ quid. in. CPM; in. quid. D

179*

Gregorius Landulfo¹ principi Salernitano

Licet ex devotionis studio non dubitamus procedere, quod nobilitas tua Iudeos ad Christianum cultum disponit adducere, tamen quia id inordinato videris studio agere, necessarium duximus admonendo tibi litteras nostras dirigere. Dominus enim noster Iesus Christus nullum legitur ad sui servitium violenter coegisse, sed humili exhortatione reservata unicuique proprii arbitrii libertate, quoscumque ad vitam predestinavit eternam non vindicando, sed proprium sanguinem fundendo ab errore revocasse. Item. Beatus Gregorius ne eadem gens ad fidem violentia traheretur, in quadam sua epistola contradicit.

¹ -ulfo RPBDM; -unfo C

180*

Virgilio et Theodoro episcopo¹ Massilie

Plurimi Iudaice religionis viri in hac provincia commeantes², ac subinde ad Massilie partes pro diversis negotiis ambulantes, ad vestram produxere notitiam multos consistentium in illis partibus Iudeorum, vi magis quam predicatione ad fontem baptismatis perductos. Nam intentionem quidem huiuscemodi, et laude dignam censeo, et de Domini nostri dilectione descendere profiteor. Sed in hac eadem intentione [hanc eamd. intent.] nisi competens scripture sacre comitetur effectus, timeo ne aut mercedis opus exinde non proveniat, aut iuxta aliquid animorum quedam dispendia (quod absit!) consequantur. Dum enim quispiam ad baptismatis fontem non predicationis suavitate, sed necessitate pervenerit, ad pristinam superstitionem remeans, inde deterius moritur, unde renatus esse videbatur.

(*lib. I registri epistolarum, cap. 45*).

¹ [episcopis] *add. Fr*

² commeantes CPBD; commorantes M

181*

Nicolaus papa¹ ad consulta Bulgarorum, cap. 41

De his qui Christianitatis bonum suscipere renunt, et idolis immolant, vel genua curvant, nihil aliud possumus scribere vobis, nisi ut ad fidem rectam monitis, et hortationibus, et ratione, eos potius quam vi quod vane sapiunt convincatis.

¹ papa CPM; *om. D*

182*

Item

Nulla cum his, qui non credunt, idolaque adorant, miscenda communie est. Porro illis ut credant, violentia nulla inferenda est; nam omne quod ex voto non est, bonum esse non potest¹. Capitulo cii². Non esse inferendam pagano violentiam ut Christianus fiat supra³ docuimus.

¹ *F ends cap. here*

² cii CPBA; secundo M; Idem Vall.

³ *corr. fr. super M^e*

183*

In vita beati Gregorii, lib. IV, cap. 42¹

Quemadmodum Iudeos baptizari violenter Gregorius denegabat, ita Christianos eis quoquo modo subiici nullatenus permittebat.

¹ 42 CPM; 45 D

184**Augustinus contra Iulianum*

Si ad matris corpus id quod in ea concipitur pertineret, ita ut eius pars deputaretur, non baptizaretur infans cuius mater baptizata est, aliquo mortis urgente periculo, cum eum gestaret in utero. Nunc vero cum etiam ipse baptizetur¹, non utique bis baptizatus habebitur². Non utique ad maternum corpus cum inesset³ in utero, pertinebat.⁴ Item.⁵ Si quicquid est in homine quando baptizatur et sanctificatur baptizari et sanctificari⁶ putandum est dicturus es et ipsa in illo baptizari et sanctificari que in⁷ intestinis et⁸ vesica per digestionem corporis digeruntur. Dicturus es baptizari et sanctificari hominem in matris utero constitutum, si ad hoc sacramentum accipiendum necessitas cogat gravidam, et ideo baptizari iam qui nascitur non debere. Postremo dicturus es⁹ baptizari et sanctificari febres, quando baptizantur egroti.

(lib. VI, cap. 5) CB Varia 1C 108-9] Ctp 3.1.11 has from Si quicquid est only; IP 1.111 (De cons., dist. 4, c. Si ad matris.)

¹ -zetur CPBDH; -zaretur M

² non utique bis - hab. CPM; om. D

³ inesset CPBH; esset DM

⁴ FH end cap. here

⁵ (Eiusdem lib. cap. 6.) add. M²

⁶ et sanct. ss P

⁷ in PVBM; om. CD

⁸ in add. D, om. CPM

⁹ dict. es CP²VDM; dicitur B

185**Isidorus, Sententiarum lib. I, cap. 18*

Qui in maternis uteris sunt, ideo cum matre baptizari non possunt, quia qui natus adhuc secundum Adam non est, secundum Christum non potest¹; neque enim dici regeneratio in eum² potest, quem generatio non precessit. Qui scelerate vivunt in ecclesia³ communicare non desinunt, putantes se tali communione mundari, discant nihil ad emundationem proficere sibi.

(Isid. lib. I de summo bono ca. 25)] IP 1.112 (De cons., dist. 4, c. Qui in maternis.)

¹ non potest CPBD; renasci potest H; non pot. renasci M

² reg. in eum CPM; in eo reg. D

³ et add. M, om. CPBDH

186**Gregorius respondens¹ Augustino*

Mulier pregnans cur non debeat baptizari ignoro, cum ante omnipotentis Dei oculos non sit culpa aliqua fecunditas carnis.

(c. 10) (De cons., dist. 4, c. Si que mulier.)

¹ respondens M; respond' C; rs' PVB; respondit D

187**Augustinus¹*

Nihil est aliud credere quam fidem habere; ac per hoc cum respondetur credere parvulus², qui fidei nondum³ habet affectum, respondetur fidem habere propter fidei sacramentum, et convertere se ad Deum⁴ propter conversionis sacramentum, quia et ipsa responsio ad celebrationem pertinet sacramenti⁵. Item⁶. Parvulum etsi nondum fides illa que in credentium voluntate consistit, iam tamen ipsius fidei sacramentum fidelem facit, sicut credere respondetur; ita etenim fideles vocantur, non rem ipsam mente annuendo⁷, sed ipsius rei sacramentum percipiendo.

(Bonifacio, epist. 23) CB Varia 1C 29] IP 1.56 (De cons., dist. 4, c. Nihil est.)

¹ Aug. CPBDM; om. A

² cred. parv. CPM; parvulos (corr. fr. -lis) cred. D

³ fid. non. RPBDM(CB); non. fid. C

⁴ ad Deum RPBDM; adm^o C; ad Dominum D

⁵ pert. sac. CVBDM; sac. pert. P

⁶ Item PVBDM; om. CR

⁷ ann- CPBD; abn- M

188**Augustinus, ad Renatum de anima*

Mysterium credulitatis in parvulis per eorum responsionem a quibus gestantur impletur.

(Aug. de anima et eius origine l. II, c. 12)

189**Augustinus¹ de Simbolo, liber I²*

Vos professi estis renuntiare diabolo, pompis et angelis eius. Videte, dilectissimi, quia hanc professionem vestram in curiam profertis angelicam, nomina profitentium in libro excipiuntur vite, non a quolibet homine, sed a superiore celitus potestate.

¹ Aug. CPM; Item D

² I CPBDA; II, cap. 1 M

190**Ambrosius super Lucam, liber decimus¹*

Si catechumenum quis vel hereticus, vel schismaticus, tanquam de utero vel anime vel ecclesie parturientis excusserit, levius punitur; si fidelem, gravius.

(cap. 88). CB Varia II 15 pt.

¹ liber decimus C; libro decimo DM; lib. x RPVB

191**Augustinus in libro¹ ad Fortunatum*

Sanctum est baptismum per seipsum quod datum est² in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti; ita ut³ in eodem sacramento sit etiam⁴ auctoritas traditionis per Dominum nostrum ad apostolos, per illos autem in episcopos et alios sacerdotes, vel etiam laicos Christianos ab eadem origine ac stirpe venientes. Namque in necessitate⁵ cum episcopi, aut presbyteri, aut quilibet ministrorum non inveniuntur, et urget periculum eius qui petit, ne sine isto sacramento hanc vitam⁶ finiat, etiam laicos dare solere sacramentum quod acceperunt, solemus audire. Nam, cum illa historia narratur, omnes qui audiunt prope ad lacrimas movet. Cum in navi quadam fidelis nullus esset, preter unum penitentem, cepit eminere⁷ naufragium. Erat ibi quidam salutis sue non immemor, et sacramenti vehementissimus flagitator, nec erat aliquis qui dare posset, nisi penitens ille, acceperat enim de peccato de quo agebat penitentiam. Amiserat de senioribus sanctitatem, sed non amiserat sacramentum. Nam, si hoc amittunt peccantes cum reconciliantur post penitentiam, quare non iterum baptizantur? Dedit ergo quod acceperat et, ne periculose vitam finiret non reconciliatus, petit ab ipso quem baptizaverat ut eum reconciliaret. Et factum est; evaserunt naufragium. Cognitum habes quod fecerant, nemo extitit eorum, qui non pium animum ita crederet, ut consiliis eorum in illo periculo Dominum crederet abfuisse. Motus enim animus religiosus et supplex ab homine exegit sacramentum, a Deo impetrat sanctitatem. Quod si forte hoc quod narraui qui naufragio imminente periclitabantur, non vult aliquis credere, non enim hoc scripturarum divinarum auctoritas, sed incerto auctore fama commendat, non repugnabo, sed interrogo si tale aliquid contingat, quid futurum est? Non enim potest quisquam dicere, relinquendum illum esse, qui morte imminente baptizari desiderat, quem baptizatum a penitente quisquis non credit contigisse, oportet ut credat, posse contingere.

CB Varia 1C 89] Ctp 3.1.12; IP 1.26 from in necessitate to solemus audire only (De cons., dist. 4, c. Sanctum est.) (De cons., dist. 4, c. In necessitate.)

¹ in libro CRDAM; *om.* PVB

² dat. est CRM; est dat. PVBD

³ etiam *add.* D, *om.* CPM

⁴ etiam CPM; *om.* D

⁵ Namque in nec. CPM; *om.* D

⁶ hanc vitam CPM; vitam istam D

⁷ eminere nauf. CPB; nauf. imminere D; imminere nauf. M

192**Augustinus de anime origine ad Victorem¹, liber I*

Latro quamvis poterit divino iudicio inter eos deputari, qui martirii confessione purgantur; tamen etiam utrum non fuerit baptizatus ignoras. Nam, ut omittam quod creditur, aqua simul cum sanguine exiliente de latere Domini iuxta confixus potuisse perfundi, atque huiusmodi sanctissimo baptismate dilui. Quid si in carcere fuerat baptizatus? quod et postea persecutionis tempore nonnulli clanculo impetrare potuerunt. Quid si antequam teneretur? neque enim propterea illi publice leges parcere poterant,

¹ Victorem M; Victus CPB; Vict' V; Victorinum D

quantum attinet ad corporis mortem, quoniam divinitus remissionem acceperat peccatorum.

(August. de anima et eius origine ad Renat. lib. I cap. 9)

193

Augustinus¹ homilia ad Neophitos; que sic incipit, Omnis quidem de his sermo

Recordetur ergo unusquisque vestrum² singulas misteriorum³ species, quas per nostrum, donante Domino, estis ministerium consecuti; et ea que tunc suppliciter ac fideliter suscepistis, nunc intelligite prudenter, ut melius possitis intellectu servare. In primis certe aures vestras oleo benedictionis oblinimus. Sed ob quam causam secundum ecclesiasticam traditionem ab omnibus catholicis Christi sacerdotibus fiat agnoscite. Introitus fidei et totius sancte doctrine ad animum per aures admittitur, et de auditu intellectus exoritur. Neque enim potest aliquis fidei sacramenta cognoscere, nisi audiat predicantem. Item. Ergo adhibita auribus unctio sancta significat, ut omnes extra disciplinam sermones, quasi doctrine Christi obloquentes adversentur ac fugiant; sed ad sola Dei verba audienda convertant, quia illito illo oleo, auditum suum Christi eloquiis consecrarunt. Item. Vos autem postquam vestre aures oleo benedicto sunt illite, designati estis in numero auditorum sapientium, ut recte retinentes Dei verba, id est que auditis implentes, in die iudicii audiat vobis Christum dicentem, Venite, benedicti Patris, mei, suscipite paratum vobis regnum a constitutione mundi. Illud autem non otiose, nec absque certa ratione misterii factum putetis, quod nares quoque vestras oleo benedictionis unximus. Quod idcirco fieri intelligitur, ut ii qui ad baptismum veniunt, admoneantur tanti misterii sacramentum usque ad mortem inviolatum atque integrum custodire ut, quandiu spiritum vite huius naribus suis attrahunt, a Christi Domini nostri cultura et servitio non recedant. Item. Sed⁴ adhuc subtilior intellectus in narium unctione signatur. Illius enim olei odor, quod in Christi nomine et virtute benedictum est, ad odoratum vos provocat spiritualem, ut non corporis sed mentis sensibus Christum inestimabili suavitate sentire possitis, et delectati notitia odoris eius ipsius vestigia subsequentes dicere valeatis illud quod ad Deum credentium chorus loquitur, Post te in odorem unguentorum tuorum currimus.

¹ in *add. D, om. CPB*

² vestrum CBDHM; nostrum PV

³ *corr. to ministerium M^c*

⁴ Sed CVBDHM; Si P

194

Homilia 3

Prima ergo et secunda predicatione de iis¹ tantum locuti sumus, que vobis priusquam ad fontem sanctum veniretis, iuxta catholice regule instituta tradidimus², et quid significaret unctio, que diversis corporis nostri adhibita partibus³ diversum⁴

¹ iis CRM; his PVBD

² tradid- CPM; trad- D

³ *part. here CPM, before corporis D*

⁴ diversum CPB; *om. D*

intellectum designat, prout Dominus donare dignatus est interpretati sumus, cum ostenderimus⁵ vos⁶ per oleum sanctificationis ad auditum plene⁷ fidei preparados, et⁸ bonum Christi odorem vocatos ex toto corde ad⁹ abrenuntiandum diabolo esse commonitos. ¹⁰Nunc vero de interioribus iam misteriis locuturi sumus, que in ipso sancto fonte¹¹ celebrata sunt. Emissa enim certissima cautione, qua vos abrenuntiare omnibus pompis et operibus eius, et omni fornicationi diabolice spondistis descendentes in fontem, fontem sacrum, fontem redemptionis, fontem sanctificatum virtute celesti. Item. In hoc ergo fonte antequam vos toto corpore tingeremus¹², interrogavimus, Credis in Deum Patrem omnipotentem? Respondistis, Credo. Rursum interrogavimus, Credis et in Iesum Christum Filium eius, qui natus est de Spiritu sancto et¹³ Maria virgine? Respondistis singuli, Credo. Iterum interrogavimus, Et in Spiritum sanctum? Respondistis similiter, Credo. Hoc autem fecimus iuxta¹⁴ Domini nostri Iesu Christi Salvatoris imperium. Qui cum ad Patrem in celos ascenderet¹⁵, discipulis suis, id est apostolis mandavit, dicens, Euntes, baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Item. Quod autem interrogavimus, Credis sanctam ecclesiam¹⁶ et remissionem peccatorum, et carnis resurrectionem, non eo modo interrogavimus, ut quomodo in Deum creditur sic et in ecclesiam sanctam et catholicam. Propterea sancta et¹⁷ catholica est, quia¹⁸ recte credit in Deum. Non ergo diximus, ut in ecclesiam, quasi in Deum crederetis; sed intelligite nos¹⁹ dicere, et dixisse ut in ecclesia et²⁰ sancta et catholica conversantes in Deum crederetis²¹; crederetis etiam²² resurrectionem carnis que futura est. Item. Postquam vos credere promisistis, tertio capita vestra in sacro fonte demersimus. Qui ordo baptismatis duplici misterii significatione celebratur²³. Recte enim tertio mersi estis²⁴, qui accepistis baptismum in nomine²⁵ Trinitatis. Recte tertio mersi estis, qui²⁶ accepistis baptismum in nomine Iesu Christi, qui tertia die resurrexit a mortuis. Illa²⁷ enim tertio repetita dimensio tipum Dominice exprimit sepulture, per quam

⁵ -erimus CBPDM; -eremus *Fr*

⁶ vos CRVM; nos PD; ? B

⁷ plene CVBM; plane PD

⁸ ad *add.* D, *om.* CPM

⁹ ad CPM; *om.* D

¹⁰ FH *begin cap here*

¹¹ san. fon. CPM; fon. san. D

¹² corp. ting. CPM; tangeremus toto corp. D; toto corpore tangeremus D²

¹³ et CPBDH; ex M

¹⁴ iuxta CPBDH; secundum M

¹⁵ -deret CPM; -disset D

¹⁶ Cr. s. eccl. CPM; S. eccl. cr. D

¹⁷ et CPM; *om.* D

¹⁸ quia PVBDM; qui CR

¹⁹ nos CPD; vos M

²⁰ et RPDM; *om.* C

²¹ sed intelligite - crederetis CPDM; *om.* B

²² etiam CPM; et D

²³ vel signatur *add.* D, *om.* CPM

²⁴ tertio mersi estis CPM; ittercio mersistis D

²⁵ sancte *add.* D, *om.* CPM

²⁶ qui CPM; quia D

²⁷ Illa CPBD; Ita M

Christo consepulti estis in baptismo, et cum Christo resurrexistis in fide, ut²⁸ peccatis abluti in sanctitate virtutum, Christum vivatis imitando²⁹.

IP 1.55 to carnis que futura est (De cons. dist. 4, c. Prima igitur.), IP 1.57 from Postquam (De consecr., dist. 4, c. Postquam.)

²⁸ a add. D, om. CPM

²⁹ viv. im. CPB; im. viv. DM

195

Homilia IV

Hucusque de misteriis locuti sumus que vel in ipso baptismo¹ per sacramentum vel² in ipso baptismo celebrantur. Nunc vero de his acturi sumus que iam de baptizatis sancta institutione complentur. Impleto enim baptismo, caput vestrum chrismate, id est oleo sanctificationis infundimus, per quod ostenditur baptizatis regalem et sacerdotalem conferri a domino dignitatem. Nam in Veteri Testamento hi qui eligebantur in sacerdotio, vel in regno, sancto ungebantur oleo; et unctione capitis alii regnandi in populum Dei, alii sacrificia offerendi Deo, accipiebant a domino potestatem. Item. Completis autem omnibus sacramentis, etiam mandatum vobis et exemplo et sermone tradimus. Lavimus enim singulorum pedes, ad imitationem vos nostram, immo ipsius Domini et Salvatoris nostri provocantes, ut quemadmodum nos vestros pedes lavimus, ita etiam vos pedes fratrum et hospitum lavare debeatis.

¹ vel in - bapt. CPBD; om. M

² vel CPBD; om. M

196

Anastasius Epitecto episcopo

Gabriel mittitur ad Mariam, non transitorie virginem, sed ad virginem desponsatam viro; ut sponso ostenderet Mariam vere hominem fuisse, et partus meminit scriptura, et dicit, Involvit puerum, et beata sunt ubera que suxit, et oblatum est sacrificium, quoniam aperuit qui natus est vulvam. Hec autem omnia parturientis virginis erant indicia.

197

Ut preter Pascha et Pentecosten, nisi morte periclitantibus baptismus¹ non fiat. Ex epistola Leonis², cap. 11

Unde quia manifestissime patet baptizandis in ecclesia electis, hec duo tempora, id est Pascha et Pentecosten esse legitima, dilectionem vestram monemus ut nullos alios dies huic observationi misceatis, quia etsi sunt alia queque festa quibus in honore Dei multa reverentia debeatur, principalis tamen et maximi sacramenti custodienda nobis est mistica et rationabilis exemplatio, non interdicta licentia, qua in baptismo tribuendo, quolibet tempore periclitantibus subvenitur; ita enim ab his duabus festivitatibus connexis

¹ -mus CPBD; -ma M

² Ex ep. Leonis CPB; Leo papa H; Ex ep. Leonis pape DM; Leo primus add. M²

sibimet atque cognatis incolumium, et pacis securitate degentium libera vota differimus, ut in mortis periculo, in obsidionis discrimine, aut persecutionis angustia, in timore naufragii, nullo tempore hoc vere salutis singulare presidium cuiquam denegemus.
BD 4.2]

197A (FH)

Augustinus in¹ libro de baptismo parvulorum²

³Ecclesia paradiso comparata indicat nobis posse quidem - nisi intra ecclesiam reperitur.

Aug. De baptismo contra Donatistas iv. c. 1, CSEL li.223] De cons. D 4 c 45

¹ om. F

² cap. lxxxiii add. F

³ In F the text of the additional caps is written over an erasure in a slightly smaller script

Item in eodem¹

Manus impositio non sicut baptismus repeti non potest. Quid enim est aliud nisi oratio super hominem?

Aug. De baptismo iii. c. 16, CSEL li.213, AL 9.26] C 1 q 1 c 74

¹ cap. lxxxiii add. F

198

Quo tempore baptisma¹ celebrandum sit, ut qui baptizantur non infideles sed fideles inveniantur². Ex decretis Victoris pape, fratribus per Alexandriam constitutis

In Paschali vero tempore et Pentecosten³ baptisma celebrandum est catholicum, sed tamen⁴ si necesse fuerit aut mortis periculum ingruerit, gentiles ad fidem venientes quocumque loco vel momento, ubicumque evenerit, sive in flumine, sive in mari, sive in fontibus, tantum Christiane confessionis credulitate clarificata baptizentur. Ipsum quoque quod in baptismo polliciti sunt, summopere attendendum est ne infideles, sed fideles inveniantur. Ipsi vero qui infidelitatis nota asperguntur infames efficiuntur, atque inter fideles minime reputantur.

(Victor papa epist. 1 ad Theophilum).BD 4.3] (De cons., dist. 3, c. Celebritatem.)

¹ -ma CPBDFr; -mum M

² ut qui bapt. - inv. CPBD (BD); om. M

³ -ten CPBDM; -tes M^c

⁴ tamen CPB; om. DM

199

De duobus temporibus baptismatis. Ex decretis Gelasii pape cap.¹ 10

Baptizandi sibi quispiam passim quocumque tempore nullam credat inesse fiduciam, preter paschalis festi et Pentecostes² venerabile sacramentum, excepto duntaxat

¹ cap. CPBDH; om. M

² corr. fr. -en M^c

gravissimi languoris incursu, in quo verendum³ ne morbi crescente periculo sine remedio salutari fortassis egrotans exitio preventus abscedat⁴.

(*epistola Gelas. pap. ad episcopos Lucanie et Brutios, etc.*) BD 4.4] (*De cons., dist. 4, c. Baptizandi.*)

³ rever- H

⁴ abscedat CRP² VBH; excedat PDM

200

Item. Quo tempore baptismus¹ fieri debeat². Ex decretis Siricii pape, cap. 2

Sequitur de diversis baptizandorum prout unicuique³ libitum fuerit improbabilis et emendanda confusio, que a nostris consacerdotibus quod commoti dicimus, non ratione auctoritatis ullius, sed sola temeritate presumitur, ut passim ac libere natalitiis Christi seu apparitionis, nec non apostolorum seu martirum festivitibus innumere⁴, ut asseris, plebes baptismi misterium consequantur, cum hoc privilegium sibi apud nos et apud omnes ecclesias, Dominicum specialiter Pentecosten cum suo Pascha⁵ defendat.

(*Siricius papa epist. ad Himerium Terraconeum episcopum*).BD 4.5] (*De cons., dist. 4, c. Non ratione auctoritatis.*)

¹ -mus CPB; -mum D

² Item. Quo - deb. PVBDH; Item - deb. fieri C; De eodem M

³ unicuique CPBD; cuique HM

⁴ *corr. fr.* in munere R

⁵ Pent. - Pascha CP²; cum penitentia suo Pascha R; cum Pentecost' suo Pascha V BD; competenter suo Pascha BD; ? P; cum Pentecosten Pascha sibi F; Pascha cum sua Pentecosten (-ste Fr) M

201

De eadem re¹. Ex concilio² apud Compendium, cap. 3³

Ut extra statuta tempora canonum, id est⁴ in Pascha et Pentecoste⁵, baptisma non celebretur; quia sancti canones hoc modis omnibus, nisi aliquod periculum institerit fieri prohibent, in tantum ut etiam eos qui alio tempore baptizant, a gradibus ecclesiasticis abstineant, nec ad clerum admittantur.

BD 4.6]

¹ eadem re CPBD; eodem M

² Ex conc. CPM; *om.* D

³ 3 CPBDH; 4 M

⁴ id est CRHM BD; vel PVBD

⁵ *corr. fr.* -en M^e

202

De eadem re¹. Ex concilio Garmatensi², cap 10

Sacrosancti baptismi sacramentum non nisi in paschali festivitate et Pentecoste³ unusquisque fidelium noverit esse prebendum, excepto quod his qui, mortis periculo urgente, ne in eternum pereant talibus oportet remediis subvenire.

¹ De ead. re CPBD; Item de eodem M

² Garmat- PV; Warman- CR; B *obsc.*; Wormatiensi DM

BD 4.7]

³ corr. fr. -en M^e

203

Ut viginti dies ante baptismum ad purgationem exorcismi catechumeni veniant. Ex concilio Bracarense, cap. 3¹

Hoc omnimodis² precipimus, et antiqui canones iubent, ut ante baptismum 20 dies ad purgationem exorcismi catechumeni veniant, et in illis 20 diebus iuxta canonicum preceptum et erudiantur et consecrentur.

BD 4.8] cf IP 1.39 (De cons., dist. 4, c. Ante dies 20.)

¹ 3 CPBDH; 4 M

² omnim. CBPD; omnibus modis M

204

Quod omnes ad baptismum venientes quinta feria maioris hebdomade, fidem episcopo vel presbitero reddere debeant. Ex concilio Laodicensi, cap. 46

Quod oporteat eos qui ad baptismum veniunt, fidem¹ discere, et quinta feria septimane maioris, episcopo aut² presbiteris reddere.

BD 4.9]

¹ supers. C

² aut CBPDH; vel M

205

Ut¹ omnes baptizandi prius sint exorcizandi. Ex decretis Celestini pape Galliarum episcopis missis, cap. 12

Illud etiam quod circa baptizandos in universo mundo sancta ecclesia uniformiter agit, non otioso contemplamur intuitu, cum sive parvuli, sive iuvenes ad regenerationis veniunt sacramentum, non prius fontem vite adeant, quam exorcismis et exsufflationibus clericorum spiritus ab eis immundus abigatur, ut tunc vere appareat quomodo princeps huius mundi mittatur foras.

BD 4.10]

¹ Ut CPM; Quod D

206

Ut baptizandi nomine dato a carne et vino abstineant. Ex concilio Carthaginensi¹, cap. 75

Baptizandi nomen suum dent sub abstinencia² vini et carni, ac manus impositione crebro examinent baptismum.

¹ IV add. M

² abst- RPBDM; ast- C

BD 4.11] (*De cons., dist. 4, c. Baptizandi.*)

207

Quod neophiti a lautioribus cibis¹ aliquod tempus² et a coniugibus se abstinere³ debeant. Ex⁴ eodem concilio, cap. 76⁵

Neophiti aliquandiu⁶ a lautioribus epulis et spectaculis coniugalibus⁷ abstineant.
BD 4.12] (*De cons., dist. 5, c. Neophyti.*)

¹ ad add. M; om. CBPD

² tempus CP²VDM; corpus PB

³ se abst. CBP; abst. D; abst. se M

⁴ Ex PVBD; om. CRM

⁵ 76 CPM; 7 D

⁶ after epulis D

⁷ coniug. CBPD; et coniugibus M

208

Ut omnis presbiter vas baptismale habeat. Ex concilio Meldensi, cap. 7¹

Omnis presbiter qui fontem² lapideum habere nequiverit, vas conveniens ad hoc solummodo baptizandi officium habeat, quod extra ecclesiam non deportetur Similiter ad corporale lavandum, et ad pallas altaris propria habeantur vasa, in quibus nihil aliud fiat.
BD 4.13] Ctp 3.1.13 (*De cons., dist. 4, c. Omnis presbyter.*)

¹ 7 CBPDM; 6 HL

² fontem CPM; vas (id est fontem ss) D

209

Ut nullus presbiter nisi in civitatibus baptizare debeat¹, excepta causa infirmitatis. Ex concilio eodem², cap. 48

Nemo presbiterorum baptizare presumat, nisi in civitatibus atque temporibus constitutis, nisi causa egritudinis, aut certe necessitatis et in illis locis que auctoritatem et privilegia debita retineant.

BD 4.14]

¹ debeat CPM; audeat D

² conc. eod. CDM; eod. conc. PVB

210

Qualiter ei¹ qui fidelis existere² voluerit, baptismum sit tribuendum³. Ex decretis Clementis pape, cunctis fidelibus missis⁴

Si quis ergo fidelis existere voluerit et desiderat baptizari, ut exutus prioribus malis, de reliquo pro bonis actibus heres bonorum celestium fiat, accedat ad sacerdotem suum, et ipsi det nomen suum, atque ab eo audiat misteria regni celorum. Ieiuniis frequentibus operam impendat, ac semetipsum in omnibus probet, ut tres menses iam consummando, in die festo possit baptizari. Baptizetur unusquisque in aquis perennibus nomine trine beatitudinis invocato super se, perunctus primo oleo per orationem sanctificato, ut ita demum per hec consecratus possit percipere⁵ locum cum sanctis.
(*epistola 3.*) BD 4.15]

¹ *supersc.* C

² *existere* CPM; *esse* D

³ *sit trib-* CVBHM; *sit retrib-* P; *trib-* sit D

⁴ *cunctis fid. missis* CPM; *om.* D

⁵ *poss. perc.* CBPD; *perc. poss.* HM

211

De martiribus qui sine baptismo martirium susceperunt¹. Ex dictis Augustini episcopi²

Catechumenum quamvis in bonis operibus defunctum, vitam habere non credimus, excepto duntaxat, nisi martirii sacramentum compleat. Baptizatus confitetur fidem suam³ coram sacerdote, et interrogatus respondet⁴. Hoc idem martir coram persecutore⁵ facit, qui et confitetur fidem, et interrogatus respondet. Ille post confessionem aspergitur aqua; hic vero aspergitur sanguine, vel tinguitur⁶ igne. Ille manus impositione pontificis accipit Spiritum sanctum; hic habitaculum efficitur⁷ Spiritus sancti, dum non est ipse qui loquitur, sed Spiritus sanctus qui in illo loquitur. Ille communicat eucharistie in commemoratione mortis Domini; hic ipsi Christo commoritur. Ille confitetur se mundi actibus renuntiare; hic ipse⁸ renuntiat et vite. Illi omnia peccata remittuntur; isti⁹ extinguuntur.

(*Aug. De ecclesiast. dog., cap. 74.*) BD 4.16] Ctp 3.1.14; IP 1.107-8 (*De const., dist. 4, c. Catechumenum.*)

¹ *-unt* CPM; *-int* D

² *Ex - ep.* CPBDM BD; Gennadius de ecclesiasticis dogmatibus cp. xlii FH

³ *conf. fid. suam* CPM; *fid. suam conf.* D

⁴ *-det* CPM; *-deat* D

⁵ *suo add.* CRHM, *om.* PVBD BD

⁶ *-uitur* CPBDH; *-itur* M

⁷ *hab. eff.* CPM; *eff. hab.* D

⁸ *ipse* CPBHM; *ipsi* P²VD

⁹ *isti* CPM; *illi* D

212

Quod catechumenis sacramentum¹ in Pascha dari non liceat². Ex concilio Carthaginensi, cap. 5

Item placuit ut per solempnissimos paschales dies sacramentum catechumenis non detur, nisi solitum sal, quia fideles per illos dies sacramentum non mutant, nec catechumenis oportet mutare³.

BD 4.17]

¹ cat. sac. CPM; sac. cat. D

² dari non lic. CPBD; non lic. dari HM

³ -are CPBDH; -ari M

213

De catechumenis a baptisterio removendis. Ex concilio Arausico¹, cap. 17²

Ad baptisterium catechumeni nunquam admittendi sunt, nisi prius baptizentur.

BD 4.18]

¹ Arausico CPH; Aurasico B; Arausiaco D; Arausico I M

² 17 RPBDH BD; 18 C; 13 M

214

De catechumenis segregandis et informandis. Ex eodem concilio, cap. 18¹

Ad fidelium benedictionem² catechumeni etiam inter domesticos ordines, in quantum caveri potest, segregandi sunt, informandique sunt, ut se signandos vel benedicendos semotim offerant.

BD 4.19]

¹ 18 CPBD; 14 M

² Ad fid. benedictionem CPB; Ab fid. benedictionem D; A fid. benedictione M

215

De catechumenis peccantibus. Ex concilio Neocesariensi, cap. 5

Catechumenus, si ingrediatur ad ecclesiam, in ordine eorum qui verbo instruuntur, assistat. Hic deprehensus peccans, siquidem genu flectit, audiat, ut non delinquat ulterius. Si vero et audiens peccaverit, expellatur.

BD 4.20]

216

De his qui nuper sunt baptizati, quod promoveri non debeant. Ex concilio Laodicensi cap. 3

De his qui nuper sunt illuminati baptisate, quod eos in sacerdotali non conveniat ordine promoveri.

BD 4.21]

217

De presbiteris, si in Trinitate iuxta preceptum Domini¹ non baptizaverint². Ex canone apostolorum

Si quis episcopus aut presbiter iuxta preceptum Domini non baptizaverit in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, sed in tribus sine initio principiiis, aut in tribus filiis, aut in tribus paracletis, abiciatur.

(can. 49.) BD 4.22]

¹ iuxta prec. Dom. CPM; om. D

² -rint CPBDM; -rit Fr

218

Quod in baptismo et in confirmatione, si necesse fuerit¹, unus patrinus possit esse². Ex decretis Higini³ pape, cap. 10

In catechumino⁴ et baptismo, et in confirmatione⁵ unus patrinus potest fieri, si necessitas cogit, non est tamen consuetudo Romana; sed per singulos singuli suscipiunt. (De cons., dist. 4, c. In catechismo.) BD 4.24] IP 1.77

¹ si nec. fuer. CPDM; om. B

² pos. esse CPBM; esse pos. D

³ Higini CPBDM; Ignatii FH

⁴ catechumino CPBD; catechismo M

⁵ confirmatione CP²VBM; consummatione PD

219

Ut unus patrinus vel patrina ad suscipiendum infantem accedat. Ex decretis Leonis pape apud¹ sanctum Medardum

Ut non plures ad suscipiendum de baptismo infantem accedant quam unus, sive vir, sive mulier. In confirmationibus quoque id ipsum fiat.

BD 4.25] IP 1.78 (De cons., dist. 4, c. Non plures.)

¹ apud CP²VHMD; ad PBL

220

Ut ille qui non est confirmatus, ad baptismum nullum recipiat¹. Ex concilio Magontiensi, cap. 2

In baptismo vel in chrismate non potest alium suscipere in filiolum, ipse qui non est² baptizatus vel confirmatus.

BD 4.26] IP 1.79 (De cons., dist. 4, c. In baptismo.)

¹ corr. fr. -atur M^e

² ipse qui non est CPBDH; qui non est ipse M

221

Ut nullus¹ fiat patrinus, nisi recte credat. Ex concilio Parisiensi, cap. 2²

Ut nemo a sacro fonte aliquem³ suscipiat, nisi orationem Dominicam, et Simbolum iuxta linguam suam, et intellectum teneat, et coram presbitero decantet, et ut intelligant omnes pactum, quod cum Deo⁴ pepigerunt.
BD 4.27]

¹ nullus CPM; nemo D

² cap. 2 CPBDLH; om. M

³ a sac. fon. aliq. CPM; aliq. a sac. fon. D

⁴ Deo CPBLFM; Domino D; eo H

222

Ut presbiteri a patrinis¹ requirant si Simbolum sapiant². Ex concilio Warmatiensi³, cap. 1

⁴Caveant⁵ presbiteri ut neque viri neque femine de sacro fonte filiolos vel filiolas suscipiant, nisi memoriter Simbolum et orationem Dominicam tenuerint.

BD 4.28 (mod.)]

¹ corr. fr. -enis C, to -enis fr. -inis P

² sapiant CPM; sciant D

³ Warm- CHDL; Wart- R; Guarm- PVB; Worm- M

⁴ Ut add. H, om. CRPBDM

⁵ Paveant V

223

De Simbolo octo dies ante Pascha¹ publice in omnibus ecclesiis recitando. Ex concilio Agathensi, cap. 12²

Simbolum etiam placuit ab omnibus ecclesiis una die, id est, octavo die ante Dominicam resurrectionis publice in ecclesia competentibus tradi³.
(cap. 13). BD 4.29] (De cons., dist. 4, c. Symbolum.)

¹ octo dies ante P. CPM; ante P. septem dies D

² 12 CPM; 1 D

³ [al. predicari] add. Fr

224

De gentilibus infirmis, si baptismum desiderant¹. Item ex eodem², cap. 3

Gentiles si in Trinitate desideraverint sibi manum imponi, si fuerint ex aliqua parte honeste vite, placuit eis manum imponi, et fieri Christianos.
BD 4.30]

¹ -erant CPM; -eraverint D

² It. ex eod. CPM; om. D

225

De gravida baptizanda. Ex concilio Neocesariensi, cap. 6

Gravidam baptizari oportet quando voluerit. Nihil enim parte¹ nascenti communicat, propterea quod uniuscuiusque propositum in confessione declaratur².
BD 4.31] (De cons., dist. 4, c. Si qua mulier.)

¹ parte CPBD; in hoc que parit M BD

² -atur CPD; -etur M

226

De parvulis infirmis baptizandis. Ex concilio Gerundensi, cap. 5

De parvulis vero qui nuper materno utero editi sunt, placuit constitui, ut si infirmi (ut assolent) fuerint, et lac maternum non appetunt, etiam eadem die qua nati sunt, si allati fuerint, baptizentur.

BD 4.32]

227

De illis qui in egritudine baptizantur. Ex concilio Neocesariensi, cap. 12

Si quis ergo in egritudine fuerit baptizatus, presbiter ordinari non debet. Non enim fides illius est voluntaria, sed ex necessitate descendit, nisi forte postea ipsius studium et fides probari videatur, aut hominum parvitas¹ cogat.

BD 4.33]

¹ parv- CPBDH; pauc- M

228

De illis qui parvulos recentes negant esse baptizandos. Ex concilio Africano, cap. 66¹

Item placuit, ut quicumque parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, aut dicit in remissionem peccatorum eos non baptizari, sed et nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod lavacro regenerationis expietur, unde fit consequens, ut in eis forma baptismatis in remissionem peccatorum, non vera, sed falsa intelligatur, anathema sit. Quoniam aliter intelligendum non est, quod ait Apostolus, Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines pertransiit in quo omnes peccaverunt, nisi quemadmodum ecclesia catholica ubique diffusa semper intellexit. Propter hanc enim regulam fidei etiam parvuli, qui nihil peccatorum in seipsis adhuc committere potuerunt, ideo in remissionem peccatorum veraciter baptizantur, ut in eis regeneratione mundetur quod generatione traxerunt.

BD 4.34] (De cons., dist. 4, c. Placuit.)

¹ 66 CPBDH; 77 M

229

De infirmis baptizatis. Ex concilio Laodicensi, cap. 67¹

Quod oporteat eos qui in egritudine percipiunt baptismum, postquam convaluerint fidem discere et scire, cuius muneris participes facti sunt.

(Cap. 47.) BD 4.35]

¹ 67 CPBD; 72 M

230

De illis egrotantibus qui baptismum desiderant, et post obmutescunt. Ex concilio Africano, cap. 12

Ut egrotantes si pro se respondere non possunt, cum voluntati eorum testimonium respondeat, qui si ex periculo proprio esse dixerint, baptizentur, et ut scenicis et histrionibus ceterisque huiusmodi personis reconciliatio non negetur.

BD 4.36]

231

De mortuis non baptizandis. Ex concilio Carthaginensi¹, cap. 6

Cavendum est etiam ne mortuos baptizari² posse, fratrum infirmitas³ credat, quibus nec eucharistiam dare⁴ animadvertat.

BD 4.37]

¹ tertio add. M

² baptizari CVBHM; baptizati P; suscitari baptizari D

³ fr. inf. CPM; inf. fr. D

⁴ dare CPBDH; dari M

232

De subito obmutescente, si testes habuerit, baptizando¹. Ex concilio Arausico², cap. 11

Subito obmutescens prout statutum est, baptizari et penitentiam accipere potest, si voluntatis preterite testimonium aliorum verbis habet, aut presentes³ in suo nutu.

BD 4.38] (27, q. 6, c. Qui recedunt.)

¹ -ando CPM; -etur D

² Arausico PVHLM; Aurasico CRB; Aursiaco D

³ -tes CPBD; -tis HM

233

De his qui apud hereticos baptizantur in nomine sancte Trinitatis. Ex concilio Rothomagensi, cap. 5

Baptisma unum est in ecclesia catholica, cuius nos membra effecti sumus, ubi una fides est, ubi in nomine Patris et Filii, et Spiritus sancti datur. Et ideo qui apud illos hereticos baptizati sunt, qui in sancte Trinitatis confessione baptizant, et veniunt ad nos, recipiantur quidem quasi baptizati, ne sancte Trinitatis invocatio et confessio annulletur;

sed doceantur integre, et instruantur sensu sancte Trinitatis et misterio, quod in sancta ecclesia tenetur. Et si consentiunt credere, vel acquiescunt confiteri purgate fidei integritatem, manus impositione firmentur. Si vero parvuli sunt hebetes, qui doctrinam non capiant, respondeant pro illis qui eos offerunt iuxta morem baptizandi, et ita interrogentur ut sciant quid respondere debeant, et sic manus impositionem accipiant.
BD 4.39]

234

De eadem re¹. Ex concilio Warmatiensi², cap. 5

Quicumque baptizatus fuerit ab hereticis in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, nullo modo rebaptizari debet, sed per solam manus impositionem purgandus est.
BD 4.40]

¹ De ead. re CPBDHM; L *has rubric from prev. canon*

² Warm- CRHL; Guarm- PVB; Worm- DM

235

Ut baptismus in Trinitate susceptus non iteretur. Ex concilio¹ Carthaginensi², cap. 1

Ut baptismum³ in Trinitate susceptum non iteretur. Ergo, si vobis placet, consideremus primitus titulum de rebaptizatis, et sanctitatem vestram postulo, ut mentis vestre intuitum placide, producat is ad descendentem in aquam, et interrogatum in Trinitate secundum Evangelii fidem, et apostolorum doctrinam, et confessum bonam conscientiam in Deum de resurrectione Iesu Christi, an liceat iterum interrogari in eadem fide, et in aquam iterum tingi. Universi episcopi dixerunt, Absit, absit, illicitam sancimus esse rebaptizationem, et satis esse alienam a sincera fide, et a catholica disciplina.
BD 4.41]

¹ cons- M

² primo *add.* M

³ -mum CPBDM; -ma *Fr*

236

De illis qui nesciunt qua fide baptizati sunt. Ex decretis Leonis pape, episcopis per Siciliam constitutis missis, cap. 29¹

Tu² autem de quibus scripsisti qui se baptizatos sciunt, sed cuius fidei fuerint qui eos baptizaverunt se nescire profitentur, quoniam quolibet modo formam baptismatis acceperunt, rebaptizandi non sunt, sed per³ manus impositionem virtutem Spiritus sancti accipientes, quam ab hereticis accipere non potuerunt, catholicis copulandi sunt.

(Leo primus, *Epist. 92 ad Rusticum*, cap. 15.) BD 4.42] IP 1.91 (*De cons., dist. 4, c. Hi de quibus.*)

¹ 29 CPM; 30 D

² Tu CPBDH; Hi M

³ *ss* P

237

De presbitero qui grammaticam ignorabat, et tamen in Trinitate baptizabat. Epistola Zacharie ad Bonifacium Magontiensem archiepiscopum

Virgilius et Sedulius, religiosi viri apud Awariorum¹ provinciam degentes, suis nobis² litteris usi sunt, per quas³ intimaverunt, quod tua reverenda fraternitas iniungeret Christianos rebaptizare. Quod audientes nimis sumus conturbati et in admirationem quamdam incideremus⁴ si haberetur ut dictum est. Retulerunt quippe quod fuerit in eadem provincia sacerdos, qui Latinam linguam ignorabat penitus et dum baptizaret nesciens Latino eloquio infringere linguam⁵, diceret, Baptizo te in nomine patria, et filia et Spiritus sancti⁶, ac pro⁷ hoc tua reverenda fraternitas consideravit rebaptizare. Sed⁸, sanctissime frater, si ille qui baptizavit non errorem introducens⁹ aut heresim; sed pro sola¹⁰ ignorantia Romane locutionis infringendo¹¹ linguam, ut supra fati sumus, baptizans dixisset, non possumus consentire ut denuo baptizentur (quia quod bene compertum habet fraternitas sancta¹²) quicumque baptizatus fuerit ab hereticis in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, nullo modo rebaptizari debet, sed per solam manus impositionem¹³ purgari debet. Nam, sanctissime frater, si ita est ut nobis relatum est¹⁴; non amplius a te illis¹⁵ predicetur¹⁶ aliquid huiusmodi¹⁷, sed ut sancti patres docent et predicant, tua sanctitas¹⁸ studeat conservare¹⁹.

BD 4.43] cf above 149A, Ctp 3.1.23., IP 1.65 (De cons. dist. 4, c. Retulerunt.)

¹ Awariorum CRBH; Awaricorum PV; Bawariorum D; Baioariorum M BD

² nobis CPBDH; apud nos M

³ nobis *add.* D, *om.* CPM

⁴ -eremus CPBDH; -imus M

⁵ inf. ling. CPM; ling. inf. D

⁶ Spiritus sancti CPBDH BD; Spiritus sancta M; spiritu sancta Fr

⁷ pro CRPBD; per HM

⁸ Sed CPBDH; Scias M

⁹ err. int. CPBDH; int. err. M

¹⁰ *corr. fr.* sila P

¹¹ infring- CPM; infig- D

¹² sancta CPBH; tua DM

¹³ -nem RPBMDH; -ne C

¹⁴ rel. est CPM; est rel. D

¹⁵ illis C²PH; *om.* C; ill' VB; illud DM

¹⁶ nec *add.* M, *om.* CPBDH

¹⁷ al. hui. CPBM; hui. al. H; et al. hui. D

¹⁸ sanctitas CPBH; fraternitas DM

¹⁹ conserv. CPL; serv. DM

238

De illis qui aliquam habent dubitationem baptismatis ut¹ rebaptizentur. Ex decretis Leonis pape ad Rusticum Narbonensem episcopum missis², cap. 28

Si nulla extant indicia inter propinquos aut³ familiares, nulla inter clericos aut vicinos quibus hi de quibus queritur⁴ baptizati fuisse⁵ doceantur, agendum est ut

¹ ut CRP²VDHM; *om.* PB

² missis CPBDH; *om.* M

³ aut CPBDH; et M

renascantur ne manifeste pereant. In quibus quod non ostenditur gestum, ratio non sinit ut videatur⁶ iteratum. Qui autem possunt meminisse quod ad ecclesiam veniebant cum parentibus suis, possunt recordari an quod eorum parentibus⁷ dabatur acceperint. Sed si hoc etiam ab ipsa memoria alienum est, conferendum eis videtur quod collatum esse nescitur, quia non temeritas intervenit presumptionis, ubi est diligentia pietatis.
(*epist. 92, cap. 15*).BD 4.44] IP 1.94 (*De cons., dist. 4, c. Si nulla.*)

⁴ an *add. D, om. CPM*

⁵ *corr. fr. fuissent M^e*

⁶ ut vid. CPBDH; *om. M*

⁷ eor. par. CPBDH; par. eor. M

239

De infantibus si certos testes habere non possunt eos non¹ esse baptizatos². Ex concilio Africano, cap. 39

Item placuit de infantibus quotiens non inveniuntur certissimi testes, qui eos baptizatos esse sine dubitatione testentur, neque ipsi sunt per etatem de traditis sibi sacramentis idonei respondere, absque ullo scrupulo esse baptizandos, ne ista trepidatio eos faciat sacramentorum purgatione privari. Hinc enim legati vestrorum³, fratres nostros consuluerunt, qui tales multos a barbaris redimunt.

(*concil. Cartha. V, cap. 6*).BD 4.45] (*De cons., dist. 4, c. Placuit.*)

¹ eius non CP?; *om. D*

² De - bapt. CPBD(BD); Quid agendum sit de infantibus de quibus non inveniuntur certissimi testes utrum baptizati sint M

³ [Maurorum] *add. M*

240

De presbiteris per quorum negligentiam sine baptismo¹ aliquis mortuus fuerit². Ex decretis Sixti³ pape, cap. 5

Perpendant presbiteri, quanti discriminis sit animas innocentium per eorum negligentiam perire, ianuasque paradisi innocentibus claudi. Et ideo presbiteri summa diligentia caveant, ne animas pro quibus sanguis Christi effusus est, per suam incuriam a celesti beatitudine separent. Et si, quod absit! evenerit, gravi penitentiae luctui diebus vite sue se submittat per cuius evenerit neglectum.

BD 4.46]

¹ -mate CPBDH; -mo M

² fuerit RPBDM; fuerat C

³ Sixti PVDH; Sixsti C; Syxti R; Xisti BM

241

Ut nullus presbiter in propria provincia¹ cuiquam infirmo² baptismum denegare presumat. Ex decretis Martiani pape, cap. 3

Quicumque presbiter in propria provincia³, aut in alia, vel ubicumque inventus fuerit, commendatum sibi infirmum baptizare noluerit, vel in profectione itineris de aliqua excusatione, et sic sine baptismo moritur, deponatur.

BD 4.47]

¹ vel alia *add.* H

² cuiq. inf. *after* presbyter M; vel alicubi *add.* M

³ prop. prov. CPBHL; prov. prop. DM

242

De illis qui denuo baptizati sunt¹. Ex decretis Leonis pape ad Nicetam episcopum Aquileiensem. cap. 47

His vero de quibus similiter dilectio tua nos credit consulendos, qui ad iterandum baptismum vel metu coacti vel errore traducti sunt, et nunc se contra catholice fidei sacramentum egisse cognoscunt, ea est custodienda moderatio, qua in societatem nostram, non nisi per penitentiae remedium et per impositionem episcopalis manus communionis recipiant unitatem. Temporis² autem penitudinis habita moderatione tuo custodienda iudicio prout conversorum animos inspexeris esse devotos, pariterque etiam habens senilis etatis intuitum³, et periculorum quorumcumque autem egritudinum dispicientur necessitates. In quibus si quis ita graviter urgeatur, ut dum adhuc penitet de salute ipsius desperetur, oportet ei per sacerdotalem sollicitudinem communi gratia subvenire.

BD 4.48]

¹ De - sunt CPBD *BD*; De his qui ad iterandum baptismum vel metu coacti vel errore traducti sunt M

² *corr. fr.* -ore M^e

³ habens - intuitum *corr. fr.* habentes aetatis similiter tuitum M^e

243

De hoc si parvulus egrotans ad quem¹ presbiterum baptismi gratia defertur². Ex decretis Eugenii pape, cap. 6

Si parvulus³ egrotans ad quemlibet presbiterum baptismi gratia de cuiuslibet parochia allatus fuerit, ei baptismi sacramentum nullo modo denegetur. Si quis hoc munus petenti concedere detrectaverit, noverit se ille qui eum non baptizaverit, pro eius anima rationem redditurum, et apud sinodum acerrime corrigendum.

BD 4.49]

¹ quem CRPH; quemlibet R²BDL

² De - def. CPBDLH(*BD*); Non esse negandum baptismum parvo egroto, etiam de alterius parochia allato M

³ parvulus CRHDL *BD*; parvus PVBM

244

De illis¹ qui bis vel ter baptizati sunt². Ex concilio Terraconensi³, cap. 6

Dictum est nobis quod quidam de plebe bis vel ter aut eo amplius⁴ episcopis ignorantibus tamen ab eisdem episcopis⁵ confirmentur⁶. Unde nobis visum est eandem confirmationem, sicut nec baptismum iterare⁷ minime debere; quia⁸ bis vel amplius baptizatos aut confirmatos non seculo, sed soli Deo⁹ sub habitu regulari vel clericali religiosissime famulari decretum est.

BD 4.50] Ctp 3.1.15; IP 1.121 (De cons., dist. 5, c. Dictum est.)

¹ illis CPM; his D

² De - sunt CPBDH(BD); Non esse iterandam confirmationem. M

³ Terrac- CPBDH; Tarac- M

⁴ ab add. M, om. CPBDH

⁵ ign. - eisdem episc. CPB BD; ign. - eisdem D; om. M

⁶ -entur CPDH; ? B; -antur M

⁷ -are CRPVBD; -ari P²M

⁸ in mg. C

⁹ soli Deo CPB; Deo soli D; solo Deo M

245

De illis¹ qui bis ignoranter baptizati sunt². Ex penitent. Theodori, cap. 14³

Qui bis ignoranter baptizati sunt non indigent pro eo penitere, nisi quod secundum canones ordinari non possunt, nisi magna aliqua necessitas⁴ cogat. Qui autem non ignari iterum⁵ baptizati sunt, quasi iterum Christum⁶ crucifixerunt, per septem annos⁷ peniteant quarta feria et sexta feria⁸, et tres quadragesimas peniteant. Si pro vitio aliquo fuerit⁹, similiter. Si pro munditia putaverint, tribus annis¹⁰ similiter peniteant¹¹.

BD 4.51] Ctp 3.1.16; IP 1.122 (De cons., dist. 4, c. Qui bis.)

¹ illis CPHM; his D

² De - sunt CPBH(BD); Quod ignoranter rebaptizati absque magna necessitate ordinari non possunt M

³ 14 CPHM; 13 D

⁴ al. nec. CPHM; nec. al. D

⁵ iterum CPBH; om. M

⁶ Chr. CPHM; om. D

⁷ sept. ann. CPBDH; ann. sept. M

⁸ sexta feria CRVDH; tertia feria PB; sexta M

⁹ [fecerint] add. Fr, om. CPBDM

¹⁰ tribus annis CPHM; tres annos D

¹¹ -iteant HM; -iteat CD; -it' PVB

246

*De parvulorum animabus qui sine baptismo moriuntur. Ex epistola Gregorii pape scripta
Secundino servo Dei incluso¹*

In extremo vero epistole requisisti quid eis respondendum sit qui dilectionem tuam de parvulorum animabus requirunt, qui sine gratia baptismatis moriuntur, dicentes

¹ scripta.- incl. CPBDH(BD); ad Secundinum servum Dei inclusum

si corpus originali culpa tenetur, unde anima que a Deo datur² rea erit, que adhuc in actuali delicto non consentit corpori. Sed de hac re dulcissima fraternitas sciat, quia de origine anime inter sanctos patres requisitio non parva versata est. Sed utrum ab Adam descenderit, an recte singulis detur incertum, remansit, eamque in hac vita insolubilem fassi sunt esse questionem. Gravis est enim questio nec valet ab homine comprehendere, quia si de eadem substantia anima cum carne nascitur, cur etiam non cum carne moritur? Si vero cum carne que ab Adam prolata est obligata peccato, peccatis tenetur.

*Ex eodem*³

Sed, cum hoc sit, incertum non⁴ est, quia nisi sacra baptismatis gratia fuerit, renatus homo, omnis anima originalis peccati est vinculis obstricta. Hinc enim scriptum est, Non est mundus in conspectu eius, nec unius diei infans super terram. Hinc David ait, In iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea. Hinc ipsa Veritas dicit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non intrabit in regnum celorum. Hinc Paulus apostolus ait, Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur. Cur ergo infans qui nihil peccavit in conspectu Dei omnipotentis, esse mundus non valet? Cur Psalmista ex legitimo coniugio prolatus in iniquitate conceptus est? Cur hec? nisi quia quis aqua baptismatis mundatus non fuerit, mundus non est. Cur in Adam omnis homo moritur, si originalis peccati vinculis non tenetur. Sed quia genus humanum in parente primo velut in radice patrum ariditatem erexit in ramis, et inde omnis homo cum peccatis nascitur, unde primus homo permanere voluit in peccato. De his autem subtilius ac latius loqui debueram, sed dum et curarum cumulus premit, et earum portitor ut laxaretur importunus extitit, unde multa debui, pauca locutus sum. (*In registro, lib. VII, epist. 53.*) BD 4.52] cf IP 1.9a for Ipsa Veritas – regnum celorum

² a Deo datur *corr. fr.* adeo M^e

³ Ex eod. CPBH; De eodem D; *om. with no break* M

⁴ non CVBDHM; *om.* P

247

De energumenis¹ baptizatis². Ex concilio Arausico³, cap. 13

Inerguminos baptizari⁴ de purgatione sua curantes, si se sollicitudini clericorum tradunt, monitisque obtemperans, omnimodis communicent, sacramenti ipsius virtute, vel muniendi ab incursu demonis, quo infestantur, vel purgandi quorum iam ostenditur vite⁵ purgatio⁶.

(*cap. 14.*) BD 4.53]

¹ energ- CBDM; nerg- P; inerg- P²V

² -atis CRBDH; -mis PV; -andis M

³ Arausico CPBH; Arausiaco D; Arausicano M

⁴ Inerguminos (*corr. fr.* -inis) bapt. CPBDH; Energumini baptizati F; Inergumini baptizati BD; Energumeni iam baptizati M

⁵ vite CPBDH; vita M

⁶ -atio CPBDH(BD); -atior M

248

De inerguminis et catechuminis baptizandis¹. Ex eodem, cap. 14²

Inergumenis et³ catechumenis, in quantum vel necessitas exegerit vel opportunitas permiserit de baptismo consulendum.
(cap. 15). BD 4.54]

¹ De - bapt. CPBD(BD); De eodem M

² 14 CPB; 13 D; 22 M

³ Inerg. et CPBD; In inerg. M

249

De rebaptizatis¹. Ex concilio Ilerdensi, cap. 14²

Cur rebaptizatis fideles religiosi participant?

BD 4.55 var.]

¹ De rebapt- CPB(BD); De bapt- D; Quod rebaptizatis non sit communicandum M

² 14 PDM; 4 CR; Ex - 14 om. B

250

De presbitero qui recte baptizatum denuo baptizaverit, et non recte baptizatum ab hereticis non baptizaverit. Ex concilio¹ Lugdunensi, cap. 47

Episcopus autem vel presbiter si eum qui secundum veritatem habuerit baptismum, denuo baptizaverit, aut si pollutum ab impiis et non recte baptizatum non baptizaverit, deponatur, tanquam deridens crucem et mortem Domini, nec sacerdotes veros a falsis sacerdotibus vere discernens.

BD 4.56]

¹ conc- CPD; cons- M

251

De non ordinato si ordinem sibi usurpaverit¹. Ex decretis Hormisde pape, cap. 4.

Si quis baptizat, aut aliquid divinum exercuerit per temeritatem² non ordinatus, abiciatur³ ab ecclesia et nunquam ordinetur.

BD 4.58]

¹ De - usurp. CPBDH(BD corr. Fransen); Ut non ordinatus temere baptizare non presumat M

² ex. per tem. CPBDH; per tem. ex. M

³ abic- CPM; deponatur H; om. D

252

*Ut diaconi suam mensuram custodiant*¹. *Ex decretis Gelasii pape, cap. 7*²

Diaconos quoque propriam constituimus observare mensuram, nec ultra tenorem paternis canonibus deputatum, quidpiam attentare permittimus, nihilque eorum suo ministerio penitus applicare que primis ordinibus proprie decrevit antiquitas, absque episcopo et presbitero baptizare non audeant, nisi predictis fortassis officiis longius constitutis necessitas extrema compellat, quod et laicis Christianis facere plerumque conceditur.

BD 4.57] (Part. I, dist. 93, diaconos p. prima.)

¹ Ut - cust. CPBDH(BD); Quod diaconi officium presbyterorum non usurpent M

² 7 CPBDH; 6 M

253

*Ut presbiteri populum admoneant, ut suos infantulos ad confirmationem episcopo presentent. Ex concilio*¹ *Warmatiensi*², *cap. 2*

Annuntient presbiteri populis, ut quam citius potuerint suos infantulos ad confirmandum suo episcopo presentari faciant. Quod si neglexerint, et presbiter et populus canonicis disciplinis subiaceant.

BD 4.59]

¹ cons- M

² Warm- CPBD; Worm- M

254

*Ut omnes perfecte etatis ieiuni ad confirmationem*¹ *veniant. Ex concilio Aureliano*², *cap. 5*³

Ut ieiuni ad confirmationem veniant perfecte etatis, ut moneantur confessiones facere prius, ut mundi donum sancti Spiritus valeant accipere, et quia nunquam erit Christianus, nisi in confirmatōne episcopali fuerit chrismatus.

(cap. 3). BD 4.60] IP 1.119 (De cons., dist. 5, c. Ut ieiuni.)

¹ iei. ad conf. CPM; ad conf. iei. D

² Aureliano PBD; Aurianensi CR; ? V; Aureliensi M

³ 5 CRBD BD; 6 M; *om.* PV

255

*De duobus sacramentis, baptismo et impositione manus*¹. *Melchiades papa*² *Hispanorum episcopis hec scripsit*³, *cap. 6*

De his vero super quibus rogatis⁴ vos informari, id est, utrum maius est⁵ sacramentum manus impositionis episcoporum, aut baptismus, scitote utrumque magnum

¹ De - man. CPBDH; De sacramento baptismatis et confirmationis utrum maius sit M

² -des papa HM; -dis pape C; Melchiad' pp RVD; Mechiad' pp. B; P *obsc.*

³ hec scripsit CPBDF; *om.* HM

⁴ rogatis CPBDH; rogatis M

esse sacramentum, et sicut unum⁶ maioribus est, id est summis pontificibus, quod a minoribus perfici non potest; ita et maiori veneratione venerandum et tenendum est⁷. Sed ita coniuncta sunt hec duo sacramenta, ut ab invicem nisi morte preveniente nullatenus possint⁸ segregari, et unum sine altero rite perfici non potest.

BD 4.61] IP 1.114 (De cons., dist. 4, c. De his.)

⁵ est CPBDH; sit M

⁶ a add. Fr

⁷ et ten. est CPM; est et ten. D

⁸ -int CPHM; -unt D

256

Ut omnes Christiani ad confirmationem festinent¹. Ex concilio Warmatiensi² cap. 6³

Ut⁴ ad predicationem et⁵ confirmationem episcopi, omnes devote convenient, eique fideliter ministrent et obediant.

BD 4.62]

¹ fest. CPBD(BD); veniant M

² Warm- CRVD; Guarm- PB; Worm- M

³ 6 CPBD; 3 M

⁴ Ut CPBD; om. M

⁵ ad add. BM, om. CRPD

257

Item de manus impositione. Eusebius papa fratribus per Campaniam et¹ Tusciam constitutis scribit², cap. 22

Manus quoque³ impositionis sacramentum magna veneratione tenendum est quod ab aliis perfici non potest, nisi a summis sacerdotibus, nec tempore apostolorum ab aliis quam ab ipsis apostolis legitur aut scitur peractum esse, nec ab aliis quam qui eorum locum tenent, unquam perfici potest aut fieri debet. Nam, si aliter presumptum fuerit, irritum habeatur et vacuum, nec inter ecclesiastica unquam reputabitur sacramenta.

(epist. 3).BD 4.63] (De cons., dist. 5, c. Manus.)

¹ corr. fr. in M^c

² scribit CPBDH(BD); om. M

³ quoque CPBHM; vero D

258

Item de confirmatione. Ex concil. Magontiensi¹, cap. 5²

Precipimus ut ad accipiendum per manus impositionem pontificis, Spiritus sancti donum sollicite et devote omnes concurrant, et episcopo que necessaria sunt fideliter ministrent, eique in omnibus et per omnia obediant.

(cap. 3) BD 4.64]

¹ Mag- CRVM; Mog- PDrFr

² 5 CPB(BD); 3 DM

259

Quod omnes fideles, accepto baptismo, chrisma celeste percipere¹ debeant. Ex concilio Laodicensi, cap. 48²

Quod oporteat eos qui baptizantur post lavacrum chrisma celeste³ percipere, et regni Christi participes inveniri.

BD 4.65]

¹ perc- CPB; acc- DM

² 48 RPBDFr; 68 C; 49 DM

³ chr. cel. CPB; cel. chr. DM

260

Ut omnes renati fonte baptismatis, donum Spiritus sancti, per manus impositionem accipere debeant. Ex epistola Antheri¹ pape, cap. 15

Omnes enim³ fideles per manus impositionem episcoporum, post baptismum accipere debent Spiritum sanctum, ut pleni Christiani inveniantur. De Spiritu accipimus, ut spirituales efficiamur, quia animalis homo non percipit que sunt Spiritus sancti Dei, quia cum Spiritus sanctus infunditur, cor fidele ad prudentiam et constantiam dilatatur. De Spiritu sancto accipimus, ut sapiamus, inter bonum et malum discernere, iusta diligere, iniusta respuere, ut invidie ac superbie repugnemus, ut luxurie ac diversis illecebris et fedis indignisque cupiditatibus resistamus. De Spiritu sancto accipimus, ut amore eterne glorie et ardore succensi, erigere a terrenis mentem ad superna et ad⁴ divina valeamus.

(Ex epistola 2 Urbani primi pape.) BD 4.66] (De cons., dist. 5, c. Omnes fideles.)

¹ -eri CPBDHFr; -eris M

² cap. RPBDM; om. C

³ enim RPDH BD; CB illeg.; om. M

⁴ ad CPBH; om. DM

261

Ut episcopi nonnisi ieiuni confirmationes¹ faciant, excepta causa infirmitatis². Ex concilio Meldensi, cap. 3

Ut episcopi nonnisi ieiuni per impositionem manuum Spiritum sanctum tradant, exceptis infirmis et morte periclitantibus. Sicut autem duobus temporibus Pascha videlicet et Pentecoste a ieiunis celebrari debet baptismus; ita etiam traditionem Spiritus sancti a ieiunis pontificibus convenit celebrari³.

BD 4.67] (De cons., dist. 5, c. Ut episcopi.)

¹ -nes CPBH; -nem DM

² exc. - inf. CPBH(BD); exc. periculo inf. D; om. M

³ -ari MP² BD; -are CPVBDH

262

Ut¹ episcopis in campo si necesse sit liceat confirmare², melius est autem³ in ecclesia aut in atrio⁴ ecclesie⁵. Ex concilio Remensi⁶, cap. 10

Episcopo liceat in campo, si necesse sit⁷, confirmare.

BD 4.68]

¹ Ut CPBDH; Quod M

² campo - conf. CPB; campo si nec. sit liceat conf. H; campis liceat si nec. fuerit D

³ autem CPBH; om. D

⁴ atrio CPB?H; atriis D

⁵ in campo - ecclesie CPB; liceat, si necesse sit, in campo confirmare M

⁶ corr. fr. Reminissi M^c

⁷ si nec. sit CPVHM BD; necesse sit B; si nec. fuerit D; sit si necesse Fr

263

Ut¹ a solis episcopis baptizati sint consignandi. Ex decretis Innocentii pape Decentio episcopo² missis, c. 3³

De consignandis vero infantibus manifestum est non ab alio quam ab episcopo fieri licere. Nam presbyteri, licet sint secundi sacerdotes, pontificatus tamen apicem non habent. Hoc autem solis pontificibus debetur ut vel consignent, vel Paracletum Spiritum sanctum tradant. Non solum consuetudo ecclesiastica monstrat, verum illa lectio Actuum apostolorum que asserit Petrum et Iohannem esse directos, quod iam baptizatis tradant Spiritum sanctum. Nam presbyteris seu extra episcopum, seu presente episcopo, cum baptizant, chrismate baptizatos ungere⁴ liceat; sed quod ab episcopo fuerit⁵ consecratum, non tamen frontem ex eodem oleo signare, quod solis debetur episcopis cum tradunt Paracletum.

BD 4.69] IP 1.116 from Nam presbyteris seu (De consec., dist. 4, c. Presbyteris.)

¹ Ut CPBDH; Quod M

² Dec. ep. CPBD(BD); om. M

³ 3 CPHM; 2 D

⁴ chr. bapt. ungere RPBDM; chr. bapt. ungere C; bapt. ungere chr. D

⁵ fuerit CPBDH; om. M

264

Ut presbyteri baptizandos¹ in frontibus chrismate signare non audeant². Ex registro Gregorii ad Ianuarium episcopum Caralitanum, cap. 200³

Presbyteri baptizatos⁴ infantes signare⁵ frontibus sancto chrismate non presumant⁶, sed presbyteri baptizatos tangant in pectore, ut episcopi postmodum confirment⁷ in fronte.

¹ -andos CPVBL; -atos DFHM BD

² sign. non audeant CRDLFH BD; sign. non deb. PVB; non deb. sign. M

³ 200 CPBDLH; 90 M

⁴ Presbyteri baptizatos CVBDFHM; Presbyteri baptizandos P

⁵ in add. DM, om. CPBH

⁶ san. (sacro H) chr. non pres. CPBH; non pres. san. chr. DM

⁷ confirment CPHM; signent D

(lib. III, cap. 9) BD 4.70] IP 1.117 (De consec., dist. 4, c. Presbyteri.)

265

De presbiteris qui de baptismate¹ pretium requirunt². Ex epistola Gelasii pape, cap. 5

Baptizandis consignandisque fidelibus pretia nulla prefigant, nec alligationibus quibuslibet impositis exagitare cupiant renascentes, quomodo quod gratis accepimus gratis dare mandamur. Et ideo nihil a predictis prorsus exigere moliantur, quo vel paupertate agente deterriti, vel indignatione revocati redemptionis sue causas adire despiciant certum habentes quod qui prohibita deprehensi fuerint admisisse, vel commissa sponte non correxerint, periculum subituri proprii sunt honoris.

(cap. 7). BD 4.71] (1 q. 1, c. Baptizandis.)

¹ -mate CPHM; -mo D

² req. CPBHL(BD); querunt DM

266

De presbiteris qui¹ veteri chrismate baptizare presumunt. Ex concilio Lugdunensi, cap. 3

Si quis de² alio chrismate quam de illo novo quod proprii episcopi largitione vel confessione³ accipit⁴, baptizare, nisi⁵ preoccupante morte⁶, temptaverit, pro temeritatis ausu ipse in se sue dampnationis protulisse sententiam manifestatur.

BD 4.72] IP 1.100 (De cons., dist. 4, c. Si quis de alio.)

¹ de add. M; om. CPBDL

² de CPB?DH; ab M

³ conf- CPBHM; conc- P²V BD

⁴ accipit CPBH; accepit DM

⁵ nisi CPBDH; non M

⁶ pr. mor. CPHM; mor. pr. D

267

Ut¹ presbiter in sua plebe sine chrismate ire non debeat². Ex concilio Vasensi, cap. 5

Nullum presbiterorum in plebe sibi commissa sine chrismate unquam debere progredi, quia inter nos placuit semel in baptismate, quacumque necessitate faciente, qui non chrismatus fuerit, in confirmatione sacerdotis perficietur³.

BD 4.73]

¹ Ut CPBDL(BD); Quod M

² ire non deb. CPBD; non deb. ire M

³ -ietur CPBD; -iatur M

268

De presbitero qui se deprehenderit non esse¹ baptizatum. Ex concilio apud Compendium, cap. 5²

³Si quis presbiter ordinatus deprehenderit se non baptizatum esse, baptizetur et ordinetur iterum, et omnes quos prius baptizavit.

BD 4.74] IP 1.96

¹ ordinatum vel *add. D, om. CPM*

² Ex - 5 CPDM; *om. B*

³ [Ad marginem codicis regii vetustissima littera adscribitur, Hic dubitatur] *add. M²*

269

De presbiteris quomodo in Cena Domini de chrismate, de oleo sanctificato, de oleo infirmorum, facere debeant. Ex¹ concilio Meldensi², cap. 1

Ut³ presbiter in Cena Domini ampullas tres secum deferat, unam ad chrisma, alteram ad oleum ad catechumenos inungendos, tertiam ad infirmos iuxta sententiam apostolicam, ut quando quis infirmatur, inducat presbiteros ecclesie, etc.

BD 4.75]

¹ Ex CPBDFr; *om. M*

² conc. Meld. CPB; conc. Meld. III D; Meld. conc. M

³ Ut CPBDL (BD); *om. M*

270

De eadem re¹. Ex concilio apud Valentias, cap. 2

Presbiteri qui diocesanas ecclesias regunt non a quibuslibet episcopis, sed a suo, nec per iuniorem clericum, sed per seipsos, aut² per illum³ qui eiusdem ordinis sit, ante Pasche solempnitatem chrisma petant.

BD 4.76] IP 1.101 (De cons., dist. 4, c. Presbyteri.)

¹ ead. re CPBDH (BD); eodem M

² *corr. fr. apud P*

³ *corr. fr. illud P*

271

De eadem re¹. Ex² concilio Meldensi³, cap. 5

Ut⁴ nemo episcoporum vel quilibet ministrorum ecclesiasticus propter sacrum chrisma aliquid muneri accipiat denarium, vel quelibet⁵ munuscula, que per ministros episcoporum a presbiteris inordinabiliter exiguntur.

BD 4.77]

¹ De - re CPBD (BD); Quomodo sanctum chrisma dari debeat L; Item de eodem M

² Ex CPBDLFr; *om. M*

³ conc. Meld. CPD; Meld. conc. M

⁴ Ut CPBDL (BD); *om. M*

⁵ *corr. fr. quemlibet M^c*

272

Item de eadem re¹. Ex concilio² Vasensi, cap. 10³

Per singula territoria presbyteri vel ministri ab episcopis, non prout libitum fuerit a vicinioribus, sed a suis propriis per annos singulos petant chrisma, appropinquante solempnitate paschali, nec per quemquam alium quam per seipsos aut per vicarios eiusdem ordinis, quia inhonorum est inferioribus summa committi. Optimum est autem ut ipse accipiat qui in tradendo usus est

BD 4.78]

¹ ead. re CPBD(BD); eodem M

² Ex conc- CPBDFr; E cons- M

³ iii F

273

De presbyteris qui pro accipiendo chrismate ad civitates¹ venire solent. Ex concilio² Meldensi, cap. 6

De presbyteris qui accipiendi chrismatis gratia ad civitates in Cena Domini venire soliti sunt, sancitum est ut de his qui longe positi sunt de octo vel decem millibus, unus ab archidiacono³ eligatur, qui acceptum chrisma sibi et sociis diligenter perferat. Hi vero qui non longius a civitate quam quatuor aut quinque millibus habitant, more solito ad accipiendum chrisma per se veniant. Discendi vero gratia alio non quadragesimali tempore ad civitatem convocentur, propter plebes sibi commissas.

BD 4.79]

¹ -ates CPM; -atem D

² Ex conc- CPBDFr; E cons- M

³ corr. fr. -diano M^e

274

De chrismate quod semper sub sera esse debeat¹. Ex concilio² Turonensi, cap. 3

Preterea³ et illud omnimodis observandum est ut sacrum chrisma et oleum consecratum semper sub sera sit, ne illud unde Christo incorporamur, et unde omnes fideles sanctificentur, unde reges et sacerdotes inunguntur, aliquis infidelis aut immundus tangat, aut aliquis perfidus ad Dei iudicium subvertendum subripiat, quod experimento didicimus.

BD 4.80]

¹ corr. fr. -eant M^c

² Ex conc- CPBDFr; E cons- M

³ Preterea PVBDM BD; Propterea CRFH

275

*De Iudeis quomodo ante baptismum examinari debeant*¹. *Ex*² *concilio Agathensi, cap. 35*

Iudei quorum perfidia frequenter ad vomitum redit, si ad leges catholicas venire voluerint, octo³ menses inter catechumenos ecclesie limen intreat, et si pura fide venire noscuntur, tunc demum baptismatis gratiam mereantur. Quod si casu aliquod periculum infirmitatis intra scriptum tempus incurrerint, et desperati fuerint, baptizentur.

BD 4.81] IP 1.71 (De cons. dist. 4, c. Iudei).

¹ ante bapt. ex. deb. CPB; ex. ante bapt. deb. D; ex. deb. ante bapt. M

² Ex CPBDFr; E M

³ viii CPDH; vii M

276

*De Iudeis, ut*¹ *nullus eis vim ad credendum debeat inferre*². *Ex concilio Toletano V, cap. 7*

De Iudeis autem hec precepit sancta sinodus nemini deinceps ad credendum vim inferre³. Cui enim vult Deus miseretur, et quem vult indurat. Non enim tales inviti⁴ salvandi sunt, sed volentes, ut integra sit forma iustitie. Sicut homo propria arbitrii voluntate serpenti⁵ obediens periit; sic, vocante se gratia Dei, proprie mentis conversione homo quisque credendo salvatur⁶. Ergo non vi, sed libera arbitrii facultate, ut convertantur⁷ salvandi sunt, non potius impellendi. Qui autem iampridem ad Christianitatem coacti sunt, sicut factum est temporibus religiosissimi principis Sisemandi, quia iam constat eos sacramentis⁸ divinis⁹ associatos, et baptismi gratiam suscepisse, et chrismate unctos esse, et corporis Domini et sanguinis¹⁰ extitisse participes, oportet ut fidem etiam quam vi vel necessitate susceperunt tenere cogantur, ne¹¹ nomen Domini blasphemetur, fidesque quam susceperunt vilis ac¹² contemptibilis habeatur.

(conc. Tol. IV, c. 56) BD 4.82] IP 1.72 (Dist. 45, c. De Iudeis.)

¹ ut CPBDH BD; quod M

² vim ad cred. deb. inf. CBP; debeat vim inferre ad cred. D; inferat vim ad cred. FH; vim ad cred. inferri deb. M

³ ad. cred. vim inf. CPBFH; vim inf. ad cred. D; vim credendi inferri M

⁴ tales inv. CPBH; inv. tales DM

⁵ arb. vol. serp. CPBH; arb. libertate sep. vel voluntate D; vol. arb. serp. M

⁶ cred. salv. CPBD; salv. cred. M

⁷ qui add. M, om. CPBD

⁸ sacr. CPM; om. D

⁹ D fo. 19v ends. Text resumes in c 298 below.

¹⁰ Dom. et sang. CPB; et sang. Dom. M

¹¹ ne PVBHM BD; non C; nec R

¹² ac CPBH; et M

277

Ut Iudeorum filii baptizati ab eorum consortio separari debeant. Ex eodem¹ V, cap. 40

Iudeorum filios vel filias baptizatos, ne parentum ultra involvantur erroribus, ab eorum consortio separari decernimus, tradique aut monasteriis, aut Christianis viris, aut mulieribus Deum² timentibus, ut sub eorum³ conversatione cultum fidei discant, atque in melius constituti, tam in moribus quam in fide proficiant.

(*eod. conc. IV, c. 59*). *BD 4.83*] *IP 1.73* (28 q. 1, c. *Iudeorum*.)

¹ consilio *add.* M, concilio *add.* Fr, om. CPB

² Deum CPB; Dominum M

³ cura et *add.* M, om. CRPB

278

Ut nulla communio sit Hebreis ad fidem Christianam translatis, cum aliis nondum baptizatis. Ex eodem¹ V, cap. 62

Sepe malorum consortia etiam bonos corrumpunt, quanto magis eos qui ad vitia proni sunt? Nulla igitur ultra communio² sit Hebreis ad fidem Christianam translatis cum his qui adhuc in veteri ritu consistunt, ne forte eorum participatione subvertantur.

Quicumque igitur amodo ex his qui baptizati sunt, infidelium consortia non vitaverint³, et hi Christianis donentur, et illi publicis cedibus⁴ deputentur.

(*conc. Tolet. IV, cap 61*). *BD 4.84*] *IP 1.74* (28 q. 1, c. *Sepe malorum*.)

¹ concilio *add.* M, om. CPB

² ult. comm. CPB; comm. ult. M

³ -erint CPB; -erit M

⁴ ced- CPM; sed- Fr

279

De Iudeis qui apostataverunt¹. Ex eodem concilio V, cap. 69

Plerique qui² ex Iudeis dudum ad Christianam fidem³ promoti sunt, nunc⁴ blasphemantes Christum, non solum Iudaicos ritus perpetrasse noscuntur, sed etiam et⁵ abominandas circumcisiones exercere. De quibus consultu⁶ piissimi ac religiosissimi domini nostri Sisemandi regis, hoc sanctum decrevit concilium, ut huiusmodi transgressores pontificali auctoritate correcti, ad cultum Christiani dogmatis revocentur, ut quos voluntas propria non emendat, animadversio sacerdotalis coerceat. Eos autem quos circumciderunt, si filii eorum sunt, a parentum consortio⁷ separentur; si servi, pro iniuria corporis sui, libertati tradantur.

(*conc. Tolet. IV, c. 58*). *BD 4.85*] *IP 1.75* (*De consec., dist. 4., c. Plerique*.)

¹ -unt CPB; -int M

² om. H, in F

³ fidem CVBHM BD; om. P

⁴ nunc PVBHM BD; non CR

⁵ et CPB; om. M

⁶ -tu CPB; -tum M

⁷ par. cons. CPB; parentibus M

280

De Iudeorum servis. Ex eodem similiter¹, cap. 9

Item ut si Iudeorum servi necdum conversi, ad Christi gratiam convolaverint, libertati donentur.

BD 4.86J (Dist. 54, c. Etsi.)

¹ eodem sim. CPB; eodem M; eodem xiii BD

281

De Iudeorum mancipiis qui ad baptismum confugiunt¹. Ex concilio apud Avernas, cap. 30²

Licet³ prioribus canonibus iam fuerit definitum, ut de mancipiis paganis que apud Iudeos sunt, si ad ecclesiam confugerint, et baptismum petierint, etiam ad quoscumque Christianos confugerint, taxato et oblato a fidelibus iusto pretio ab eorum domino liberentur. Ideo statuimus hec ut tam iusta constitutio ab omnibus Catholicis conservetur

BD 4.87J

¹ -iunt CRM BD; -erint PVB

² 30 CPB; 80 M

³ Liqueat V

282

Item de mancipiis Iudeorum aut Christianis¹ ad fidem Christianam venire desiderantibus. Ex concilio Matiensi², cap. 16

Presenti concilio, Deo auctore, sancimus, ut nullum Christianum mancipium Iudeo deinceps serviat, sed datis pro quolibet bono mancipio duodecim solidis ipsum mancipium quicumque seu ad ingenuitatem, seu ad servitium licentiam habeat redimendi; et si Christianus fieri desiderat, et non permittitur, similiter faciat, quia nefas est quem Christus Dominus sanguinis sui effusione redemit, blasphemum Christiane religionis in vinculis tenere. Quod si acquiescere his que statuimus quicumque Iudeus noluerit, quandiu ad pecuniam statutam venire distulerit, liceat mancipium ipsum cum Christianis ubicumque voluerit habitare.

BD 4.88J (Dist. 54, c. Presenti.)

¹ aut add. M

² Matiensi CRFHM; Maticensi PVB; Masticensi F²; Matisconensi Fr

283

De illis qui ad fidem¹ de heresi venire desiderant. Ex concilio Arelatensi, cap. 9

Si ad ecclesiam aliquis de heresi venerit, interrogent eum de Simbolo, et si viderint eum in Patre et Filio et Spiritu sancto esse baptizatum, manus ei imponatur tantum ut accipiat Spiritum sanctum.

¹ Christianam add. M, om. CPBH

BD 4.89]

284

De Iudeis si mancipium circumciderint. Ex concilio apud Theodonis villam habito, cap. 4

Si quis Iudeorum Christianum¹ mancipium, vel cuiuslibet secte alterius emerit, et circumciderit, a Iudei ipsius potestate sublatus, in libertate permaneat.

BD 4.90]

¹ ss P

285

Quid sanctus Gregorius de Iudeis preceperit¹. Ex registro Gregorii ad Iohannem Terracinensem episcopum

Ioseph presentium lator, Iudeus, insinuavit nobis de loco quodam quo ad celebrandas festivitates suas Iudei in Terracinensi castro consistentes convenire consueverant, quod tua eos fraternitas expulisset, et in alium locum pro colendis similiter festivitibus suis, te quoque noscente et consentiente, migraverint, et nunc de eodem loco etiam expulisse denuo conqueruntur. Quod si ita est, volumus ut tua fraternitas ab huiusmodi se querela suspendat, et loco quem, sicut prediximus, cum tua conscientia quo congregentur adepti sunt eos, sicut mos fuit, liceat convenire. Hos enim qui a Christiana religione discordant, mansuetudine, benignitate, admonendo, suadendo, ad unitatem fidei necesse est congregare, ne quos dulcedo predicationis, et preventus futuri iudicis terror ad credendum invitare poterat, minis et terroribus repellantur. Oportet ergo ut ad audiendum de te Verbum Dei benigne conveniant, quam auctoritate que supramodum extenditur, expavescant.

(lib. I, ep. 34) BD 4.91]

¹ preceperit CPB; precipiat M

286

De illis baptizatis¹ qui pro periculo mortis a diaconibus baptizati fuerint. Ex concilio Turonensi, cap. 3

Si quis diaconus² regens plebem sine episcopo vel presbitero aliquos pro mortis occursu baptizaverit, episcopus eos per benedictionem et confirmationem perficere debebit, sub fide, qua quisque credendo poterit esse iustus.

BD 4.92]

¹ bapt. CPBH BD; om. M

² -onus RPBHM BD; -onibus C

287

De illis¹ qui presbiteros cogunt² denarios pro balsamo dare. Ex concilio Cabilonensi³, cap. 5

Quidam fratres dixerunt consuetudinis antike fuisse in eorum ecclesiis, ut pro balsamo emendo ad chrisma faciendum, sive pro luminaribus ecclesie concinnandis, binos vel quaternos denarios presbiteri darent. Unde omnes uno consensu statuimus, ut sicut pro dedicandis basilicis et dandis ordinibus nihil accipiendum est, ita etiam⁴ pro balsamo sive pro luminaribus emendis, nihil presbiteri chrisma accepturi dent. Episcopi itaque ecclesiasticis facultatibus balsamum emant, et luminaria singuli in ecclesiis suis. (*Conc. Cabilo. II, cap. 16*). *BD 4.93* *IP 1.98 (1 q. 1, c. Statuimus)*

¹ illis CPB *BD*; his M

² pr. cog. CPB; cog. pr. M

³ *corr. fr.* Gab- P

⁴ *repeated and canc.* P

288

De chrismatis panno. Ex concilio apud Belvacum, cap. 8

Si quis voluerit chrismatis pannum iterum linire, et super alium baptizatum mittere, non est absurdum.

BD 4.94 *IP 1.99 (De cons. dist. 4, c. Si quis.)*

289

Quod cathecumeni cum baptizatis manducare non debeant. Ex concilio Magontensi¹, cap. 5

Cathecumeni manducare non debent cum baptizatis, neque eis osculum dare, quanto magis gentilis²?

BD 4.95

¹ -iensi CPB; -inensi M

² -is CPB; -es M

290

De scrutinio faciendo. Ex concilio Romano, cap. 15

De scrutinio faciendo decrevimus, ut in episcopiis¹ et ubi conventus est populi et cleri et possibilitas permittit ibi celebretur.

BD 4.96

¹ in ep. CPBH; episcopus M

291

De ministerio baptismatis¹. Ex concilio Magontiensis², cap. 9

Baptisterii et catechumenorum ventilata est ratio, ut sacerdotes plenius intelligant, qualiter cum dignis ordinibus efficiant Christianum.

BD 4.97]

¹ min. bapt. CPB *BD*; baptisterio *M*

² Mag. CPB; Mogontinensi *M*

292

Quod bigamus vocetur qui ante baptismum uxorem unam et post baptismum aliam habuit¹. Ex decreto Innocentii pape, cap. 52²

Deinde ponitur non dici oportere digamum³ eum, qui cathecumenus habuerit atque amiserit uxorem, si post baptismum aliam sortitus est, quia illud coniugium per baptismi sacramentum cum ceteris criminibus sit ablutum. Quod cum de una utique dicitur, certe si tres habuerit in veteri positus homine uxores, erit ea que post baptismum quarta est, sic interpretantibus, prima. Virginis eque nomen accipiet, que quarto ducta est loco. Quis, oro, istud non videat contra Apostoli esse preceptum, qui ait, unius uxoris virum oportere fieri sacerdotem? Sed obiicitur, quod in baptismo totum quicquid in veteri homine gestum est sit solutum. Dicite mihi (cum pace vestra loquar) crimina tantum in baptismo dimittuntur, an et illa que secundum Domini precepta ac Domini instituta complentur? Uxorem ducere crimen est, an non est crimen? Si crimen est, ergo auctor erit in culpa, qui ut crimina committerentur, in paradiso cum ipse eos iungeret, benedixit. Si vero non est crimen, quia quod Deus iunxit, nefas sit crimen appellari, et Salomon addidit; etenim a Deo preparatur viro uxor, quomodo creditur inter crimina esse dimissum, quod Deo auctore legitur consummatum? Quid de filiis talium percensetur? Numquid non erunt admittendi in hereditatis consortium, qui ex ea suscepti sunt, que ante baptismum fuit uxor? eruntque appellandi, vel naturales, vel spurii, quia non est legitimum matrimonium, nisi illud, ut vobis videtur, quod post baptismum assumitur? Ipse Dominus cum interrogaretur a Iudeis, si liceret dimittere uxorem, atque exponeret fieri non debere, addidit, Quod vero Deus coniunxit, homo non separet. Ac ne de his locutus esse credatur que post baptismum sortiuntur, meminerit hoc vere et a Iudeis interrogatum esse, et Iudeis esse responsum. Quero vero, et sollicitus quero, si una eademque sit uxor eius qui ante cathecumenus, postea fidelis sit, filiosque ex ea cum esset cathecumenus suscepit, ac postea alios cum fidelis, utrum sint fratres appellandi, an non. Habebunt postea defuncto patre cum ceteris hereditatis heriscunde consortium, quibus filiorum nomen regeneratio spiritualis creditur abstulisse. Quod cum ita sentire atque iudicare absurdum est, que ratio est, hoc malum defendi, et vacua magis opinione iactari, quam aliqua auctoritate roborari? cum non possit inter peccata deputari, quod lex precepit et Deus coniunxit. Numquid si quis catechumenus virtutibus studuerit, humilitatem secutus fuerit, patientiam tenuerit, elemosinas fecerit, morti destinatos qualibet ratione eripuerit, castitatem servaverit, quero si hec (cum factus fuerit fidelis)

¹ -uit CPB; -uerit *M*

² 52 CPBH *BD*; 2 *M*

³ op. dig. CPB *BD*; dig. op. *M*

amittit, quia per baptismum totum quod vetus homo gesserit putatur auferri? Aspiciamus gentilem hominem Cornelium orationibus et elemosinis Petrum ipsum revelatione vidisse. Numquid per baptismum hec illi ablata sunt, propter que ei baptisma concessum esse videtur? Si ita creditur, mihi credite non modicum erratur; quia quicquid bene gestum fuerit, et secundum precepta legalia custoditum, non potest facientibus deperire. Nuptiarum ergo copula quia Dei mandato perficitur, non potest dici peccatum, et quod peccatum non est, solvi⁴ inter peccata omnino credi non debet. Eritque integrum estimare aboleri non posse prioris nomen uxoris, cum non dimissum sit pro peccato quod ex Dei sit voluntate completum⁵.

(*epist. Inn. 22, ad episcopos Macedonie*). BD 4.98] (*Dist. 26, c. Deinde opponitur.*)

⁴ solvi CPB; *om.* M

⁵ Eritque - completum CPBH BD; dimissum *only* M

293

De episcopis et presbiteris et diaconibus rebaptizatis. Ex decretis Felicis¹ pape, cap. 1

Communis dolor et generalis est gemitus, quod intra Africam rebaptizatos etiam episcopos vel presbiteros, diaconosque cognovimus; que res sine dubio ad vestre quoque pervenit notitiam sanctitatis, qualiter in Africanis regionibus astutia diaboli sevierit in populum Christianum, atque in id multiplici deceptione proruperit, ut non modo vulgus incautum, sed etiam ipsos in mortis profunda demerserit sacerdotes, ut nullus orbis non ingemuerit, nulla terra nesciverit. Unde in grandi merore positi, dissimulare non possumus pereuntium, atque nobis exigendarum discrimen animarum. Quapropter competens adhibenda est talibus medela vulneribus, ne curandi immatura facilitas, mortifera captis peste nihil prosit, sed segnius tracta pernicies reatu non legitime curationis involvat sauciatos pariter et medentes. In primis itaque venientis ad nos et remedium postulantis, sollicite discutienda est professio et persona decepti, ut medela possit congruens exhiberi, et qui satisfactorius Deo per penitentiam rebaptizatum se legitime doluerit, utrum ad hoc facinus concurrerit, an impulsus accesserit requiratur, sciens quod se decipiat ipse qui fallit, nihilque per nostram facilitatem tribunalis excelsi iudicio derogari cui illa sunt rata, que pia, que vera, que iusta sunt; et aliter necessitas, aliter tractanda est ratio voluntatis, deterior est autem causa illius, qui forte pretio sollicitatus est ut periret. Nihil intentatum enim reliquit inimicus, cui ne de sua liceat gaudere captura, succurrendum est irretitis, et conterendus est venantis laqueus, ut infucatum sine dolo lamentantibus lapsum tam iustitie moderatione, quam compunctione pietatis ad aulam quam reliquerant, sit ingressus. Nec pudeat forsitan aut pigeat, in dictis ieiuniorum gemituumque temporibus obedire, aut aliis observantie salubrioris obtemperare preceptis, quia humilibus datur gratia, non superbis. Sit ergo ruine sue dolore prostratus, quisquis in Christo fieri querit electus; et per dispensationis nostre ministerium quod vestram sequi convenit caritatem, nec alicui fas est vel velle, vel posse transcendere² causam eius, qui contra apostolicam doctrinam, iterationem infaustam baptismatis dedit; vel eius qui aliquibus argumentis excusandum callide proprium putaverit esse consensum; sacerdotali vigore et humanitate tractemus, ut eius fides, que

¹ *iii add. ss F²*

² FH *begin cap here*, H *reading Causa*

nisi una, nulla est, adiutorio Domini iudicis, ad salutem sine nostre properationis offensione, reparetur; quia, cum peccatoris a nobis satisfactio protrahitur, non preter nostram laudem atque letitiam mens eius ad veniam purgatio invenitur, et ideo memineritis hanc super his nos habere sententiam, ut servata discretione peccantium non eadem cuncti qui lapsi sunt lance pensentur, quod maiori castigatione est exigendum; nostra cui in Domino commissa fuerit disciplina. Ut ergo ab ecclesie summitatibus inchemus, eos quos episcopos, vel presbiteros, aut diaconos fuisse constiterit, et seu optantes forsitan, seu coactos lavacri illius unici salutarisque claruerit fecisse iacturam, et Christum, quem non solum dono regenerationis, verum etiam gratia percepti honoris induerant, exuisse, cum constet neminem ad secundam³ tinctionem venire posse, nisi se palam Christianum negaverit, et professus fuerit esse paganum, quod cum generaliter in omnibus sit execrandum, multo magis in episcopis, presbiteris et diaconibus auditu saltem, dictuque probatur horrendum. Sed quia idem Dominus atque Salvator clementissimus est, et neminem vult perire, usque ad exitus sui diem in penitentia (si resipiscant) iacere conveniet; nec orationi non modo fidelium, sed nec catechumenorum quidem omnimodis interesse. Quibus communio laica in morte reddenda est. Quam rem diligentius explorare vel facere, probatissimi sacerdotis cura debebit. De monachis autem et clericis, et puellis Dei aut secularibus servari precipimus hunc tenorem, quem Nicena synodus circa eos qui lapsi sunt, vel fuerint servandum esse constituit, ut scilicet qui nulla necessitate, nullius rei timore atque periculo, se hereticis ut rebaptizentur impie dediderunt, si tamen eos ex corde peniteat, tribus annis inter audientes sint, septem vero annis subiaceant inter penitentes manibus sacerdotum, duobus etiam annis oblationes omnibus modis non sinantur offerre, sed tantummodo a popularibus⁴ in oratione socientur⁵, nec confundatur Deo colla submittere, qui eum non timuit abnegare. Quod si utpote mortales inter metas prescripti temporis ceperit vite finis urgere, subveniendum est imploranti, et seu ab episcopo qui penitentiam dederit, seu ab alio qui tamen datam esse probaverit, aut similiter presbitero, viaticum abeunti de seculo non negetur. Pueris autem quibus quod adhuc in veste sunt a puritate vocabulum est, seu clericis, seu laicis, aut etiam similibus puellis, quibus ignorantia suffragatur etatis, aliquandiu sub manus impositione detentis, reddenda communio est, nec eorum expectanda penitentia, quos excipit a coercitione censura. Quod est a nobis provide constitutum, ne hi quibus in terreni labe contagii plus minusve restat ad vitam, dum adhuc in penitentia sunt, penitentiam committant. Quod si ante prefinitum tempus penitentie desperatus a medicis ob evidentia mortis indicia, recepta quisquam communionis gratia convalescit, servemus in eo quod Niceni canones ordinaverunt, ut habeatur inter illos qui oratione sola communicant, donec impleatur spatium temporis eidem prestitutum. Nec catechumenos nostros qui sub tali confessione baptizati sunt preterimus; quia non est causa dissimilis, sicut iidem sancti canones ordinarunt, eius qui quolibet modo Christum, quem semel confessus est abiurarit. Tribus annis inter audientes sint, et postea cum catechumenis permittantur orare, per manus impositionem, communionis catholice gratiam recepturi, exceptis tantummodo episcopis, presbiteris et diaconibus, quos solo mortis sue tempore reconciliandos esse, iam diximus, ceteros, id est sive clericos, sive laicos, vel monachos sexus utriusque personas, quos violentia et periculo coactos iterationem baptismatis

³ *ss above erasure V*

⁴ [secularibus] *add. M*

⁵ *sed tantum popularibus – soc. in mg V*

subisse constiterit, vel qui aliquo modo⁶ huius se facinoris piaculis dixerint non teneri, in penitentia per triennium durare decernimus, et per manus impositionem ad societatem recipi sacramenti, illo per omnia custodito, ne ex his unquam qui in qualibet etate alibi quam in ecclesia catholica baptizati aut rebaptizati sunt, ad ecclesiasticam militiam prorsus permittantur accedere. Quibus satis esse non debet quod in Catholicorum numero sunt recepti, quomodo de suo ordine et communione videbitur ferre iudicium, quisquis hec violaverit antistitum; vel qui non removerit eum, quem ex his ad ministerium clericale obrepisse cognoverit. Curandum vero maxime, et omni cautela est providendum, ne quis fratrum coepiscoporumque nostrorum, aut etiam presbiterorum in alterius civitate, vel diocesi penitentem, vel sub manu positum sacerdotis, aut eum qui reconciliatum se esse dixerit, sine episcopi, vel presbiteri testimonio et litteris, aut in parochia presbiter, aut episcopus in civitate suscipiat. Quod aliqua simulatione neglectum, culpam tangit etiam clericorum, qui in locis in quibus hoc minus curatum fuerit, commorantur. His itaque rite dispositis, et ad ecclesiarum nostrarum notitiam nostra deliberatione perlatis parere vos convenit. Quibus licet ad animarum reparationem nihil deesse videatur, tamen si cui aliquid novi et quod preterire nos potuit, revelatum fuerit, secundum beatum Paulum⁷ apostolum tacente priore fideliter insinuet, quia Spiritus ubi vult spirat, maxime cum eius causa tractatur; nec nos pigebit audire, et si qua sunt omissa non arroganter abnuere, sed rationabiliter ordinare. Data est Iduum Martiarum die, Dinanuo, et Sibidio IV coss.

(Felix 3). BD 4.99] (*De cons., dist. 4, c. Eos quos.*) (1 q. 7, c. *Qui in qualibet etate*)

⁶ [commento] add. M

⁷ ss above P. V

294

De eo qui per ignorantiam ordinatur antequam baptizetur. Ex dictis Isidori episcopi

Si quis per ignorantiam ordinatur antequam baptizetur, debent ab eo baptizati rebaptizari, et ipse non ordinetur, sed Romanus pontifex non hominem iudicat qui baptizat, sed Spiritum Dei subministrare gratiam¹ baptismi, licet paganus sit qui baptizat. BD 4.100] IP 1.97, 1.27 from Romanus pontifex (1, q. 1, c. *Si quis per ignorantiam*; vide ib. adnotationem.) (Item *De cons., dist. 4, c. Romanus.*)

¹ credit add. M, om. CPB

295

De illis qui gratiam Spiritus sancti¹ vendere conantur. Ex concilio Triburensi, cap. 22² cui interfuit Arnulphus rex

Dictum est solere in quibusdam locis pro perceptione chrismatis nummos dari, pro baptismo quoque et communione, hoc Simoniace heresis semen est detestata sancta synodus, et anathematizavit, et, ut de cetero nec pro ordinatione, nec pro chrismate, vel baptismo, vel pro balsamo, nec pro sepultura vel communione quicquam exigatur, sed gratis dona Christi gratuita dispensatione donentur.

¹ Sp. s. CPB; s. Sp. LM

² 22 CPBM; 12 L

BD 4.101] (1, q. 1, c. Dictum est.)

296*

¹*Urbanus papa omnibus Christianis, cap. 7*

Omnes fideles per manus impositionem episcoporum, Spiritum sanctum post baptismum accipere debent, ut plene² Christiani inveniantur.

4L 3.42a; Ctp 1.15.5a] IP 1.113

¹ A quibus manus impositio perfici debeat. *add. as rubr.* M

² plene CPBA; pleni M

297*

¹*Eusebius papa episcopis per Campaniam et Tusciam, cap. 2*²

Manus impositionis sacramentum magna auctoritate tenendum est, quod ab aliis perfici non potest, nisi a summis sacerdotibus, nec tempore apostolorum ab aliis quam ab ipsis apostolis³ legitur ac scitur peractum esse; nec ab aliis, sicut iam dictum est, quam ab ipsis qui eorum locum tenent, unquam perfici potest, aut fieri debet. Nam si aliter presumptum fuerit, irritum habeatur et⁴ vacuum, nec inter ecclesiastica unquam reputabitur sacramenta.

cf above 1.257] IP 1.115 (De cons., dist. 5, c. Manus.)

¹ De eodem. *add. as rubr.* M

² epistola iii *add.* M

³ apost- CVBAM; epist- P

⁴ et CPBA; ac M

298*

¹*Beda super Actus apostolorum*

Philippus qui Samarie Evangelium predicabat, unus de septem diaconibus fuit. Si enim apostolus esset, ipse utique manum imponere potuisset, ut acciperent Spiritum sanctum. Hoc enim solis pontificibus debetur. Nam presbiteris sive extra episcopum, seu presente episcopo, cum chrismate baptizatos² ungere licet, sed quod ab episcopo fuerit consecratum; non tamen frontes ex eodem oleo signare, quod solis episcopis debetur, cum tradunt Spiritum sanctum paracletum baptizatis.

(In cap. 8.)

¹ Item de eodem. *add. as rubr.* M

² D fo. 20r *resumes*

299*¹*Isidorus Etimologiarum lib. VII, cap. 12*²

Presbiteri licet sint sacerdotes, tamen pontificatus apicem non habent; quia nec chrismate frontem signant, nec Spiritum sanctum dant, quod solis episcopis deberi lectio Actus apostolorum demonstrat³.

¹ De eodem *add. as rubr.* M² 12 CPBD; ? A; 20 M³ demonstrat CPBA; demonstrant D; indicat M**300***¹*Rabanus, De institutione clericorum, lib. I, cap. 30*

Novissime a summo sacerdote per impositionem manus Paracletus traditur baptizato², ut roboretur³ per Spiritum sanctum ad predicandum aliis idem donum quod ipse⁴ in baptismo consecutus est⁵ per gratiam, vite donatus⁶ eterne. Signatur enim baptizatus cum chrismate⁷ per sacerdotem in capitis summitatem⁸; per pontificem vero in fronte⁹, ut in¹⁰ priori unctione significetur super ipsum Spiritus sancti descensio, ad habitationem Deo consecrandam. In secunda quoque ut eiusdem Spiritus sancti septiformis gratia, cum omni plenitudine sanctitatis, et scientie et virtutis venire in homine¹¹ declaretur.

*IP 1.118 (De cons., 5, c. Novissime.)*¹ Item de eodem *add. as rubr.* M² -ato CPBA; -atur D; -atis M³ -etur CPBDA; -entur M⁴ ipse CPBDA; ipsi M⁵ cons. est CPBA; est cons. D; consecuti sunt M⁶ -atus CPBDA; -ati M⁷ bapt. cum (ss P) chr. CPBA; cum chr. bapt. DM⁸ -atem CPBA; -ate DM⁹ fronte CM; frontum PVBD¹⁰ in CPBM; *om.* D¹¹ -ine CPB?ADLM; -inem *Fr***301***¹*Haimo super Deuteronomium*

Ingressus episcopus ecclesiam alicuius², potest ibi aliquos corrigere, vel etiam confirmare, totam autem plebem non licet ei disponere.

¹ Quid liceat episcopo alterius ecclesiam ingresso. *add. as rubr.* M² ecc. al. CPDA; al. ecc. M

302*¹*Capitularium libro V, cap. 7*

Si quis filiastrum aut² filiastram suam ante episcopum ad confirmationem tenuerit, separetur ab uxore sua³, et alteram non accipiat.⁴

BenL 1.7(E); cf below 9.80, also second version at A fo. 157v, as PMJ IP 6.125

¹ Ab uxore sua separari debere eum qui filiastrum suum, vel filiastram suam ante episcopum ad confirmationem tenuerit. *add. as rubr.* M

² aut CPBLA; vel DM

³ sep. ab ux. sua CPBDA; ab ux. sua sep. M

⁴ Similiter et mulier virum non accipiat *add. A (as 9.80 below), om. CPBDLM*

302A* (CRPBVFHA)*Adiecti capitulares¹, cap. vi*

Episcopi nonnisi ieiuni per impositionem manus Spiritum Sanctum dent, exceptis infirmis et morte periclitantibus.

BenL A 1.6a(B), A2.6a(E)]

¹ -ar's BA; -arum CR; -ar' PV

303*¹*Gregorius II Bonifacio*

Homini qui a pontifice confirmatus fuerit, denuo talis rei iteratio² prohibenda est.

CB Bon. 16; Ctp 1.57.6]

¹ Non licet confirmatum denuo confirmari *add. as rubr.* M

² iteratio C²R²P²VM; itertio C; tercio RPB; intentio D

304*¹*Nicolaus papa Rudolpho Bituricensi² archiepiscopo³*

De his qui filiastrum suum ad confirmationem coram episcopis⁴ tenent, id est qui filios uxoris sue de viro priori⁵ dum chrismantur⁶ ab episcopis super se sustinent, si inscitia⁷, sicut asseris sit⁸, licet sit peccatum⁹, tamen non usque ad separationem coniugii puniendum est. Lugeant tamen et digna penitentia hoc diluentes Domino dicant¹⁰, Delicta ignorantie nostre ne memineris.

¹ Utrum separandus sit ab uxore sua qui filiastrum suum, vel filiastram suam coram episcopo ad confirmationem inscienter tenuerit. *add. as rubr.* M

² -icensi RBDHA; -iensi CPV; -ensi M

³ archiep- CPBDH; ep- M

⁴ -pis CPBDA; -po M

⁵ viro pr. CPB; viro priore DH; viro prioris A; priori marito M

⁶ -antur CPM; -atur D

⁷ inscitia PVBA; inscientia CRHDL; inscienter M

⁸ sic. ass. sit CPBDA; ut asseritur, fit M

⁹ sit pecc. CPM; pecc. sit D

¹⁰ Dom. dic. CPM; dic. Dom. D

Ctp 1.62.53, cf second version at A fo. 143] Ctp 3.1.17; IP 6.126 (30, q. 1, c. De his qui.)

305

¹*Ex dec' Desiderii pape*²

Deusdedit³ sancte Romane ecclesie et apostolice⁴ episcopus⁵ Gordiano Hispalensis⁶ ecclesie coepiscopo et fratri dilectissimo⁷. Pervenit ad nos diaconus vestre sanctitatis⁸ epistolam deferens, quod quidam viri etiam⁹ mulieres preterito Sabbato paschali die pro¹⁰ magno populorum incursu nescientes filios suos suscepissent ex lavacro sancto. Cupis ergo scire si pro tali ratione accidenti debeant viri ac mulieres ad proprium usum redire, an non. Nos vero ex hac re mesti, inquisivimus priorum dicta. Invenimus autem in archivis huius apostolice sedis iam talia contigisse in ecclesia Hisaurie et Ethesiorum¹¹, simulque Hierosolime, aliarum etiam ecclesiarum episcopis, et earum civitatum, ab hac apostolica sede volentibus scire¹² utrum viri ac mulieres redirent ad proprium torum. Beate memorie sanctissimi patres Iulius, Innocentius, et Celestinus cum episcoporum plurimorum et sacerdotum consensu in ecclesia beati apostolorum principis¹³ prohibentes talia perscripserunt et confirmaverunt, ut nullo modo se in coniugio reciperent¹⁴ mulieres ac viri quicumque aliqua ratione susceperint natos¹⁵, sed separent¹⁶ se, ne, suadente diabolo, tale vitium inoleseat per mundum. Scitis quia quomodo¹⁷ sunt septem¹⁸ dona Spiritus sancti, ita sunt septem dona baptismi¹⁹. A primo ergo pabulo sacramenti salis²⁰ et ingressu²¹ ecclesie, usque ad confirmationem per chrisma, a primo hoc²² usque ad²³ septimum, nullus Christianus suam commatrem in coniugium suscipere debet, et qui presumpserit, tandiu anathematis vinculo religetur, donec penitentiam egerit digne²⁴.

BD 17.44, cf A fo. 157v, out of sequence, AL 10.29] Ctp 3.1.18; IP 6.127 (30, q. 1, c. Pervenit ad nos.)

¹ Utrum separari debeant ab uxoribus suis, qui filios suos ex lavacro sancto suscipiunt *add. as rubr.* M

² Deusdedit Gordiano episcopo *add.* M

³ Deusdedit CPBM; Desiderius D

⁴ sedis *add.* M, *om.* CPBD

⁵ *corr. fr.* -opo M^e

⁶ -ensis CPM; -ensi D

⁷ dil. CPD; charissimo M

⁸ vest. sanct. CR BD; sanct. vest. PVBDM

⁹ etiam CPBD; et M

¹⁰ pro CPBD; pre M

¹¹ et Eth- CPBM; et Hethes- D; Eph- M^e

¹² vol. sc. CPBD; sc. vol. M

¹³ ap. pr. CPM; pr. ap. D

¹⁴ se in con. rec. CPB; rec. se con. D; con. se rec. M

¹⁵ suos *add.* M, *om.* CPBD

¹⁶ -arent CPBDM; -ararent *Fr*

¹⁷ quomodo CPM; quemadmodum D

¹⁸ sunt septem CPM; septa sunt D

¹⁹ -ismi CPM; -ismatis D

²⁰ sac. sal. CPBD; sal. sac. M

²¹ in *add.* D, *om.* CPM

²² a primo hoc CPBD; hoc est a primo M

²³ ad RPBDM BD; *om.* C

²⁴ eg. dig. CPD; dig. eg. M

306 (RFHM)

¹*Item de eodem*². *Iohannes Anselmo Lemozine*³ *ecclesie episcopo*

Ad limina beatorum Petri ac⁴ Pauli apostolorum principum, hic presens homo nomine Stephanus orationis causa veniens, nostro presulatu suggerendo innotuit, quod filium suum in extremo vite positum, nec baptismatis unda lotum, absentia scilicet sacerdotum necessitate cogente baptizasset, eumque propriis manibus retinendo suscepisset. Atque pro huius rei negotio notitie tue patefacto reverentia tua quasi zelo rectitudinis flagrans prefatum hominem a sua iudicaverit coniuge separandum, quod fieri nullatenus debet, dicente scriptura, a Deo iunctam esse viro uxorem et quod Deus iunxit, homo non separet. Unde et Dominus in Evangelio ait, Nemo dimittere potest uxorem suam, nisi causa fornicationis. Quapropter et nos tante auctoritatis iussione precipue freti, dicimus omittendum esse et inculpabile iudicandum, quod necessitas intulit. Nam baptizandi hoc opus etiam laicis fidelibus iuxta canonicam sanctionem, si necesse fuerit facere libere conceditur. Unde si supradictus⁵ genitor filium suum corpore morientem aspiciens, ne animam morte perpetua pereuntem dimitteret, sacri unda baptismatis lavit, et eum de potestate auctoris mortis et tenebrarum eripuit, et in regnum Christi iam regeneratum indubitanter misit, bene fecisse laudatur, et idcirco suam uxorem sibi iam olim optime⁶ sociatam, impune quandiu vixerint iudicamus manere coniunctam, neque⁷ ob hoc contra prefatas auctoritates divinas aliquatenus separari debuisset.

JL 3258; AL 10.30; Ctp 3.29 addn]

¹ *NB that this is also added at the end of Bk XVII by R.*

² *Item de eodem FHM; om. R*

³ *Lemonetine FH*

⁴ *ac RF; et HM*

⁵ *predictus RF*

⁶ *legitime RF*

⁷ *nec RF*

307

¹*Zacharias papa Theodoro episcopo Ticinensi*²

Zacharias episcopus servus servorum Dei, reverendissimo et sanctissimo fratri Theodoro episcopo ecclesie Ticiniensis³. Pitacium quod⁴ nobis tua veneranda⁵ fraternitas obtulit, per quod nos sciscitari curasti, si liceat filium cuius pater alterius filiam ex sacro baptismo⁶ susceptam, id est spiritualement eiusdem patris filiam (quod dici crudele est), in matrimonio accipere, quod apud te enormiter asseruisti contigisse. Sed bene tua sancta fraternitas compertum habet, quod Dominus Moysi precepit dicens, Turpitudinem patris tui ne reveles, et turpitudinem matris tue non revelabis, turpitudinem sororis tue non

¹ *Non licere aliquem filiastram patris sui in matrimonium ducere, et si duxerit separari debere. add. as rubr. M*

² *ep. Ticinensi CRPBD; ecclesie Ticiensi (Ticinensi Fr) M*

³ *eccl. Ticinensis C²R²PBD; eccl. Ticiensis CR; eccl. Ticensi M*

⁴ *quod CPBDLM; om. Fr*

⁵ *tua ven. CPB; rev. vestra D; tua reverenda M*

⁶ *baptismo CPB; fonte DM*

revelabis, turpitudine enim tua est. Turpitudinem enim⁷ revelare dicitur,⁸ dum a propria consanguinitate precipimur⁹ abstinere¹⁰, multo magis a spirituali patris nostri filia omni occasione aut argumento seposito sub nimia distictione nos cavere convenit, ne iram divini examinis incidat, si quis tali facinori mixtus minime restrinxerit frena luxurie. Unde et omnes omnino cavendi sunt¹¹ talis sceleris commixtione, ne in eternum pereant. Sed is¹² qui huius perniciose temeritatis anime sue salutem despiciens impio se miscuerit¹³ matrimonio, per omnia tua fraternitas studeat separare, et penitentiae digne submittere, quatenus ab eterna eruti dampnatione animas eorum lucreris prestante Domino.¹⁴ De filiis autem qui ex eis nati esse probantur retulisti si liceat eos coniugio copulari. Sed hi cur prohibeantur a coniugio, aut pro huiusmodi penitentiam agere compellantur, dum ex hoc absque condemnatione¹⁵ esse perhibentur quia non pater pro filio, neque filius pro patre sustinebit tormenta, dicente Domino per prophetam Anima patris est mea¹⁶ et anima filii est mea¹⁷, anima que peccaverit¹⁸ morietur. Sed et, frater charissime, de his dixisse sufficiat. Cave autem ne aliter agere subiectis concedas, ne a recto tramite inveniaris deviare.

AL 10.27 to lucretis prestante Domino] Ctp 3.1.19; IP 6.128 (30, q. 3, c. Pytadium.)

⁷ non *add.* M, *om.* CPBD

⁸ FH *begin cap here*: Cum [Dum F] a propria

⁹ cons. prec. CPBM; prec. cons. D

¹⁰ -eri CPB; -ere DM

¹¹ a *add.* Fr, *om.* CPDM

¹² is CR²D; his RPB; hunc M

¹³ despiciens - miscuerit CPBD; despicientes - miscuerunt M

¹⁴ H *ends cap. here*

¹⁵ cond. CPBD; damnatione M

¹⁶ est mea CPB; mea est DM

¹⁷ est mea CPB; mea est D

¹⁸ ipsa *add.* DM, *om.* CPB

308

¹*Augustinus super Iohannem homilia XXVI*

Dominus dixit discipulis², Iam vos mundi estis, propter verbum quod locutus sum vobis. Quare non ait mundi estis propter baptismum quo abluti estis, sed ait propter verbum³ quod locutus sum vobis, nisi quia et in aqua verbum mundat?

(tract. 80) CB Varia 1C 82

¹ Quod in baptismo non aqua mundat, sed verbum *add. as rubr.* M

² suis *add.* DM, *om.* CPB

³ verb. CPBDM; *om.* Fr

309¹*Augustinus in epistola ad Seleucianum*²

Quando ab Hierosolimis exiit Dominus Iesus cum discipulis suis in Iudeam terram, et ibi morabatur cum eis, baptizabat non per seipsum, sed per discipulos suos, quos intelligimus iam fuisse baptizatos, sive baptismo Iohannis sicut nonnulli arbitrantur, sive (quod magis credibile est) baptismo Christi.³ Item respondit Dominus Petro, Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus. Unde intelligitur quod iam Petrus fuerit baptizatus⁴.

(ep. 308) CB Varia 1C 83] IP 1.104 (De cons. dist. 4, c. Quando.)

¹ Apostolos baptizatos fuisse. *add. as rubr.* M

² -ianum CPB; Selentianum D; Seletianum F; -ium 108 M

³ FH *end cap. here*

⁴ Pet. fuerit bapt. CRP; fuerit bapt. Pet. DM. Item resp. Dom. - bapt. *om.* L

310¹*Augustinus ad Vincentium victorem*

Si eos de quibus scriptum non est utrum fuerint baptizati sine baptismo de hac vita recessisse contendimus, ipsis calumniamur apostolis, qui preter apostolum Paulum², quando baptizati fuerint ignoramus. Sed ipsos baptizatos esse per hoc nobis innotescere potuit, quod beato Petro Dominus ait, Qui lotus est, non indiget ut³ lavet.

(lib. III De anima et eius origine, cap. 9). CB Varia 1C 84] IP 1.105 (De cons., dist. 4, c. Si eos.)

¹ De eodem *add. as rubr.* M

² ap. Paulum CPBD; Paulum ap. M

³ ut CPB; nisi ut pedes DM

311¹*Augustinus ad Paulinum Nolanum episcopum de Pelagio*

Confiteatur Pelagius divites baptizatos, etiam si divitiis suis non careant, et sint tales, quales ad Timotheum scribit Apostolus dicens, Precipe divitibus huius seculi non superbe sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo² vivo³, qui prestat nobis omnia abundanter ad fruendum. ⁴Sint divites in operibus bonis, facile tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futuro, ut apprehendant vitam eternam, non⁵ eos regno Dei posse privari.

(epist. 106). CB Varia 1C 85]

¹ Divites baptizatos non privari regno Dei. *add. as rubr.* M

² Deo CPBD; Domino M

³ vivo CPM; *om.* D

⁴ ut *add.* M, *om.* CPBD

⁵ non CPBD; nec M